

**İLKOKUL ÖĞRENCİLERİNDE DEMOKRASİ ANLAYIŞININ
GELİŞMESİNDE MÜFREDATIN ROLÜ**

Buşra AKKAYA

HAZİRAN 2020

**İLKOKUL ÖĞRENCİLERİNDE DEMOKRASİ ANLAYIŞININ
GELİŞMESİNDE MÜFREDATIN ROLÜ**

**BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

BUŞRA ŞENTÜRK

**EĞİTİM YÖNETİMİ VE PLANLAMASI DALINDA
YÜKSEK LİSANS DERECESİ İÇİN GEREKLİ ÇALIŞMALAR YERİNE
GETİRİLMİŞTİR**

HAZİRAN 2020

Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nün Onayı

Doç.Dr. Üyesi Burak KÜNTAY
Enstitü Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans derecesinde bir tez olarak gerekli çalışmaları yerine getirdiğini onaylarım.

Pr. Dr. Hatice Necla KELEŞ
Koordinatör

Okuduđumuz bu tezin Yüksek Lisans derecesinde bir tez olarak onaylanması, düşünçemize göre, amaç ve kalite olarak tamamen uygundur.

Dr. Öğr. Üyesi Sabiha DULAY
Tez Danışmanı

Komite Üyeleri

Dr. Öğr. Üyesi Sabiha DULAY (BAU, PDR) _____

Prof. Dr. Hatice Necla KELEŞ (BAU, PDR) _____

Dr. Öğr. Üyesi Zeynep KILIÇ (ESOGÜ, TEB) _____

İNTİHAL

Bu tezdeki tüm bilgilerin akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak elde edildiğini ve sunulduğunu; ayrıca bu kuralların ve ilkelerin gerektirdiği şekilde, bu çalışmadan kaynaklanmayan bütün atıfları yaptığımı beyan ederim.

Ad, Soyad : Buşra ŞENTÜRK

İmza :

ÖZ

İLKOKUL ÖĞRENCİLERİNDE DEMOKRASİ ANLAYIŞININ GELİŞMESİNDE MÜFREDATIN ROLÜ

Şentürk, Buşra

Yüksek Lisans, Eğitim Yönetimi ve Planlaması Yüksek Lisans Programı

Tez Yöneticisi: Dr. Öğr. Üyesi Sabiha DULAY

Haziran 2020, 100 sayfa

Bu araştırmanın amacı ilkokul öğrencilerinde demokrasi anlayışının geliştirilmesinde müfredatın rolünü öğretmen görüşlerine başvurarak incelemektir. Demokrasi anlayışı, toplumu oluşturan bireylerin demokrasinin tanımı, ilkeleri, onlara sağladığı hakları bilme konusunda sahip oldukları anlayıştır. Araştırmanın deseni nitel araştırma desenlerinden biri olan fenomenolojidir. Araştırmanın çalışma grubunu ilköğretim birinci kademesinde (ilkokul) görev yapan ve kolay ulaşılabilir örnekleme tekniği ile belirlenen 11 öğretmen oluşturmuştur. Araştırmada veri toplama aracı olarak ‘yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre; erken yaşlarda verilen demokrasi eğitimi ile toplumun genç bireylerinde demokrasi bilinci ve anlayışı oluşturmaya yönelik çabalar, bireyin ilerleyen yaşamında diğer bireylerin kendi hak ve özgürlüklerin farkında olarak diğerlerinin hak ve özgürlüklerine, kendi sınırlarını bilerek başkalarının sınırlarına ve fikirlerine saygı göstermesini, bunun yanı sıra bireylerin toplumun önemli ve değerli bir parçası olduklarının bilincine varmalarını, bireylerde araştırma, düşünme, sorgulama ve doğruyu bulma gibi yönlerin, dolayısıyla toplumun iyi yönde gelişmesini sağlamaktadır. Demokrasi eğitimine yönelik müfredatın başlıca sorunları; müfredatta geçen konu ve kavramların teorik kalması, öğrencilerde küçük yaşta soyut kavramların ve demokratik tutumların

oluşturulma zorluğu, öğretmenlerin müfredatın uygulanması aşamasındaki yaklaşım eksikliği, ders saatlerinin yetersizliği, müfredatın kavramsal açıdan güncel olmaması ve 4. Sınıftan itibaren verilmeye başlanan İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi dersinin 1. sınıftan itibaren doğrudan verilmemesidir. Bu sorunların çözülebilmesi için farkındalığın artırılması, demokrasi eğitiminin ailede başlatılması, öğretmene uygulamalar için daha fazla zaman verilmesi; aile, okul ve öğretmen işbirliği sağlanması, müfredatta öğrencinin anlayacağı bir dil kullanılması, öğrencilere evde ve okulda çeşitli sorumluluklar verilmesi, sosyal ve duygusal gelişime önem verilmesi ve son olarak da evde ve okulda çocuğun bir birey olduğunun hissettirilmesi gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Öğrenci, Demokrasi Anlayışı, Müfredat.

ABSTRACT

THE ROLE OF CURRICULUM IN DEVELOPING THE PERCEPTION OF DEMOCRACY IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS

Şentürk, Buşra

Master's Thesis, Master's Program in Educational Administration and Planning

Supervisor: Asst. Prof. Sabiha DULAY

June 2020, 100 pages

The aim of this study is to examine the role of the curriculum in the development of the understanding of democracy among primary school students by using teacher opinions. The concept of democracy is the understanding of the individuals who make up the society about the definition of democracy, the principles and the rights it provides. The research design is phenomenological, which is one of the qualitative research designs. The study group of the study consisted of 11 teachers working in the first level of primary education (primary school). In the research “semi-structured interview form” with the thesis supervisor review was used as a data collection tool. According to the results of the research, efforts to create democracy awareness and understanding in the young individuals of the society with the education of democracy given at an early age enable the other individuals to be aware of their rights and freedoms and to respect the limits and ideas of others by knowing their own rights and freedoms. Democracy education enables individuals to be fair, not to be bullied, not to commit a crime, to protect social order by acting more harmoniously to social life, to decrease individual selfishness and to increase social trust, tolerance, happiness, freedom, sharing and cooperation. In addition to this, democracy education enables individuals to become aware that they are an important and valuable part of society,

research, thinking, questioning and finding the right way in individuals, and thus the development of society in a good way. The main problems of the curriculum for the education of democracy are that the subjects and concepts in the curriculum remain theoretical, the difficulty of forming abstract concepts and democratic attitudes in students at a young age, the lack of approach of teachers in the implementation of the curriculum, the lack of course hours, and the conceptual up-to-date curriculum, and that the Human Rights, Citizenship and Democracy course, which starts from 4th grade, is not given directly from the 1st grade. In order to solve these problems, awareness should be raised, the democracy education should be initiated in the family, the teacher should be given more time for practice; the family, school and teacher cooperation is required, the curriculum should use a language that the student understands, the students should be given various responsibilities at home and at school, the emphasis should be placed on social and emotional development, and finally, the child needs to be felt as an individual at home and at school.

Keywords: Student, Perception of Democracy, Curriculum

TEŞEKKÜR

Demokrasi ve demokrasi bilincinin toplum tarafından içselleştirilmesi yalnızca günümüzde değil, belirli bir düzen içerisinde yaşamak isteyen toplumların gelişiminde her zaman temel etkenlerden biri olmuştur. Toplumsal yaşam değerlerine temelde katkı sunan demokrasinin toplumsal bir anlayış haline gelmesinde eğitimin rolü yadsınamaz. Erken yaşlarda verilebilecek bu eğitim kavramının özümsemesiyle doğrudan alakalıdır.

Bu nedenle çalışma, mesleğini seven bir öğretmen tarafından geleceğimizin teminatı olan ilkokul öğrencilerinde demokrasi anlayışının gelişimini, demokrasi bilincinin kazandırılmasında müfredatın yerini ve bu süreci etkileyen unsurları incelemek amacı ile ortaya konulmuştur.

Öncelikle bünyesinde bulunmaktan gurur duyduğum ve mesleki açıdan gelişim sürecime büyük katkı sağlayan Bahçeşehir Eğitim Kurumlarına, çalışmamın her aşamasında bilgi ve yönlendirmeleri ile bana rehberlik eden tez danışmanım sevgili Dr. Öğr. Üyesi Sabiha Dulay'a, kıymetli önerileriyle çalışmama katkı sağlayan Prof. Dr. Hatice Necla Keleş'e ve Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Kılıç'a, araştırmamda alan görüşlerini paylaşarak katkıda bulunan meslektaşlarıma şükranlarımı arz ediyorum.

Hayatım boyunca sevgisini ve desteğini benden esirgemeyen sevgili annem Emine Akkaya ve değerli babam Ali Akkaya'ya teşekkürü borç bilirim. Bana kattığınız bütün değerler için size minnettarım.

Sadece tez sürecimde değil hayatımın her anında yanımda olacağını hissettiren sevgili eşim Gökhan Şentürk'e sonsuz teşekkürler. İyi ki varsın.

Son olarak biricik oğlum Ali Asaf Şentürk'ün demokrasi bilinci ile yoğrulmuş ülkemizin hak ve özgürlüklerini bilen bir ferdi olarak yetişmesi dileği ile...

Buşra ŞENTÜRK

İÇİNDEKİLER

İNTİHAL.....	iii
ÖZ	iv
ABSTRACT.....	vi
TEŞEKKÜR.....	viii
İÇİNDEKİLER	ix
TABLolar LİSTESİ.....	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiv
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xv
Bölüm 1 Giriş.....	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Çalışmanın Amacı	3
1.3. Araştırma Soruları	3
1.4. Çalışmanın Önemi.....	4
1.5. Tanımlar	5
Bölüm 2 Alan Yazın Taraması.....	6
2.1. Demokrasi Kavramı	6
2.1.1 Demokrasi Kavramının Tanımı	6
2.1.2 Demokrasinin Temel Özellikleri	7
2.2 Vatandaşlık Kavramı.....	9
2.2.1 Vatandaşlık Kavramının Demokrasi Anlayışı ile İlişkisi.....	9
2.3 Demokrasi Eğitimi	10
2.3.1 Demokrasi ve Eğitim İlişkisi	11
2.3.2 Demokrasi Eğitiminin Önemi ve Faydaları	12
2.3.3 Demokrasi Eğitimi ve Aile	13
2.3.4 Okulda Demokrasi Eğitimi	14
2.3.5 Öğrencilerde Demokrasi Eğitimi	14
2.3.6 Demokrasi Eğitiminde Öğretmenin Rolü	16
2.3.7 İlköğretimde Demokrasi Eğitimi	17
2.3.8 Türkiye’de Demokrasi Eğitimi	19
2.4 Demokrasi Anlayışı ve Eğitim	21
2.4.1 Demokrasi Anlayışı Kavramının Tanımı.....	21

2.4.2 Toplumda Demokrasi Anlayışı Geliştirmenin Önemi	22
2.4.3 Eğitimde Demokrasi Anlayışı.....	23
2.4.4 Öğrencilerde Demokrasi Anlayışının Geliştirilmesi.....	24
2.5 Demokrasi ile İlgili Kavramların İlkokul Müfredatındaki Yeri.....	25
2.5.1 İlkokul Türkçe Dersi Müfredatında Demokrasi Kavramları	28
2.5.2 İlkokul Hayat Bilgisi Dersi Müfredatında Demokrasi Kavramları	33
2.5.3 İlkokul Sosyal Bilgiler Dersi Müfredatında Demokrasi Kavramları....	38
2.5.4 İlkokul İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi Dersi Müfredatında Demokrasi Kavramları	42
Bölüm 3 Yöntem	50
3.1 Araştırma Modeli	50
3.2 Çalışma Grubu.....	50
3.3 Veri Toplanması.....	52
3.3.1 Veri Toplama Araçları	52
3.3.2 Veri Analiz İşlemleri	53
3.3.3 Geçerlik Güvenirlik.....	53
3.4. Sınırlamalar	54
Bölüm 4 Bulgular	55
4.1. Demokrasi ve Toplum İlişkisi.....	55
4.1.1 Eğitim Alanı Oluşturma Rolü	56
4.1.2 Toplumsal Yaşama Uyum.....	56
4.1.3 Hak ve Özgürlüklerinin Farkında Olma	57
4.1.4 Suç İşleme Eyleminde Azalma.....	58
4.2 Demokrasi Bilincinin Kazandırılmasına İlişkin Temel Sorunlar.....	58
4.2.1 Müfredatla İlgili Temel Sorunlar	59
4.2.1.1 Teorik Kalması	59
4.2.1.2 Ders Saatlerinin Yetersizliği.....	61
4.2.1.3 Kavramsal Açıdan Güncel Olmaması	62
4.2.1.4 Birinci Sınıftan İtibaren Doğrudan Verilmemesi	62
4.2.2 Öğretmenlerde Karşılaşılan Temel Problemler.....	64
4.2.2.1 Öğretmenlerin Tutum ve Davranışları.....	64
4.2.2.2 Küçük Yaşta Tutum Oluşturma Zorluğu.....	65
4.2.3 Öğrencinin Yaşadığı Temel Sorunlar.....	67

4.2.3.1 Öğrencilerin Sorumluluk Alma Fırsatı Bulamamaları.....	67
4.2.3.2 Kendini Bir Birey Olarak Hissedememe	67
4.3 Çözüm Önerileri	68
4.3.1 Okul Yönetimlerine Yönelik Öneriler	68
4.3.1.1 Müfredatta Yer Alan Kazanımların Aktarılmasında Standartın Sağlanması.....	68
4.3.1.2 Demokrasi İle Yoğrulmuş Okul Kültürünün Temini.....	69
4.3.2 Müfredata Yönelik Öneriler.....	70
4.3.2.1 Müfredatta Öğrencinin Anlayacağı Bir Dil Kullanılması.....	70
4.3.2.2 Öğretmene Uygulamalar İçin Daha Fazla Zaman Verilmesi.....	70
4.3.3 Öğretmene Yönelik Öneriler	71
4.3.3.1 Farkındalığın Artırılması	72
4.3.3.2 Sosyal ve Duygusal Gelişime Önem Verilmesi.....	72
4.3.4 Öğrenciye Yönelik Öneriler.....	72
4.3.4.1 Öğrencilere Evde ve Okulda Çeşitli Sorumluluklar Verilmesi	72
4.3.5 Okul-Aile-Öğretmen İşbirliğine Yönelik Öneriler	73
4.3.5.1 Demokrasi Eğitiminin Ailede Başlatılması	73
4.3.5.2 Okul, Aile ve Öğretmen İşbirliği Sağlanması.....	74
4.3.5.3 Evde ve Okulda Çocuğun Bir Birey Olduğunun Hissettirilmesi..	76
Bölüm 5 Tartışma ve Sonuçlar.....	77
5.1 Araştırma Sorunlarının Bulgularının Tartışılması.....	77
5.1.1 Demokrasi Eğitiminin Toplumu Şekillendirmesi	77
5.1.2 Demokrasi Bilincinin Kazandırılmasına İlişkin Temel Sorunlar	78
5.1.3. Müfredata Yönelik Çözüm Önerileri	81
5.2 Sonuçlar	85
5.3 Öneriler	86
KAYNAKÇA.....	89
EKLER.....	97
A. Öğrencilerde Demokrasi Anlayışının Geliştirilmesine Müfredatın Rolü Üzerine Öğretmen Görüşme Formu	97
B. ÖZGEÇMİŞ	100

TABLULAR LİSTESİ

TABLULAR

Tablo 1 İdeal Bir Demokrasi Eğitimi ile Öğrenciye Kazandırılması Beklenen Demokrasi Anlayış, Tutum ve Davranışları.....	15
Tablo 2 2018-2019 İlkokul Müfredatında Yer Alan Dersler	26
Tablo 3 2018-2019 İlköğretim Türkçe Dersi Müfredatındaki Temalar ve Konular ..	29
Tablo 4 İdeal Bir Demokrasi Eğitimi ile Öğrenciye Kazandırılması Beklenen Demokrasi Anlayış, Tutum ve Davranışlarından Türetilen Anahtar Kelimeler (Kodlar)-1.....	30
Tablo 5 2018-2019 İlköğretim Türkçe Dersi Müfredatındaki Demokrasi Kavramı ile Doğrudan ve Dolaylı İlişkili Bulunan Tema ve Konu Sayıları.....	31
Tablo 6 2018-2019 İlköğretim Hayat Bilgisi Dersi Müfredatındaki Temel Yaşam Becerileri ve Programın Özel Amaçlarının Eşleştirilmesi	34
Tablo 7 2018-2019 İlköğretim Hayat Bilgisi Dersi Müfredatında Yer Alan Temel Yaşam Becerileri ve Programın Özel Amaçlarından Türetilen Anahtar Kelimeler (Kodlar).....	35
Tablo 8 İdeal Bir Demokrasi Eğitimi ile Öğrenciye Kazandırılması Beklenen Demokrasi Anlayış, Tutum ve Davranışlarından Türetilen Anahtar Kelimeler (Kodlar)-2.....	36
Tablo 9 2018-2019 İlköğretim Hayat Bilgisi Dersi Müfredatındaki Demokrasi Kavramı ile Doğrudan İlişkili Bulunan Beceri ve Kod Sayıları	37
Tablo 10 2018-2019 İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Müfredatında Yer Alan Temel Beceriler ve Değerlerden Türetilen Anahtar Kelimeler (Kodlar)	39
Tablo 11 İdeal Bir Demokrasi Eğitimi ile Öğrenciye Kazandırılması Beklenen Demokrasi Anlayış, Tutum ve Davranışlarından Türetilen Anahtar Kelimeler (Kodlar)-3.....	40
Tablo 12 2018-2019 İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Müfredatındaki Demokrasi Kavramı ile Doğrudan İlişkili Bulunan Beceri, Değer ve Kod Sayıları	41

Tablo 13 2018-2019 İlköğretim İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi Dersi Müfredatındaki Özel Amaçları, Değerleri ve Ünitelerin Eşleştirilmesi.....	44
Tablo 14 2018-2019 İlköğretim İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi Dersi Müfredatında Yer Alan Özel Amaçlar, Değerler ve Ünitelerden Türetilen Anahtar Kelimeler (Kodlar).....	46
Tablo 15 İdeal Bir Demokrasi Eğitimi ile Öğrenciye Kazandırılması Beklenen Demokrasi Anlayış, Tutum ve Davranışlarından Türetilen Anahtar Kelimeler (Kodlar)-4.....	47
Tablo 16 2018-2019 İlköğretim İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi Dersi Müfredatındaki Demokrasi Kavramı ile Doğrudan İlişkili Bulunan Özel Amaç, Değer, Ünite ve Kod Sayıları.....	48
Tablo 17 Çalışma Grubuna Yönelik Sosyo-Demografik Bilgiler.....	51

ŞEKİLLER LİSTESİ

ŞEKİLLER

Şekil 1 İlkokul Öğrencilerinde Demokrasi Anlayışının Geliştirilmesinde Müfredatın Rolüne İlişkin Temalar.....	55
---	----

KISALTMALAR LİSTESİ

AGİK	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
TDK	Türk Dil Kurumu
M.Ö.	Milattan Önce
NCSS	National Council for the Social Studies (Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi)
vd.	Ve diğerleri

Bölüm 1

Giriş

1.1. Problem Durumu

Demokrasi günümüz dünyasında gelişmişlik düzeyini gösteren en önemli kavramlardan biridir. Bireyin gelişiminde ve insan haklarının korunmasında demokrasi kavramı önemli bir yere sahiptir. Demokrasi kavramının, toplumun düzeninde etkili ve sağlam bir yapı oluşturabilmesi için toplumu oluşturan her birey bu kavramı sağlıklı bir biçimde özümseyip anlayış haline getirmelidir. Bu anlayışının küçük yaşlarda içselleştirilmesi oldukça önemlidir. Söz konusu içselleştirme çoğunlukla okul ortamında verilen demokrasi derslerince oluşturulmaktadır. Genel anlamda demokrasi dersini alan öğrencilerin bu hakkı kullanmada sergiledikleri davranışlar toplumun gelişmişlik düzeyini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla ilkökul öğrencilerinde demokrasi kavramının gelişmesinde müfredatın rolü özel bir anlam taşımaktadır.

Modern demokrasi anlayışının temel argümanlarından biri, toplumun bireylerinin haklarını bilmesinin, kullanabilmesinin ve bu hakların korunmasının sağlanmasıdır (Baştürk, 2011). Dolayısıyla toplumun bireylerine demokrasi anlayışının kazandırılmasında en önemli görev başta devlete düşmektedir.

Toplumsal düzende demokrasinin etkili olduğu sağlam bir yapının oluşturulabilmesinde, toplumu oluşturan bireylerin sağlıklı bir demokrasi anlayışına sahip olmaları önemlidir (Başaran, 2006). Toplumun bireylerinde demokratik ve çağdaş tutumların geliştirilmesinde demokrasi anlayışının özellikle küçük yaşlarda içselleştirilmesi oldukça önemlidir (Metin, 2006). Aksi halde toplumsal düzen içinde bireylerin yasalara, yönetmeliklere ve kurallara uymayan davranışlarda buldukları görülür ki bu da toplumsal düzenin korunmasında büyük bir sorun teşkil eder (Bademci, 2002).

Temel olarak demokrasi anlayışı, demokratik davranış ve tutumlar, bireylerin yaşamları boyunca aldıkları her türlü eğitimle ve bizzat tecrübe edilerek kazanılabilmektedir (Üstün ve Yılmaz, 2008). Bireyler, eğitimleri boyunca aldıkları dersler ve ders dışı etkinlikler sayesinde iyi vatandaşlar olma, kültürlerini özümseme,

demokrasi anlayışı kazanma, seçme-seçilme ve oy kullanma kültürü kazanma fırsatlarının yanı sıra yaşama hazırlanma imkânı da bulabilmektedirler (Uyanık-Ceylan, 2009).

Bireyde demokrasi anlayışının geliştirilmesinde en büyük katkılardan biri okullarda verilen vatandaşlık eğitimidir (Arslan, 2007). Bu bakımdan okullarda vatandaşlık eğitiminin ve demokrasi eğitiminin karşılıklı etkileşim içinde yürütüldüğü söylenebilir (Uyanık-Ceylan, 2009). Demokrasi eğitimiyle bireylerin iyi vatandaşlar olmalarının ve demokrasi anlayışı kazanabilmelerinin yanı sıra yaşama hazırlanmalarının sağlanması amaçlanmaktadır (Gürbüz, 2006). Okullarda demokrasi anlayışının geliştirilmesi amacıyla dersler dışında da öğrenci kulüpleri, spor, gezi, toplantı ve eğitsel kol faaliyetleri gibi etkinlikler düzenlenmektedir (Arslan, 2007).

Demokrasi eğitiminin temel çerçevesinin yasa ve yönetmelikler ile belirlenmiş olması nedeniyle öğrencilerde demokrasi anlayışının oluşturulması yasal bir gerekliliktir (Kaldırım, 2005). 24 Haziran 1973 tarihinde Resmî Gazete’de yayınlanan Millî Eğitim Temel Kanunu’nun “Türk Millî Eğitiminin Temel İlkeleri” başlıklı ikinci bölümünün “Demokrasi eğitimi” başlıklı VIII. Kısmında yer alan 11. maddesine göre; “Hür ve demokratik bir toplum düzeninin gerçekleşmesi ve devamı için yurttaşların sahip olmaları gereken demokrasi anlayışının, yurt yönetimine ait bilgi, anlayış ve davranışlarla sorumluluk duygusunun ve manevi değerlere saygının, her türlü eğitim çalışmalarında öğrencilere kazandırılıp geliştirilmesine çalışılır” (Millî Eğitim Temel Kanunu, 1973, s. 5103). Dolayısıyla millî eğitimde kabul edilen temel ilkelerden biri öğrencilerde demokrasi anlayışı oluşturmaktır (Uyanık-Ceylan, 2009).

Çocuklarda özellikle ilköğretimin erken kademelerinde demokrasi deneyimi ihtiyacının karşılanması ve bu deneyimin geliştirilmesinde müfredattaki demokrasi kavramlarının yardımı olmaktadır (Ellis, 2010; Soydaş, 2010). Bununla birlikte öğrencilerin ders dışı etkinliklerle temel demokratik haklar, sanatsal ve kültürel bilgiler, estetik anlayış ve çevre duyarlılığı kazanmaları sağlanabilmektedir (Kıncal, 2002). Öğrenci kulüpleri, spor, gezi, toplantı ve eğitsel kol faaliyetleri gibi etkinlikler sayesinde öğrencilerde demokrasi anlayışının geliştirilmesine yardımcı olunmaktadır (Arslan, 2007). Bu faaliyetlere bir başka örnek olarak da Millî Eğitim Bakanlığı tarafından okullarda yürütülen ‘Demokrasi Eğitimi ve Okul Meclisleri Projesi’ gösterilebilir. Uyanık-Ceylan’ın (2009) Kırıkkale ilindeki meslek liseleri ve genel

liselerden oluşan 23 okulda yürüttüğü çalışmada; ilgili proje kapsamında bu okullarda öğrenim görmekte olan öğrencilerde demokrasi eğitime ve okul meclislerine yönelik uygulamalarla demokrasi anlayışının kazandırılabilirdiği, demokratik hakları öğrenebildikleri, hoşgörülü olma, oy kullanma, iş birliğinde bulunma ve sorumluluk bilincini kazanabildikleri; meslek lisesi öğrencilerin yaklaşık %93'ünün, genel lise öğrencilerinin ise %87'sinin okul meclislerinin öğrencilere demokrasi anlayışını kazanmayı öğrettiğine inandıkları saptanmıştır. İlgili çalışmada projenin sistematik olarak geliştirilmesi, uygulamaların daha etkin hale getirilmesi, öğretmenlerin projeye ilişkin daha fazla eğitilmesi gibi önerilerinde bulunulmuştur. Benzer şekilde Metin'in (2006), okul yöneticileri ve öğretmenlerin 'Demokrasi Eğitimi ve Okul Meclisleri Projesi'ne katılma seviyelerini belirlemek üzere gerçekleştirdiği çalışmasında; katılımcıların, ilgili projenin öğrencilerde kalıcı demokrasi anlayışı oluşturma amacına uygun geliştirilmiş olduğuna yönelik fikir besledikleri ancak projenin uygulanmasında görülen eksiklerin giderilmesi gerektiğini düşündükleri saptanmıştır.

Ancak incelenen literatürdeki çalışmaların hiçbirinde ilköğretim birinci kademesi olan ilkokul seviyesindeki öğrencilerde (ilkokul 1-4. Sınıf, 6-9 yaş grubu) demokrasi anlayışı geliştirmede müfredatın rolüne yönelik öğretmen görüşlerinin incelendiği bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu durum, bu alanda bir çalışmanın yapılması gerekliliğini doğurmaktadır.

1.2. Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, ilkokul öğrencilerinde demokrasi anlayışının geliştirilmesinde müfredatın nasıl bir rol oynadığının öğretmenlerin görüşlerine dayanarak ortaya çıkarılmasıdır.

1.3. Araştırma Soruları

Bu çalışmada öğretmenlerin görüşleri çerçevesinde yanıtı aranacak temel araştırma sorusu şudur:

- İlkokul öğrencilerinde demokrasi anlayışının geliştirilmesinde müfredatın rolü nedir?

Öğretmen görüşleri doğrultusunda araştırmada yanıtı aranacak diğer sorular ise şunlardır:

- Öğrencilerinizin demokrasi kavramına ilişkin tutumlarını nasıl değerlendirirsiniz?
- Öğrencilerde demokrasi bilincinin geliştirilmesi önemli midir?
- Okullarda verilen demokrasi eğitimi nasıldır?
- Öğrencilerde demokrasi bilincini geliştirmeye çalışırken sorunlarla karşı karşıya kalıyor musunuz? Evetse karşılaştığımız sorunlar nelerdir?
- Demokrasi bilincinin gelişmesinde müfredat nasıl bir etkiye sahiptir?
- İlköğretim kademesini düşündüğünüzde müfredatın yeterliliği hakkında ne düşünüyorsunuz?
- Öğrencilerde demokrasi bilinci geliştirme açısından ilköğretim müfredatında yapılması gereken değişiklikler var mı? Varsa nelerdir?
- Sizce öğrencilerde demokrasi anlayışının geliştirilmesinde ailelere, okullara, öğretmenlere ne gibi görev ve sorumluluklar düşer?

1.4. Çalışmanın Önemi

Öğrencilerde demokrasi anlayışı geliştirmeye yönelik olarak ders müfredatlarında hedeflenen kazanımların yanı sıra bu amaçla yürütülen proje ve ders dışı etkinliklerin başarılı olabilmesinde bunların yürütücüsü ve/veya uygulayıcısı konumundaki öğretmenlerin görüşlerinin alınması gerek müfredatın gerekse bu yöndeki proje ve etkinliklerin daha iyi hale getirilebilmesini sağlayacağından oldukça önemlidir. Diğer yandan öğrencilere mümkün olduğunca erken yaşlarda demokrasi anlayışı kazandırılması, ileride topluma yön verecek bu bireylerin toplumsal düzeni korumada yasa, kanun ve yönetmeliklere uyan, etkili vatandaşlar olabilmeleri açısından da önem arz etmektedir. Ancak incelenen literatürdeki çalışmaların hiçbirinde ilköğretim birinci kademesi olan ilköğretim seviyesindeki öğrencilerde

(ilkokul 1-4. Sınıf, 6-9 yaş grubu) demokrasi anlayışı geliştirmede müfredatın rolüne yönelik öğretmen görüşlerinin incelendiği bir çalışmaya rastlanmamış olması düşündürücüdür. Dolayısıyla ilkokul 1-4. Sınıfları içine alan ders müfredatında öğrencilere demokrasi anlayışı kazandıracak içerikleri inceleyen ve bu konuda öğretmen görüşlerine başvuran çalışmalara ihtiyaç bulunmaktadır. İlkokul öğrencilerinde demokrasi anlayışının geliştirilmesinde müfredatın rolünün öğretmen görüşlerine başvurularak inceleneceği bu çalışmayla literatüre önemli katkıda bulunulacağı düşünülmektedir.

1.5. Tanımlar

Demokrasi: Halkın bir bütün halinde yönetimde söz hakkına sahip olduğu (Aslan ve Ezin, 2016), kararlarını ve isteklerini kendilerinin yetkilendirdiği bir hükümet biçimidir (Rainer ve Guyton, 1999).

Demokrasi Anlayışı: Toplumu oluşturan bireylerin demokrasinin tanımını, ilkeleri, onlara sağladığı hakları bilme konusunda sahip oldukları anlayıştır.

Demokrasi Eğitimi: Bireylere demokrasiye ilişkin bir anlayış kazandırmaya yönelik eğitimidir.

Bölüm 2

Alan Yazın Taraması

Bu bölümde, demokrasi kavramı, vatandaşlık kavramı, demokrasi ve eğitim, demokrasi anlayışı ve eğitim konuları ile ilkökul müfredatında demokrasi ile ilgili kavramlar incelenecektir.

2.1. Demokrasi Kavramı

Kökleri Milattan Önce (M.Ö.) 5. Yüzyıla dek uzanan demokrasi kavramı, günümüzde de önem ve anlamını korumaktadır. Demokrasi kavramı toplumsal varlıklar olma özelliği taşıyan insanların, toplumsal yaşamlarını düzenlemesi ve onlara hak ettikleri değeri vermesi olarak açıklanır (Baştürk, 2011). Sınırların ve sınırlılıkların giderek azalmasıyla oluşan karma toplumlarda, milli benlikler ve sahip olunan kültürler çeşitlilik göstermektedir. Bu, daha fazla göçmen kabul eden ülkelerde ve özellikle üniversite ve üzeri öğrenim düzeylerinde etkisini daha çok hissettirirken globalleşen dünyada diğer ülkelerin ve daha düşük öğrenim düzeylerinin de bu çeşitlilikten etkilenmesi olasıdır. Dünyadaki çeşitlilik büyüdükçe, tüm dünyadaki öğrenciler için çapraz-ırksal, çapraz-etnik ve kültürler arası koşullara uyum sağlayabilmeleri için gerekli olan bilgi, beceri ve değerleri edinmeleri gittikçe daha fazla önem kazanmaktadır (Çelik, 2014). Demokrasinin çoğulcu bir ulus-devlet içinde işleyebilmesi için, vatandaşların halk tartışmalarına ve eylemlerine katılabilmesi için etnik ve kültürel sınırlarını aşabilmelerini gerektirmektedir. Bu bağlamda toplumun tüm bireylerinin demokrasiye ilişkin bilinç ve yeterli düzeyde bir demokrasi anlayışı kazanmalarının önemini değinerek artırmaktadır.

2.1.1 Demokrasi Kavramının Tanımı

Kökeni Antik Yunan'a dayanan demokrasi kavramı halk anlamına gelen 'Demos' ve iktidar anlamına gelen 'kratos' (iktidar) kelimelerinden oluşmaktadır (Çiftyürek, 2007). En temel anlamıyla demokrasi; 'halkın bir bütün halinde yönetimde söz hakkına sahip olması' şeklinde tanımlanabilir (Aslan ve Ezin, 2016).

Sözlük anlamına göre demokrasi, egemenlik haklarına halkın sahip olduğu bir yönetim biçimi ve siyasî sistemdir (Baştürk, 2011). Literatürde ise demokrasinin farklı

tanımlarının yapıldığı görülmektedir. Örneğin, Zimmermann (2012) demokrasiyi 'halkın yönetimi', Becker ve Raveloson (2008) 'çoğunluğun yönetimi' ve Abraham Lincoln (Akt. Garry, 1992) ise 1863 yılında Gettysburg'ta yaptığı ünlü konuşmasında demokrasiyi 'halkın halk tarafından ve halk için yönetimi' şeklinde tanımlamıştır. Rainer ve Guyton'a (1999) göre demokrasi, halkın kararlarını ve isteklerini kendilerinin yetkilendirdiği bir hükümet biçimi olarak tanımlanmıştır. Bu yönetim biçiminde ayrıca, azınlıkların çoğunluğu da konuşma hakkına sahip olup insanların hak ve özgürlüklerini kullanmalarına izin verilir (Şentürk ve Oyman, 2014). Demokrasi ayrıca halkın egemenliğine dayalı bir hükümet biçimi olarak tanımlanmaktadır (Doğan, 2005).

2.1.2 Demokrasinin Temel Özellikleri

Demokrasiye ilişkin temel özellikler ve değerler aynı yapının içinde yer almaktadır. Bu nedenle demokrasiye ilişkin temel özelliklerin çıkış noktası yine demokrasinin kendi değerleridir (Özdemir, 2009). Kavramsal açıdan demokrasinin tanımı aynı yapılmassa da özündeki çok yönlü yapıların sayesinde temel özellikleri tanımlanabilmektedir (Soydaş, 2010). Örneğin Tezcan (1994) göre; demokrasi ilkesinde, egemenliğe aracılık eden unsur ya da unsurlardan bağımsız olarak egemenliğin halka ait olması gerekir. O'na göre demokrasinin temelinde, halkın yönetenler üzerinde sahip olduğu denetim sayesinde siyasal özgürlüğünün sağlanması amacı taşıyan siyasal bir nitelik bulunmaktadır. Bununla birlikte demokrasi bir fikir sorunu olarak düşünmeye dayalıdır. Ayrıca demokrasi, temelinde bireyci olup bu özelliği, halkın bir insan bir birey olarak egemenliğe katılmasıyla gerçekleşir (Tezcan, 1994). Diamond'a (1999) göre ise demokraside halk siyasal açıdan özgür, seçimler ise özgür ve adil olmalıdır. Çünkü sivil özgürlükler ancak bu şekilde korunabilir (Diamond, 1999).

Bir demokraside işlerlikten söz edebilmek için öncelikli olarak toplumsal olarak düzenlenmiş ve geçerli olan belirli kurallar olmalı; tüm bireyler toplumsal yapının varlığını korumak amacıyla bu kurallara uymalıdır. Sonrasında ise özel bir çevrenin, sorumluluk duygusu gelişmiş ve yeterli eğitime sahip bir halkın, ekonomik açıdan gelişmiş bir toplum ve bu toplum içinde geniş düzeyde sosyal ilişkilerin tesis edilmiş olması gerekmektedir (Kuzu, 1997). Ateş'e (2007) göre demokrasinin en temel

özelliklerinden biri onun bir yaşam ve kültür biçimi olmasıdır. Demokrasinin temelinde halkın düşünce özgürlüğüne, konuşma özgürlüğüne, beslenme özgürlüğüne, barınma özgürlüğüne, öğrenim özgürlüğüne, çalışma özgürlüğüne, sağlık hizmeti alma özgürlüğüne de sahip olması gerekir. Hepsinden de önemlisi demokraside devlet tarafından insanın en yüce varlık olduğu kabul edilerek korunması ve bizzat devletin kendisinin insana hizmet etmek amacıyla var olduğunun bilinmesi gerekir (Ateş, 2007). Akan'a (2011) göre ise demokrasi yalnızca halkın yönetimi olmayıp şu temel özellikleri de taşımaktadır:

1. Demokraside egemenliğin halka ait olması, halkı temsil eden kişilere verilen yetkinin sınırlı olması ve gerektiğinde geri alınabilmesi gerekir.
2. Demokraside halka birden fazla alternatif arasında bir seçim yapabilme imkânı sunulmalıdır.
3. Demokraside kanunların üstün olması, devletin hukuk devleti olması gerekir.
4. Demokraside, halkı oluşturan bireylerin sorumlu vatandaşlar olması gerekir.
5. Demokraside çoğulculuğun ya da çoğunluğun kararlarının yalnızca seçimlerde değil halkın günlük yaşamında da var olması gerekir.
6. Demokraside, yalnızca sosyal güçlerle siyasî çevreler arasında değil halkın gündelik yaşamının her anında dengenin sağlanması prensibi gözetilmelidir.
7. Demokraside toplumun gelişmişlik düzeyinin yeterli, toplumsal büyümenin dengeli olması gerekir.
8. Demokraside, güvenliğin sağlanmasında halkın hak ve özgürlüklerine zarar vermeyen bir anlayış izlenmelidir.
9. Demokraside bireylerin rasyonel olması toplumsal kararlarda bu çerçevede akılcı yaklaşım sergilemeleri gereklidir.

Demokraside halka sağlanan hak ve özgürlükler yanında halka yüklenen bazı sorumluluklar da bulunmaktadır. Akan (2011)'e göre bu sorumluluklar arasında, devletin yönetilmesine katkı sağlarken bencilce bir yaklaşımda bulunmamak bir diğer deyişle toplumun mutluluğunu bireysel mutluluktan üstün tutmak, aynı zamanda da toplumun diğer bireyelerine ve onların görüşlerine de hoşgörülle yaklaşmak gerekir.

Demokrasinin yukarıda bahsi geçen temel özelliklerinin bir bütün olarak toplumun tüm bireylerine daha güzel bir yaşam sunulmasını, bireylerin geliştirilmesini ve korunmasını hedeflediği görülmektedir. Bu nedenle de demokrasinin temel özellikleri, halk arasında demokrasi kültürünün yerleşmesinin sağlanmasında oldukça önemli olup aynı zamanda demokrasinin korunmasının ne kadar önemli olduğunu da göstermektedir. Demokrasinin temel özellikleri arasında dikkati çeken diğer iki husus da demokrasi kavramının barındırdığı içeriğin geniş, insanlara verdiği önemin ise yüksek olmasıdır (Özdemir, 2009). Verilen bilgiler ışığında demokrasi anlayışının özümsemesinde vatandaş ve vatandaşlık kavramlarının içi doldurulmalıdır.

2.2 Vatandaşlık Kavramı

Vatandaşlık kavramının en temel tanımı, bir ülkeye vatandaşlık bağıyla bağlanmadır (Öztürk, 2015). Türk Dil Kurumu'nun (TDK) Güncel Türkçe Sözlüğü'nde yurttaşlık kavramının tanımının "Yurttaş olma, bir yurttan doğup büyüme veya yaşamış olma durumu, vatandaşlık" şeklinde yapıldığı (TDK, 2018), dolayısıyla 'vatandaşlık' ve 'yurttaşlık' kavramlarının eş anlamlı olarak kullanıldığı görülmektedir.

2.2.1 Vatandaşlık Kavramının Demokrasi Anlayışı ile İlişkisi

Vatandaşlık ve demokrasi anlayışı arasında sosyal bilimlerde yakın bir ilişki olduğu görülmektedir. Sosyal Bilimler Ulusal Konseyi'nin (NCSS: National Council for the Social Studies) tanımında sosyal bilgilerin, vatandaşlara yeterlilik kazandırmada sosyal bilimlerle sanatın ve edebiyatın disiplinler arası bir yaklaşım doğrultusunda bir araya getirildiği bir çalışma alanı olduğu görülmektedir (NCSS, 1993). Bu tanımdan toplumun bireylerine vatandaşlığa ilişkin yeterlilik kazandırmada sosyal bilimlerin aracı çalışma alanlarından biri olduğu anlaşılmaktadır. Diğer yandan sosyal bilimlerin temel amaçları arasında; küreselleşmenin ve dolayısıyla bireylerin birbirlerine bağımlılık düzeylerinin her geçen gün artan etkisi altında farklı kültürlerle sahip demokrasi anlayışı gelişmiş vatandaşların kamuya yarar sağlayacak bilgilere dayanan, akılcı kararlar alabilme yeteneğinin geliştirilmesinde genç bireylere yardımcı olması da yer almaktadır (Öztürk, 2012). Sosyal bilgilerin bu amacının

gerçekleştirilebilmesi için de vatandaşlarda gelişmiş bir demokrasi anlayışı olmasının gerektiği anlaşılmaktadır.

Bu bağlamda yapılan çalışmalarda 1997-2014 yılları arasında Eğitim Kurulu tarafından, 8. sınıflarda demokratik vatandaşlık ve insan hakları eğitimi projesinin yeterlilikleri ve ders müfredatı detaylı bir şekilde incelenmiştir. Bu araştırmada demokratik vatandaşlar, eşitlik, önyargı, eleştirel düşünme, empati, problem çözme, özgürlük, adalet, sorumluluk ve hoşgörü, beceriler ve değerler gibi bazı benzer kavramların ön plana çıktığı tespit edilmiştir. Bahsi geçen demokratik vatandaşlık ve insan hakları eğitimi projesi kapsamında 2007 yılında Türkiye’de 250 öğretmene öğretmenlik eğitimi verilmiştir (Sarioğlu, 2013). Buradaki ‘demokratik vatandaşlar’ ya da ‘vatandaşların demokratik olması’ deyiminden vatandaşlarda gelişmiş bir demokrasi anlayışının bulunmasının beklendiği görülmektedir. Bu da demokrasi ile vatandaşlık kavramları arasında sıkı bir ilişkiye işaret etmektedir. Yukarıda belirtildiği üzere, demokrasi kavramını bireyin özümsemesi için önce eğitimi verilmelidir. Bu eğitim ile ilgili araştırmalar bir sonraki başlık altında incelenecektir.

2.3 Demokrasi Eğitimi

Demokrasi eğitimi, eğitim programlarında demokrasi ilkelerinin, kurallarının, insan haklarının ve özgürlüklerinin benimsetilmesi yoluyla toplumun eğitilmesi sürecidir (Şanlı ve Altun, 2015). Daha basit bir ifadeyle demokrasi eğitimi, ‘bireylere demokrasiye ilişkin bir anlayış kazandırmaya yönelik eğitim’ olarak tanımlanabilir. Demokrasi eğitimi, bireyin doğumundan itibaren başlayarak okuldaki öğrenim süreci ve sosyal çevresiyle olan etkileşimi süresince gelişimini sürdüren bir süreçtir (Yağan-Güder ve Yıldırım, 2014). Dolayısıyla çocuğa demokratik tutum ve davranışlarının kazandırılması, sosyal çevreyle birlikte ailede ve okulda kazandığı demokratik deneyimleriyle ilişkilidir. Ersoy (2008), aile içinde edinilen demokrasi eğitiminin kendi başına yeterli olmadığını, bunun yanında örgün eğitim ile desteklenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Çocukların okullarda sağlam bir demokrasi anlayışı kazanması için okulların demokratik bir kültürel yapıya sahip olmaları gerekir. Demokratik kültür, öğrenmeyi öğrencinin hızına göre uyarlayan, öğrencinin kişisel motivasyonundan yola çıkan, öğrenciye seçim yapma olanağı sunan, gözlem ve

deneyler yapma, deneyimleme, fikir yürütebilme, olabildiğince karşılıklı araştırma ve inceleme yapma imkânı sağlayan bir yapı içerir (Büyükkaragöz, 1989). Bu yapının varlığının devam etmesi, eğitim hizmetlerinden sorumlu personelin tutumuna bağlıdır. Bu anlamda demokrasinin çocuklar tarafından içselleştirilmesinde etkin rol oynayan öğretmenlerin demokrasiye ve eğitime bakış açıları önem kazanmaktadır (Yanık, Taş, Keleş ve Ördek, 2013).

Demokrasi kavramının toplumda tam anlamıyla anlaşılması ve uygulanabilirliğinin sağlanmasında eğitimin önemi aşikardır. Bu bölümde demokrasi ve eğitim ilişkisi, demokrasi eğitiminin önemi ve faydaları, demokrasi eğitiminin aile, okul, öğrenci, öğretmen, ilköğretim ile ilişkisi ve Türkiye’de demokrasi eğitimi konuları ele alınacaktır.

2.3.1 Demokrasi ve Eğitim İlişkisi

Literatürde demokrasi ile eğitim ilişkisini, demokratik sınıf yönetimi kavramını ve demokratik okullar oluşturmak için gerekli koşulları referans alan çalışmalarda; eğitim ortamında demokrasi anlayışının geliştirilmesi, demokratik sınıf yönetiminin yaratılması için koşulların tartışılması ve öğretmenlerin demokrasi anlayışına sahip olmalarında eğitimin önemi vurgulanmakta olup öğrencilerde demokrasi anlayışını geliştirecek kavramların incelenmesi, demokrasiye ilişkin farkındalıklarının belirlenmesi, bu kavramı nasıl tanımladıklarının, bir öğretim kadrosundaki demokratik sınıf yönetimi sürecine ilişkin algılarının ve öğrencilerin öğretim üyelerinin niteliklerine ilişkin görüşlerinin önemli olduğu vurgulanmaktadır (Arabacı, 2005; Başar, 1999; Eikenberry, 2009; Kesici, 2008; Millei, 2011; Yılmaz, 2011).

Demokrasi ve eğitim arasındaki ilişki, araştırmacıların en az bir asırdır ele aldıkları ortak bir konu olsa da bu konuyla ilgili iyi bilinen çalışmalarda demokrasiye ilişkin müfredatın çok fazla ele alınmadığı görülmektedir. Eğitim araştırması ve eğitim felsefesi üzerine yapılan çalışmalar, geniş, soyut bir anlamda eğitime hitap etse de demokrasinin müfredata ilişkin özelliklerine değinilmemiştir. Örneğin, John Dewey’in (1916) demokrasi ve eğitim konusunda global anlamda şimdiye dek yayımlanan en etkili kitap olarak bilinen “*Democracy and Education: An Introduction to the Philosophy of Education*” (Demokrasi ve Eğitim: Eğitim Felsefesine Giriş) adlı kitabı,

coğrafya, tarih ve sosyal bilgiler gibi konuları ele alan bölümleri içermekte ancak kitabın hiçbir yerinde demokrasiye ilişkin müfredat ve müfredat oluşturma hakkında derinlemesine bir tartışma bulunmamaktadır.

2.3.2 Demokrasi Eğitiminin Önemi ve Faydaları

Demokratik tutuma sahip olmak, bireyler için modern bir toplumda mutlu ve huzurlu yaşamının en iyi yollarından biridir. Demokrasi, modern dünyada en kabul gören yönetim sistemlerinden biridir. Bu durumda demokrasi eğitimi ve okullarda demokratik bir ortam oluşturulması da öğrenciler, öğretmenler ve idareciler için oldukça önemlidir (Şanlı & Altun, 2015).

Demokratik bir toplum olmanın temeli, demokratik bir eğitime dayanır (Edwards, 2008). Demokratik eğitimin en önemli işlevi, insan zihninde demokrasi düşüncesini geliştirerek demokrasiyi doğal tutum ve insan düşünme biçimine dönüştürmektir. Demokratik eğitim, bireyin kavrama gücüne bağlı olan ancak insanların sınıfına, ırkına, cinsiyetine, düşünce çeşitliliğine göre olmayan bir tür eğitimidir (Gökçe, 2005). Bu nedenle, demokratik eğitim “demokratik düzen”in garantisidir. İdeal bir demokrasinin üst düzey eğitimli insanlara ihtiyacı vardır (Dewey, 1996). Böylece politik hayatın sosyal görevlerinin ve sorumluluklarının bilincinin farkında olurlar (Guttek, 2001). Aksi halde, Platon'un öne sürdüğü gibi, insanların eğitimi yeterli olmadığında, liderlerin belirli ilkelere dayanmayan doymak bilmeyen isteklerinin demokrasiyi kolayca demagojiye ve despotizme dönüştürme tehlikesi yaşanabilir (Gözütok, 2004).

Magendzo'ya (1994) göre demokrasi eğitiminin faydaları şöyle sıralanabilir:

- (1) Bireylerin eleştirme ve sorgulama yeteneklerini geliştirmelerine yardımcı olur.
- (2) Okullar hem açık hem de gizli programlardaki gelişmeleri takip etmeye ve ne gerekiyorsa yapmaya mecburdur. Böylece değişime açık ve gelişmeleri takip eden kurumlar haline gelirler. Bu değişiklikler ve gelişmeler sadece içeriklerle değil aynı zamanda metodoloji ve değerlendirme ile de ilgilidir.

(3) Demokrasi okul kültürünü etkiler ve önce okullarda daha sonra tüm toplumda bir yaşam tarzı haline gelir.

(4) Demokrasinin okullara getirilmesi derin ve gerçek bir eğitim reformuna öncülük eder.

Demokrasi eğitiminin faydaları, bu eğitimin sadece bir ders olarak değil yaşam boyu bir eğitim olarak planlandığı ve yürütüldüğü durumda daha da artacaktır. Sadece bir veya birkaç saatlik teorik etkinliklerle, bireylerin gerekli becerileri kazanamayacağı açıktır. Dolayısıyla öğrencileri teorik bilgilerle boğmadan, demokrasi eğitimi sürecine aile ve çevrenin de dahil edilmesi ve ayrıca bu eğitime TV, sinema, tiyatro vb. yollar ile yaşam boyu devam edilmesi daha faydalı olacaktır (Özbek, 2017).

2.3.3 Demokrasi Eğitimi ve Aile

Çocuklara demokratik tutum ve davranışlarının kazandırılması, sosyal çevre ve okulla birlikte ailede kazandığı demokratik deneyimleriyle ilişkilidir. Herşeyden önce demokrasi eğitimi, çocukların henüz okumaya başlamadığı süreçte aile içinde başlaması gereken bir eğitim sürecidir. Yanık vd.'nin (2013) araştırmasında elde edilen sonuçlar demokrasi eğitiminde ailenin önemini açıkça vurgulamaktadır. İlgili araştırmaya katılan bazı öğretmenlerin demokrasi eğitiminin ailede verilmediğini fakat ailelerin sosyo-ekonomik farklılıklarının, eğitim durumlarının, demokrasi ve toplumunda yaşam algılarının çocukların demokrasi anlayışını da şekillendirdiği görülmüştür. Bu anlamda ailelerin bahsi geçen değişkenler doğrultusunda çocuklarına verdikleri demokrasi eğitimindeki çeşitliliğin, tutarsızlığı da beraberinde getirdiğini ifade etmişlerdir (Yanık vd., 2013). Bahsedilen araştırmayı destekler nitelikte, Tezel-Şahin ve Özyürek (2008) tarafından yapılan bir araştırmaya göre ebeveynlerin eğitim düzeyi arttıkça çocuklarına yönelik demokratik tutumlarının daha fazla görüldüğü saptanmıştır. Buna göre yüksek eğitime sahip ailelerde çocukların da yeterli düzeyde demokrasi anlayışı kazanabilecekleri, bu bakımdan toplumsal olarak eğitim düzeyinin yükseltilmesinin çocuklarda ve toplumun genelinde demokrasi eğitiminin başarılı olabilmesinde etkili olabileceği düşünülmektedir.

2.3.4 Okulda Demokrasi Eğitimi

Eğitim programlarında demokrasi ilkelerinin, kurallarının, insan haklarının ve özgürlüklerinin benimsetilmesi yoluyla toplumun eğitilmesi süreci olan demokrasi eğitiminde demokrasi kültürünün bir yaşam tarzı haline gelmesi için, bireylerin bu kültürün hüküm sürdüğü ortamda olması oldukça önemlidir. Demokrasinin içselleştirmesinde öğrencilerin çok erken yaşlardan başlayarak zamanlarının çoğunu geçirdikleri okul ortamındaki tavır ve davranışlarının şekillendirilmesi önem kazanmaktadır (Edwards, 2008).

Demokratik davranış ve tutumların öğretilmesi ve okullardaki demokratik yönetim uygulamaları ile sağlanacak demokratik kazanımlar, öğrencilerin gelecekteki yaşamlarına yol gösterecek önemli örnekler olacaktır. Tüm bu nedenlerden dolayı, okulların en önemli görevlerinden biri, öğrencilere demokrasinin değerlerini anlamalarında yardımcı olmak olmalıdır. Okullardaki eğitim faaliyetleri, okullarda demokratik kültürün oluşturulması için son derece önemlidir. Bu sürecin etkili bir şekilde ilerleyebilmesi için okullarda demokrasi eğitiminde görev alan tüm bireyler, üstlendiği rollerin önemini net bir şekilde anlamalıdır.

2.3.5 Öğrencilerde Demokrasi Eğitimi

Bir öğrencinin aldığı demokrasi eğitiminin yeterli düzeyde kabul edilebilmesi için öğrencinin adalet, eşitlik, özgürlük, yaşama saygı, işbirliği, özgüven, dürüstlük, hoşgörü, duyarlılık, iyiyi arayış, sorumluluk, farklılıklara saygı, güvenlik ve barış gibi konularda yeterince olumlu davranışlar geliştirmiş olması gerekmektedir. Dolayısıyla ideal bir demokrasi eğitimi ile öğrenciye aşağıdaki (Tablo 1) demokrasi anlayış, tutum ve davranışlarının kazandırılması hedeflenmelidir (Akan, 2011, ss. 29-32)

Tablo 1

İdeal Bir Demokrasi Eğitimi ile Öğrenciye Kazandırılması Beklenen Demokrasi Anlayış, Tutum ve Davranışları

Konu	Hedeflenen Demokrasi Anlayış, Tutum ve Davranışları
Adalet	<ul style="list-style-type: none">o Adalet kavramının gerekliliğine inanma (adalete inanma).o Çevresindekilere adil davranma ve onların da adil davranmasını sağlama (adil olma ve adil olmayı sağlama).o Adalet ilkesine uygun olmayan davranışların farkına varma.
Eşitlik	<ul style="list-style-type: none">o Eşitliğe inanma (herkesin eşit olduğuna inanma).o Çevresindekilere eşit davranma (eşitlikçi olma).o Tarafsız değerlendirme mekanizmasına sahip olma (objektif olma).o Üstlendiği görev ve işlerde denge gözetme (dengeli olma).
Özgürlük	<ul style="list-style-type: none">o Gerek kendisinin gerekse diğerlerinin hak ve özgürlüklerinin bilincinde olma (hak ve özgürlüklere inanma).o Her tür özgürlüğün bir sınırı olduğunun bilincinde olma.o Diğerlerinin özgürlüklerini kullanabilmesinde gereken önlem ve davranışlarda bulunma.o Diğerlerinin özgürlüklerini kısıtlayacak eylemlerde bulunmama.
Yaşama Saygı	<ul style="list-style-type: none">o Yaşamın kutsallığına inanma (yaşama saygılı olma).o Yaşam sevinci ile dolu olma (neşeli olma).o Diğerlerinin yaşam alanlarını sınırlandıracak eylemlerde bulunmama (Başkalarının hak ve hürriyetlerine saygılı olma).o Diğerlerinin özel yaşamlarına saygı duyma, bu tür bilgileri ifşa etmeme (özel yaşama saygılı olma).
İşbirliği	<ul style="list-style-type: none">o Başkalarıyla işbirliği içinde olmaya inanma (işbirlikçi olma).o Katılımcı yaklaşıma sahip olma.o Ekip ruhu taşıma.o Çevresindekileri onurlandıracak davranışlarda bulunma.
Özgüven	<ul style="list-style-type: none">o Özgüven kavramının gerekliliğine inanma.o Özgüvenli olma.o Özdisipline sahip olma.o Özgüvenini artıracak önlemler alma.o Eleştirilere açık olma.o Öz eleştiri yapma.
Dürüstlük	<ul style="list-style-type: none">o Dürüstlük kavramının gerekliliğine inanma (dürüstlüğe inanma).o Verdiği her türlü kararın gerektirdiği sorumluluğu üzerinde taşıma (sorumluluk sahibi olma).o Olayları/olanları abartmama, olduğundan farklı göstermeme (realistik olma).o Bardağın boş kısmını değil, dolu kısmını görme (iyimser olma, olumlu düşünme).o Tutarsız tavır ve davranışlar sergilememe (tutarlı olma).o Her türlü tercihinde dürüstlüğü ön planda tutma (dürüst olma).
Hoşgörü	<ul style="list-style-type: none">o Hoşgörü kavramının gerekliliğine inanma.o İletişimde hoşgörülü olma.o Uzlaşma/anlaşmadan yana olma (uzlaşmacı olma)o Her türlü aşırılıktan kaçınma.o Cömert olma.o Sabırlı olma.o Başkalarını yargılamakten kendini onların yerine koyma (empati sahibi olma).

Tablo 1 (devam)

Konu	Hedeflenen Demokrasi Anlayış, Tutum ve Davranışları
Duyarlılık	<ul style="list-style-type: none">o Toplumsal değerlere karşı duyarlı olma (duyarlı olma).o Evrensel değerlere karşı duyarlı olma.o Kültürel değerleri koruma.o Çevreye karşı duyarlı olma (çevreci olma).
İyiye Arayış	<ul style="list-style-type: none">o Her zaman daha iyisine erişebileceğine inanma.o Var olanla yetinmeme.o Gelişimlere açık olma (gelişimci olma).o Daha iyisinin arayışı içinde olma (daha iyisini isteme).
Sorumluluk	<ul style="list-style-type: none">o Sorumluluk kavramının gerekliliğine inanma.o Sorumluluklarının bilincinde olma (sorumluluk sahibi olma).o Sahip olduğu yetkileri ve sorumlulukları dengeli bir biçimde dağıtma.
Farklılıklara Saygı	<ul style="list-style-type: none">o Din, dil, ırk, cinsiyet vb. toplumsal farklılıklara saygılı olma.
Güvenlik	<ul style="list-style-type: none">o Sadece kendisinin değil ve başkalarının da canına ve malına yönelik güvenliklerini sağlamaya çalışma (koruyucu olma).
Barış	<ul style="list-style-type: none">o Barışı ve huzuru koruyacak şekilde yaşama (barışçıl olma).

Kaynak: (Akan, 2011, ss. 29-32)

Müfredat içerisinde yer alan bu değerler, dersi işleyen öğretmenler tarafından öğrencilere aktarılmaya çalışılmaktadır. Böylelikle bu değerlerin öğrenciler tarafından benimsenip yaşamlarının bir parçası haline getirilmesi hedeflenmektedir. Ancak bu durum gerçekleştirildiğinde öğrencilere aktarılan demokrasi eğitimi tamamlanmış olacaktır.

2.3.6 Demokrasi Eğitiminde Öğretmenin Rolü

Çocukların aile içinde edindikleri demokratik değerleri geliştiren en önemli unsur öğretmenlerdir. Bir eğitim sisteminin başarısı, esas olarak, bu sistemin uygulanması için öğretmenlerinin ve diğer personelinin niteliklerine bağlıdır. Bu nedenle, bir okulun demokrasi eğitimindeki başarısı da ancak okuldaki öğretmenlerin bu konudaki başarısına bağlıdır (Büyükkaragöz ve Üre, 1994). Öğretmenlerin öğrencilere demokrasi eğitimi verirken demokratik davranışlar sergilemelerinin önemi nedeniyle, bir öğretmenin demokratik olması ile öğrencilerin demokratik davranış ve tutumlar kazanması arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır (Güleç ve Balçık, 2009).

Çocuklara demokratik tutum ve davranışların kazandırılması, sosyal çevreyle birlikte ailelerdeki ve okullardaki demokratik deneyimleriyle ilişkilidir. Çocukların

aile içinde edindiği demokrasi eğitimi kendi başına yeterli olmadığından örgün eğitim ile desteklenmesi gerekmektedir (Ersoy, 2008). Çocukların okullarda sağlam bir demokrasi anlayışı kazanması için okulların demokratik bir kültürel yapıya sahip olmaları gerekir (Büyükkaragöz, 1989). Bu yapının varlığının devam etmesi, eğitim hizmetlerinden sorumlu personelin tutumuna bağlıdır. Bu anlamda demokrasinin çocuklar tarafından içselleştirilmesinde etkin rol oynayan öğretmenlerin demokrasiye ve eğitime bakış açıları önem kazanmaktadır. Eğitim ve öğretim faaliyetlerinde demokrasi ve demokratik eğitim hedeflerine ulaşılabilmesi için öğretmenlerin, kendi davranışlarını etkileyen düşünce ve inançların farkında olmaları gerekir (Pepeler, 2016).

Dolayısıyla öğrencilerde demokrasi eğitiminin başarılı olmasında öncelikle öğretmenlerin bu konudaki görüş ve düşüncelerinin doğru bir eksene oturtulması gerektiği görülmektedir. Öğretmenlerde doğru bir demokrasi anlayışı oluşturulmadan öğrencilerde demokrasi eğitiminin başarılı olmasını beklemek doğru olmayacaktır. Bunun için de öğretmenlere sistematik olarak hizmetiçi demokrasi ve yurttaşlık eğitimleri verilmesi, yapılacak düzenli değerlendirmelerle öğretmenlerde doğru ve etkin bir demokrasi anlayışı oluşturulduğundan emin olunması gerekmektedir.

2.3.7 İlköğretimde Demokrasi Eğitimi

Demokrasi eğitiminde temel amaç, demokrasi anlayışının özünde bulunan tutum ve değerlerin topluma sosyo-kültürel, ekonomik ve politik boyutları ile bir yaşam stili ve kültürü şeklinde yerleştirilmesidir (Güleç ve Özdemir, 2004). Demokrasi eğitiminin, toplumun tüm bireylerine demokrasi ilke ve kurallarını ve ayrıca insan haklarını kucaklayan ve koruyan demokratik ortamlarda sunulması oldukça önemlidir (Akan, 2011). Bundan dolayı da eğitim sisteminin ilköğretim seviyesinden itibaren demokratik bir yapıya kavuşturulması önemli bir gerekliliktir. Eğitim sisteminde demokratikleştirmeyse toplumun bütün bireylerinin eğitim hakkına sahip olması, eğitim programları ve ders kitaplarında bilimsel ve çağdaş yaklaşımların sergilenmesi, eğitim denetimi ve yönetiminin demokratikleşmesi ile sağlanabilir (Tanilli, 1996).

Eğitim sisteminde en önemli basamak olarak kabul edilen ilköğretim, demokrasi eğitiminde benzer öneme sahiptir (Özdemir, 2009). Çocuklar, ilköğretim yıllarından

itibaren farklılıkları kabullenme, diğerlerinin duygu ve düşüncelerine değer verme, insan haklarını öğrenme konusunda eğitilmelidirler. Bu doğrultuda çocukların ilköğretim seviyesinden itibaren bu tür demokratik tutumları kazanacakları ortamların yaratılarak demokrasi eğitimini uygulayarak öğrenebilmelerine ve bu tür bilgilere kolay ulaşabilmelerine uygun zemin hazırlanmalıdır. Aksi halde verilen eğitimin ‘demokratik eğitim’, okulun ise ‘demokratik okul’ olabilmesi mümkün değildir (Akan, 2011).

Demokrasi değerlerinin, ilkelerinin ve toplumun tamamının kültürel birikiminin yeni nesillere aktarılmaya başlandığı en önemli kademe ilköğretimdir. Dolayısıyla demokrasiye ilişkin en önemli ve en sağlam temel, ilköğretim seviyesinde atılmaktadır (Yeşil, 2002). Türkiye’de demokrasi eğitiminin Cumhuriyetin ilanı ile beraber varlığını gösterdiği görülmektedir. Eğitim ve öğretimde birliği amaçlayan Tevhid-i Tedrisat Kanunu’yla birlikte demokratik rejim tarafından demokrat bireylerin yetiştirilmesi hedeflenmiş ve bu hedefe uygun olarak, bir takım kanun ve yönetmelikler çıkartılmıştır (Uslu, 2003).

Avrupa Bakanlar Konseyi’nce 1985’te demokrasi anlayışının küçük yaşlardan itibaren kazandırılması, bu amaçla demokrasi eğitiminin ilköğretimin birinci seviyesi olan ilkokuldan başlanarak verilmesi doğrultusunda kararlar alınmıştır. İnsan hakları ve demokrasiye ilişkin somut olmayan kavramların öğretilmesine ise ilköğretimin ikinci seviyesi olan ortaokulda sosyal bilgiler, tarih, coğrafya, din kültürü ve ahlak bilgisi gibi dersler ile başlanabileceğine yönelik önerilerde bulunulmuştur (Yeşil, 2002). Ayrıca Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) belgelerinde imzaları olan devletlere insan haklarına ve temel özgürlüklere yönelik olarak ilkokullarda eğitim verilmesi ve çocuklarda demokrasi bilincinin oluşturulmasına ilkokullarda başlanması sorumluluğu yüklenmiştir (Özdemir, 2009).

Yukarıda da bahsedildiği üzere demokratik kültürün temelini ilköğretim seviyesinde atılmak istenmesinin temel nedeni, devletin kendi hedeflerine uygun bireyler yetiştirmeyi milli eğitimin en erken kademesinde gerçekleştirmeyi istemesidir (Tanırlı, 2007). Bunun yanı sıra ilköğretimde öğrencilerin sosyal yaşama katılımlarının daha kolay ve etkili olabilmesi için sayısız duyuşsal, bilişsel ve

psikomotor özelliklerin kazandırılması amaçlanmaktadır. İlköğretimde, demokrasiye inanan ve onu koruyan, demokratik vatandaşların oluşturacağı demokratik bir toplum temeli esas alınmaktadır (Yeşil, 2002). İlköğretim düzeyi gibi erken yaşlarda atılacak böyle bir temelin toplum bireylerinin ileriki yaşlarda kemikleşecek düşünce ve davranışlarına temel oluşturarak daha sağlam ve değiştirilmesi zor bir yapıda olma özelliği göstermesi, demokrasi eğitimi bakımından ilköğretim düzeyinin önemini artırmaktadır (Tanırlı, 2007).

2.3.8 Türkiye’de Demokrasi Eğitimi

Türkiye’de çocuklara ilköğretimde verilen demokrasi eğitimi ile onların demokrasiye ilişkin farkındalık ve duyarlılık kazanmaları, vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları ile ilgili bazı temel kavramlar öğrenmeleri, insan haklarının korunması ve uygulanmasına ilişkin düşünce, tutum ve davranışlar geliştirebilmeleri amaçlanmaktadır. Bu bağlamda Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi, müfredattaki demokratik vatandaşlık bağlamında ele alınmaktadır. Demokrasi Eğitimi, müfredatta zaman içinde farklı şekillerde uygulanmıştır. 2010-2011 Eğitim-Öğretim Yılı’nda, ilköğretim 8. sınıfta seçmeli bir ders olarak 8. sınıfta “Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi” dersi verilmeye, 2012-2013 Eğitim Yılı’nda “İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi” dersi ilköğretim 4. Sınıflarda haftada iki saat zorunlu ders olarak verilmeye başlanmış (Özbek, 2017) ve günümüzde de aynı şekilde devam etmektedir (MEB, 2018a).

Zorunlu bir ders olarak verilen Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi’nin öğrenciler için genel amaçları 2010 yılı müfredatında şu şekilde belirlenmiştir (MEB TTKB, 2010):

- Özgür, bağımsız, hoşgörülü, kendine güvenen ve barıştan yana olan bireyler olarak demokratik ve adaletli bir toplumun oluşumuna katkıda bulunmak,
- Ortak değerlerin korunması ve geliştirilmesinin önemini benimsemek,
- Sorumluluklarını, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak temel hak ve özgürlüklerini kullanarak yerine getirmek,

- Aktif, sorumlu ve demokratik vatandaşlar olarak sosyal yaşamın gelişmesine ve güçlendirilmesine katkıda bulunmak,
- Demokratik katılımın ve demokratik yaşamın önemini bilincinde olarak kişisel ve sosyal sorunların çözümüne katkıda bulunmak,
- Demokrasi anlayışına sahip bireyler olarak demokratik tutum ve davranışlar geliştirerek demokrasiyi bir yaşam biçimi olarak benimsemek,
- Atatürk ilkelerinin ve reformlarının önemini anlayarak, demokratik bir Türkiye Cumhuriyeti oluşumuna katkıda bulunmak,
- Ülkesini ve dünyasını ilgilendiren konulara, insanlığın bir parçası olduğu bilinciyle duyarlılık göstermek.

2018 yılı Aralık ayında yayımlanan ve ilköğretimin sekiz kademesinden sadece birinde (ilkokul 4. Sınıflarda) haftada 2 saat olarak verilen İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi dersi müfredatında dersin temel amaçları arasında öğrencilere kavramsal bilginin öğretilmesinin yanısıra insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi ile ilgili temel değerlerin kazandırılması, öğrencilerin bu bilgi ve değerleri bir yaşam biçimi ve kültür hâline getirmelerinin sağlanması yer almakta olup dersin özel amaçları şu şekilde belirtilmiştir (MEB, 2018a):

“İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Dersi Öğretim Programı, 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu’nda ifade edilen Türk Millî Eğitimi’nin Genel Amaçları ve Temel İlkeleri doğrultusunda;

- İnsani değerleri benimseyen,
- Hak, özgürlük ve sorumluluk bakımlarından çocuk olmanın ayrıcalıklarını keşfeden,
- Hak ve özgürlüklerin kullanılabilmesi için sorumluluk üstlenen,
- İnsan hakları ve demokrasi kültürünün geliştirilmesi için adaleti ve eşitliği gözetken,

- İş birliğine ve bilgiye dayalı demokratik karar alma süreçlerine katılan,
- Ortak yaşama ilişkin sorunların çözümünde uzlaşmayı arayan,
- Kurallara uyarak hak ve özgürlüklerin korunmasına ve geliştirilmesine destek olan,
- Aktif yurttaşlığı benimseyen ve buna uygun davranan,
- Birlikte yaşama koşullarının iyileştirilmesi ve geliştirilmesi için sorumluluk üstlenen,
- Cumhuriyet ve değerlerinin insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi alanındaki gelişmelere katkısını bilen

bireyler yetiştirmeyi amaçlamaktadır”.

2.4 Demokrasi Anlayışı ve Eğitim

Bu bölümde demokrasi anlayışı kavramının tanımı, genel olarak demokrasi anlayışı, toplumda demokrasi anlayışı geliştirmenin önemi, eğitimde demokrasi anlayışı ve öğrencilerde demokrasi anlayışının geliştirilmesi konuları ele alınacaktır.

2.4.1 Demokrasi Anlayışı Kavramının Tanımı

Literatürde demokrasi anlayışı kavramına yönelik bir tanıma rastlanmamıştır. Ancak demokrasi, demokrasi bilinci, demokrasi algısı gibi kavramların tanımlarından ve/veya demokrasi anlayışına ilişkin diğer ifadelerden yola çıkıldığında, demokrasi anlayışı kavramının ‘toplumu oluşturan bireylerin demokrasinin tanımı, ilkeleri, onlara sağladığı hakları bilme konusunda sahip oldukları anlayış’ şeklinde tanımlanması mümkündür.

Modern demokrasi anlayışının temel argümanlarından biri, toplumun bireylerinin haklarını bilmesinin, kullanabilmesinin ve bu hakların korunmasının sağlanmasıdır (Baştürk, 2011). Bu bağlamda demokrasi kavramının toplum tarafından

tam olarak algılanması gerekmekte ve demokrasi ile eğitimin paralel olarak ilerlemesi büyük önem arz etmektedir.

Welzel'e (2007) göre, demokratikleşmeye ilişkin literatürün büyük bir bölümü bir ülkenin demokratikleşmesinde kitlesel tutumların rolünü göz ardı etmekte, ancak sosyal bilimlerde uzun süreden beri devam eden bir gelenek, demokrasiye ulaşmada siyasi kültürün önemli olduğunu savunmaktadır. Almond ve Verba'ya (1963) göre bir milletin siyasi kültürü, milletin üyeleri arasındaki siyasi olgulara yönelik oryantasyon dağılım kalıpları şeklinde tanımlanmakta olup aile, okul, akranlar, iş ve politik sistemin kendisi gibi birçok kurumun eğitimini içeren bir süreçtir. Bu süreçte aktarılan politik kültür, vatandaşlarının davranışlarını şekillendirir. Şahin'e (2016) göre siyasi faaliyetlerin, katılım ve rasyonelliğin var olduğu, çok sayıda insanın vatandaş olarak yetkin olduğu, dengeli bir siyasi kültürü barındırması halinde ülke vatandaşlarının demokrasiye en elverişli hale gelmesi mümkün olur. Bu görüşlere göre toplumda genel demokrasi anlayışının geliştirilmesinde kitlesel tutumların ve siyasi kültürün etkisi göz ardı edilmemelidir.

Inglehart (1988), kitlesel demokrasinin belirli bir ekonomik gelişme olmadan gerçekleştirilmesinin neredeyse imkânsız olmasına rağmen, kendi başına bir demokrasi yaratmadığını; ayrıca kültür ve sosyal yapı içinde belirli değişiklikler olmadıkça, demokrasinin oluşmasının oldukça güç olduğunu savunmaktadır. Inglehart ve Welzel (2005) demokrasi insanları güçlendirmek için tasarlandığından esasen özgürleştirici bir başarıya sahiptir. İnsanların gücünü vurgulayan özgürleştirici tutumlar ise insanlara demokratik hedefleri desteklemek için en sağlam motivasyonu sağlayacaktır. Bu fikre göre demokrasi kavramı içinde halkın güçlenmesi fikrine değer verilmedikçe toplumun bireylerinin demokrasiyi savunmaları ve sağlıklı bir demokrasi anlayışı kazanmaları beklenemez.

2.4.2 Toplumda Demokrasi Anlayışı Geliştirmenin Önemi

Toplumsal düzende demokrasinin etkili olduğu sağlam bir yapının oluşturulabilmesinde, toplumu oluşturan bireylerin sağlıklı bir demokrasi anlayışına sahip olmaları önemlidir (Başaran, 2006). Toplumun bireylerinde demokratik ve çağdaş tutumların geliştirilmesinde demokrasi anlayışının özellikle küçük yaşlarda

içselleştirilmesi oldukça önemlidir (Metin, 2006). Aksi halde toplumsal düzen içinde bireylerin yasalara, yönetmeliklere ve kurallara uymayan davranışlarda buldukları görülür ki bu da toplumsal düzenin korunmasında büyük bir sorun teşkil eder (Bademci, 2002).

2.4.3 Eğitimde Demokrasi Anlayışı

Temel olarak demokrasi anlayışı, demokratik davranış ve tutumlar, bireylerin yaşamları boyunca aldıkları her türlü eğitimle ve bizzat tecrübe edilerek kazanılabilmektedir (Üstün ve Yılmaz, 2008). Bireyler, eğitimleri boyunca aldıkları dersler ve ders dışı etkinlikler sayesinde iyi vatandaşlar olma, kültürlerini özümseme, demokrasi anlayışı kazanma, seçme-seçilme ve oy kullanma kültürü kazanma fırsatlarının yanı sıra yaşama hazırlanma imkânı da bulabilmektedirler (Uyanık-Ceylan, 2009).

Bireyde demokrasi anlayışının geliştirilmesinde en büyük katkılardan biri okullarda verilen vatandaşlık eğitimiyle sağlanmaktadır (Arslan, 2007). Bu bakımdan okullarda vatandaşlık eğitiminin ve demokrasi eğitiminin karşılıklı etkileşim içinde yürütüldüğü söylenebilir (Uyanık-Ceylan, 2009). Demokrasi eğitimiyle bireylerin iyi vatandaşlar olmalarının ve demokrasi anlayışı kazanabilmelerinin yanı sıra yaşama hazırlanmalarının sağlanması amaçlanmaktadır (Gürbüz, 2006). Okullarda demokrasi anlayışının geliştirilmesi amacıyla dersler dışında da öğrenci kulüpleri, spor, gezi, toplantı ve eğitsel kol faaliyetleri gibi etkinlikler düzenlenmektedir (Arslan, 2007).

Russell'a (2001) göre vatandaşlığın özgürlük ve bireysel yaratıcılıkla bütünleşmesinin teşvik edilmesi, eğitimin amaçları arasında yer almaktadır. Bu bağlamda, okulların demokratik yaşam alanları yaratma ve yurttaşlarda demokrasi anlayışı geliştirme potansiyeli her geçen gün daha önemli hale gelmiştir. Demokrasi eğitimi kamusal amaç yaratır ve temel statükonun desteklenmemesi eğitim yönetiminin paradigmaları arasında yer alır (Mintrom, 2001). Bu aşamada, demokrasi, öğrenciler için en önemli yaşam alanlarından biri olan okullar ve sınıflar için yönetim yaklaşımında değişiklik sağlamak için itici güçlerden biri olarak ortaya çıkmaktadır (Şentürk ve Oyman, 2014). Demokrasi anlayışını kazanmada sınıfın önemi büyüktür, çünkü tüm eğitim faaliyetleri orada gerçekleştirilmektedir (Köse, 2009).

2.4.4 Öğrencilerde Demokrasi Anlayışının Geliştirilmesi

Demokrasi eğitiminin temel çerçevesinin yasa ve yönetmelikler ile belirlenmiş olması nedeniyle öğrencilerde demokrasi anlayışının oluşturulması yasal bir gerekliliktir (Kaldırım, 2005). 24 Haziran 1973 tarihinde Resmî Gazete’de yayınlanan Millî Eğitim Temel Kanunu’nun “Türk Millî Eğitiminin Temel İlkeleri” başlıklı ikinci bölümünün “Demokrasi eğitimi” başlıklı VIII. Kısımında yer alan 11. maddesine göre; “Güçlü ve istikrarlı, hür ve demokratik bir toplum düzeninin gerçekleşmesi ve devamı için yurttaşların sahip olmaları gereken demokrasi anlayışının, yurt yönetimine ait bilgi, anlayış ve davranışlarla sorumluluk duygusunun ve manevi değerlere saygının, her türlü eğitim çalışmalarında öğrencilere kazandırılıp geliştirilmesine çalışılır” (Millî Eğitim Temel Kanunu, 1973, s. 5103). Dolayısıyla millî eğitimde kabul edilen temel ilkelerden biri öğrencilerde demokrasi anlayışı oluşturmaktır (Uyanık-Ceylan, 2009).

Toplumun bireylerinde demokratik ve çağdaş tutumların geliştirilmesinde demokrasi anlayışının küçük yaşlarda içselleştirilmesi oldukça önemlidir (Metin, 2006). Çocuklarda özellikle ilköğretimin erken kademelerinde demokrasi deneyimi ihtiyacının karşılanması ve bu deneyimin geliştirilmesinde müfredattaki demokrasi kavramlarının yardımcı olmaktadır (Ellis, 2010; Soydaş, 2010). Bununla birlikte öğrencilerin ders dışı etkinliklerle temel demokratik haklar, sanatsal ve kültürel bilgiler, estetik anlayış ve çevre duyarlılığı kazanmaları sağlanabilmektedir (Kıncal, 2002). Öğrenci kulüpleri, spor, gezi, toplantı ve eğitsel kol faaliyetleri gibi etkinlikler sayesinde öğrencilerde demokrasi anlayışının geliştirilmesine yardımcı olmaktadır (Arslan, 2007). Bu faaliyetlere bir başka örnek olarak da Millî Eğitim Bakanlığı tarafından okullarda yürütülen ‘Demokrasi Eğitimi ve Okul Meclisleri Projesi’ gösterilebilir. Uyanık-Ceylan’ın (2009) Kırıkkale ilindeki meslek liseleri ve genel liselerden oluşan 23 okulda yürüttüğü çalışmada; ilgili proje kapsamında bu okullarda öğrenim görmekte olan öğrencilerde demokrasi eğitimine ve okul meclislerine yönelik uygulamalarla demokrasi anlayışının kazandırılabilirdiği, demokratik hakları öğrenebildikleri, hoşgörülü olma, oy kullanma, iş birliğinde bulunma ve sorumluluk bilincini kazanabildikleri; meslek lisesi öğrencilerin yaklaşık %93’ünün, genel lise öğrencilerinin ise %87’sinin okul meclislerinin öğrencilere demokrasi anlayışını

kazanmayı öğrettiğine inandıkları saptanmıştır. İlgili çalışmada projenin sistematik olarak geliştirilmesi, uygulamaların daha etkin hale getirilmesi, öğretmenlerin projeye ilişkin daha fazla eğitilmesi gibi önerilerinde bulunulmuştur. Benzer şekilde Metin'in (2006), okul yöneticileri ve öğretmenlerin 'Demokrasi Eğitimi ve Okul Meclisleri Projesi'ne katılım seviyelerini belirlemek üzere gerçekleştirdiği çalışmasında; katılımcıların, ilgili projenin öğrencilerde kalıcı demokrasi anlayışı oluşturma amacına uygun geliştirilmiş olduğuna yönelik fikir besledikleri ancak projenin uygulanmasında görülen eksiklerin giderilmesi gerektiğini düşündükleri saptanmıştır. Dolayısıyla bu tür proje ve etkinliklerin öğrencilerde demokrasi anlayışı geliştirilmesinde oldukça etkili olduğu görülmektedir.

Son olarak, öğrencilerde demokrasi anlayışının oluşturulması ve geliştirilmesi için özellikle grup çalışmaları yardımıyla öğrencilerin kendi aralarındaki iletişimlerini artırmalarının sağlanması, onlara dinleme, kendini ifade etme ve fikir sahibi olma becerilerinin kazandırılmasının sağlanmasının da oldukça önemli olduğu düşünülmektedir.

2.5 Demokrasi ile İlgili Kavramların İlkokul Müfredatındaki Yeri

İlkokul yani ilköğretim 1-4. Sınıf müfredatı çerçevesinde 2018-2019 öğretim döneminde 1.sınıflarda yedi, 2.sınıflarda sekiz, 3.sınıflarda dokuz ve 4.sınıflarda 12 farklı ders olmak üzere ilkokul müfredatında toplamda 13 farklı ders bulunmaktadır (Tablo 2)

Tablo 2
2018-2019 İlkokul Müfredatında Yer Alan Dersler

Dersler	İlköğretim 1-4. Sınıflar (İlkokul)			
	1	2	3	4
1 İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi				+
2 Türkçe	+	+	+	+
3 Hayat Bilgisi	+	+	+	
4 Müzik	+	+	+	+
5 Görsel Sanatlar	+	+	+	+
6 Beden Eğitimi ve Oyun	+	+	+	+
7 Matematik	+	+	+	+
8 Bilişim Teknolojileri ve Yazılım	+	+	+	+
9 Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi				+
10 Fen Bilimleri			+	+
11 İngilizce		+	+	+
12 Sosyal Bilgiler				+
13 Trafik Güvenliği				+

Kaynak: (MEB, 2018)

Bu dersler arasından dört ders (İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi, Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler ve son olarak Trafik Güvenliği) haricindeki dokuz ders ortaokul (ilköğretim 4-8. sınıflarda) müfredatında da devam etmektedir. Ancak ilkokulda Beden Eğitimi ve Oyun olarak anılan dersin adı ortaokulda Beden Eğitimi ve Spor adını almaktadır. Ayrıca Bilişim Teknolojileri ve Yazılım dersi de ortaokul müfredatında sadece ilköğretim 5 ve 6. sınıflarda devam etmektedir. Sosyal Bilgiler dersi ise ortaokul 5-7. sınıflarda devam etmekte, 8. sınıf müfredatında yer almamaktadır. Doğrudan demokrasi eğitimi ile ilgili olan tek ders İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi dersi olup, ilkokul 4. Sınıftan itibaren verilmektedir. Dolayısıyla ilkokul 1., 2. ve 3. sınıfların müfredatında demokrasi konusundaki kavramlar için diğer ders müfredatlarının da incelenmesi gerekmektedir.

Tablo 2'ye göre İlkokul 1. Sınıf müfredatında toplamda yedi farklı ders yer almaktadır. Bunlar; Türkçe, Hayat Bilgisi, Müzik, Görsel Sanatlar, Beden Eğitimi ve Oyun, Matematik ve son olarak da Bilişim Teknolojileri ve Yazılım dersleridir. İlkokul 2. Sınıf müfredatında toplamda sekiz farklı ders yer almaktadır. Bunlar; Türkçe, Hayat Bilgisi, Müzik, Görsel Sanatlar, Beden Eğitimi ve Oyun, Matematik, Bilişim Teknolojileri ve Yazılım ve son olarak da İngilizce dersleridir. İlkokul 3. Sınıf müfredatında toplamda dokuz farklı ders yer almaktadır. Bunlar; Türkçe, Hayat Bilgisi, Müzik, Görsel Sanatlar, Beden Eğitimi ve Oyun, Matematik, Bilişim Teknolojileri ve Yazılım, Fen Bilimleri ve son olarak da İngilizce dersleridir. İlkokul 4. Sınıf müfredatında ise toplamda 12 farklı ders yer almaktadır. Bunlar; İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi, Türkçe, Müzik, Görsel Sanatlar, Beden Eğitimi ve Oyun, Matematik, Bilişim Teknolojileri ve Yazılım, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, Fen Bilimleri, İngilizce, Sosyal Bilgiler ve son olarak da Trafik Güvenliği dersleridir.

Bu bölümde ilkokul müfredatında yer alan dersler ilkokul tüm sınıfları için Türkçe, Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler ve son olarak da İlkokul İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi dersleri için ders bazında ayrı ayrı ele alınarak demokrasi ile ilgili/ilişkili olan kavramlar belirlenecek ve incelenecektir.

2.5.1 İlkokul Türkçe Dersi Müfredatında Demokrasi Kavramları

MEB tarafından ilkokulu ilgilendiren Türkçe dersi müfredatı ilkokul düzeyini de içine alacak şekilde tüm ilköğretimi (1-8. sınıflar) içine alacak şekilde hazırlanmıştır.

Genel olarak ilköğretim 1-8. Sınıfların Türkçe dersi müfredatında toplam 16 tema belirlenmiştir. Bu temalar; Erdemler, Millî Kültürümüz, Millî Mücadele ve Atatürk, Birey ve Toplum, Okuma Kültürü, İletişim, Hak ve Özgürlükler, Kişisel Gelişim, Bilim ve Teknoloji, Sağlık ve Spor, Zaman ve Mekân, Duygular, Doğa ve Evren, Sanat, Vatandaşlık ve son olarak Çocuk Dünyası olup her sınıf düzeyinde bu temalar içinden 8'inin seçileceği belirtilmiştir. Bunlar arasından ilk 3 temanın (Millî Kültürümüz, Millî Mücadele ve Atatürk, Birey ve Toplum) ilköğretimin her sınıf düzeyinde işlenmesi zorunlu olup diğer temalar seçmelidir. Ayrıca her sınıf düzeyinde toplam 8 tema işlenmesi öngörülmüştür (MBE, 2018b). Buna göre zorunlu 3 tema dışında her sınıf düzeyinde diğer 13 tema arasından 5 tema seçilerek işlenmektedir. Dolayısıyla ilkokul Türkçe dersi müfredatında yer alan tema ve konuların demokrasi kavramı ile doğrudan veya dolaylı yoldan ilgili/ilişkili olma bakımından sınıf bazında incelenmesi mümkün olmamaktadır. Dolayısıyla aşağıda yapılacak inceleme Türkçe dersi müfredatı için ilköğretim tüm sınıflarını (1-8.sınıflar) kapsamaktadır. İlköğretim Türkçe dersi müfredatında yer alan 16 tema altında toplamda 321 konu bulunmaktadır (Tablo 3).

Tablo 3

2018-2019 İlköğretim Türkçe Dersi Müfredatındaki Temalar ve Konular

İLKÖĞRETİM 1-8. SINIFLAR	TEMALAR																
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	
	Erdemler	Milli Kültürümüz	Milli Mücadele ve Atatürk	Birey ve Toplum	Okuma Kültürü	İletişim	Hak ve Özgürlükler	Kişisel Gelişim	Bilim ve Teknoloji	Sağlık ve Spor	Zaman ve Mekan	Duygular	Doğa ve Evren	Sanat	Vatandaşlık	Çocuk Dünyası	
KONULAR	1	ahlak	aile	15 Temmuz	ana dili	bilgi okuryazarlığı	aile iletişimi	bireysel haklar	başarı	bilim insanları	adil oyun	çevremiz	başlangıç	bitkiler	aflş	adalet	çocuk kültürü
	2	alçak gönüllük	bayrak	Atatürk	adalet	çoklu okuryazarlık	bilgi iletişimi	birinci kuşak hakları	beceri	bilim okuryazarlığı	beden eğitimi	evimiz	beğenme	canlılar	bale	alın teri	çocuk müzesi
	3	azim	büyüklerimiz	Çanakkale	barış	dijital okuryazarlık	diğer canlılarla iletişim	çocuk hakları	çalışkanlık	bilgi okuryazarlığı	beden sağlığı	geçmiş şimdi gelecek	duygu yönetimi	çevre	çilt	çalışma	dijital oyunlar
	4	cömertlik	dini bayramlar	cesaret	bireysel farklılıklar	dil sevgisi	etikli iletişim	demokrasi	çalışma yönetimi	etik	beslenme	gezzinler	heyecan	şeynin korunması	söz sanatları	emek	eğlence
	5	dayanışma	gelenekler	Cumhuriyet	çok dillilik	edebi şahsiyetler	iletişim becerileri	din ve vicdan özgürlüğü	empati	girişimcilik	centilmenlik	odamız	kaygı	doğa	ehru	eşitlik	geleneksel çocuk oyunları
	6	dostluk	geleneksel sporlar	fedakârlık	çok kültürlülük	e-kitap	insanlarla iletişim	düşünce özgürlüğü	girişimcilik	haberleşme	dengeli beslenme	okulumuz	kıskançlık	doğa olayları	edebiyat	göç	hayal
	7	dürüstlük	insan ilişkileri	gazilik	dayanışma	eleştirel okuryazarlık	kitle iletişim araçları	eğitim hakkı	karar verme	hayal gücü	hareketlilik	şehirler	korucu	doğal afetler	estetik	göçmenlik	hobiler
	8	güven	kültürel miras	İstiklal Marşı	devlet	kitabevi	komşuluk	engelli hakları	kendini tanıma	iletişim	hastalıklardan korunma	sınıflar	mutluluk	dünya	estetik duygular	görev bilinci	keşif
	9	iyilikseverlik	mekanlar	kahramanlık	değerli gruplar	kitaplar	kültürel iletişim	çalışma hakkı	kişilik tipleri	keşif ve icatlar	ilaç kullanımı	tükeller	özlem	evren	festival	hukukun üstünlüğü	lunapark
	10	kardeşlik	milli bayramlar	Kut 'ül Amare	empati	kütüphaneler	kültürler arası iletişim	haberleşme özgürlüğü	meslek seçimi	matematik okuryazarlığı	ilk yardım		sevgi	gece	fotograf	iş birliği	merak
	11	merhamet	şehirlerimiz	milli egemenlik	eşitlik	metinler araştırma	medya okuryazarlığı	hakkını savunma	motivasyon	merak duygusu	öz bakım	sitem	gezegenler	gala	multimedya	mizah	
	12	paylaşma	sıla	milli irade	farklılıklara saygı	okuma alışkanlığı	öğrenci hareketliliği	hasta hakları	öğrenmeyi öğrenme	olay	ruh sağlığı	takdir etme	gündüz	geleneksel sanatlar	özgürlük	okul	
	13	sabr	tarihî mekânlar	millî kimlik	gurbet	okuma serüveni	öğrenci iletişimi	hayvan hakları	olumlu düşünme	olgu	sağlıklı beslenme	umut	hayvanlar	gölg oyunu	paylaşma	oyun	
	14	sadakat	tarihî şahsiyetler	millî mücadele	haram	okuma sevgisi		ifade özgürlüğü	öz denetim	patent	sağlıklı yaşam	üzüntü	iklim	grafik	sorumluluk	oyuncak	
	15	saygı	tarihî eserlerimiz	Sarkamış Harekâtı,	hayat becerileri	okur kimliği		ikinci kuşak hakları	öz eleştiri	sosyal medya	spor kültürü	veda	kar	grafiti	üretme	rüya	
	16	sevgi	Türkçe	şehitlik	helal	sözlük kültürü		inanç hakkı	öz güven	tasarım	sportmenlik	yalnızlık	manzaralar	heykel	vergi bilinci	sokak oyunları	
	17	sıdayrahin	vakıf kültürü	vatanseverlik	hukuk	süreli yayımlar		insan hakları	öz saygı	teknoloji	temizlik		mevsimler	mimari			
	18	vefa	vatan		hükümet	teknoloji okuryazarlığı		kişi dokunulmazlığı	sorumluluk	teelif	uyku		renkler	minyatür			
	19	vicdanlı olmak	yurdumuz		iktidar	yaratıcı okuma		merhamet	sosyal gelişim	ulaşım			uzay	müzik			
	20	yardımlaşma			kardeşlik	yazılı kültür		özel hayatın gizliliği	yetenek	yenilikçilik			yağmur	opera			
	21				kent kültürü	z-kitap		özgürlükler	yeterlilik				veryüzü	özgünlük			
	22				komşuluk ilişkileri	z-kütüphane		seyahat özgürlüğü	zaman yönetimi				yıldızlar	pandomim			
	23				kul hakkı			temel hak ve özgürlükler					zaman bilinci	peyzaj			
	24				kültürel farklılıklar			toplumsal cinsiyet adaleti						resim			
	25				küreselleşme			toplumsal cinsiyet eşitliği						seramik			
	26				medeniyet			yaşama hakkı						sinema			
	27				meslekler									tezhip			
	28				misafirperverlik									tiyatro			
	29				selamlama									yenilikçi düşünme			
	30				siyaset												
	31				sosyal içtihat												
	32				sosyokültürel farklılıklar												
	33				toplumsal kurallar												
	34				vatandaşlık												
	35				zaman yönetimi												

Kaynak: (MEB, 2018b)

Tablo 3'te demokrasi kavramı ile doğrudan ilişkili/ilgili olan tema ve konular koyu gri renkle, demokrasi kavramı ile dolaylı olarak ilişkili/ilgili olan tema ve konular ise açık gri renkle gösterilmiştir. Doğrudan ilişkili tema ve konuların belirlenmesinde Tablo 1'de yer alan ideal bir demokrasi eğitimi ile öğrenciye kazandırılması hedeflenen demokrasi anlayış, tutum ve davranışlarından (Akan, 2011, ss. 29-32) türetilen Tablo 4'teki anahtar kelimeler (kodlar) kullanılmıştır:

Tablo 4
İdeal Bir Demokrasi Eğitimi ile Öğrenciye Kazandırılması Beklenen Demokrasi Anlayış, Tutum ve Davranışlarından Türetilen Anahtar Kelimeler (Kodlar)-1

Konu	Türetilmiş Kodlar	Konu	Türetilmiş Kodlar	Konu	Türetilmiş Kodlar	Konu	Türetilmiş Kodlar
Vatandaşlık	Vatan	Özgürlük	Özgürlük	Özgüven	özgüven	Duyarlılık	Duyarlı
	Vatansever		hak		özgüvenli		duyarlılık
	Vatanseverlik		sınır		disiplin		değer
	Vatandaş		önlem		özdisiplin		toplum
	Vatandaşlık		davranış		önlem		toplumsal
	Yurt		tutum		eleştiri		kültür
	Yurdumuz		eylem		eleştirel		kültürel
	Yurtsever		anlayış		özeleştir		miras
	Yurtseverlik		Saygı		dürüstlük		çevre
	Yurttaş		saygılı		doğru		çevrenin korunması
Yurttaşlık	hayat	doğruluk	Daha iyi				
İnsan hakları	İnsan hakları hak	Yaşama Saygı	yaşam	Dürüstlük	sorumlu	İyi Arayış	iyi
	İnsan hakları		yaşama		sorumluluk		iyilik
Adalet	hak		realistik		gelişim		
Adil	hürriyet		gerçekçi		gelişme		
Çevre	özel yaşam		iyimserlik		geliştirme		
Duyarlı	özel hayat		olumlu düşünme		sorumlu		
Duyarlılık	ifşa		hoşgörü		sorumluluk		
Bilinçli	işbirliği		hoşgörülü		yetki		
Bilinç	birlik		iletişim		denge		
Bilinci	dayanışma		iletişimci		dengeli		
Davranış	beraberlik	etkileşim	din				
Farkında	katılım	diyalog	dil				
Farkındalık	katılma	aşırı	ırk				
Eşitlik	Eşitlik	İşbirliği	katılımcı	Hoşgörü	aşırılık	Farklıklara Saygı	cinsiyet
	Objektif		ekip		cömert		farklılık
	Tarafsız		grup		cömertlik		toplum
	Sorumluluk		onur		sabır		toplumsal
	Sorumlu		onurlu		sabırlı	Can güvenliği	
	Görev		gurur		yargı	mal güvenliği	
Barış	Barış	Demokrasi	Demokrasi	Hoşgörü	yargılama	Güvenlik	güvenlik
	barışçıl		Demokrat		yargılayıcı		can ve mal
	huzur		Demokratik		empati		koruyucu
	koruyucu						koruma
	koruma						

2018-2019 İlköğretim Türkçe dersi müfredatında demokrasi kavramı ile doğrudan ilişkili bulunan konu ve kodlar Tablo 4'te koyu gri renkle gösterilmiştir.

İlköğretim Türkçe dersi müfredatındaki toplam tema ve konu sayıları ile bunlardan kaçının demokrasi kavramı ile doğrudan ve dolaylı ilişkisi olduğu Tablo 5'te özetlenmiştir.

Tablo 5
2018-2019 İlköğretim Türkçe Dersi Müfredatındaki Demokrasi Kavramı ile Doğrudan ve Dolaylı İlişkili Bulunan Tema ve Konu Sayıları

	Tema Sayısı	Konu Sayısı
Türkçe Dersi Müfredatındaki Toplam (adet)	16	321
Demokrasi Kavramıyla Doğrudan İlişkili (adet)	4	78
Demokrasi Kavramıyla Dolaylı İlişkili (adet)	7	77
Demokrasi Kavramıyla Doğrudan ve Dolaylı İlişkili (adet)	11	155
Demokrasi Kavramıyla Doğrudan ve Dolaylı İlişkili (yüzde)	69%	48%

Tablo 5'e göre İlköğretim Türkçe dersi müfredatında yer alan 16 temanın 4'ü doğrudan, 7'si ise dolaylı olarak demokrasi kavramı ile ilişkilidir. Müfredatta demokrasi kavramı ile ilişkili (doğrudan ve dolaylı) toplam tema sayısı ise 11 olup, tüm temaların %69'una denk gelmektedir. Konu sayılarına bakıldığında ise İlköğretim Türkçe dersi müfredatında 16 tema altında yer alan 321 konunun 78'i doğrudan, 77'si ise dolaylı olarak demokrasi kavramı ile ilişkilidir. Müfredatta demokrasi kavramı ile ilişkili (doğrudan ve dolaylı) toplam konu sayısı ise 155 olup, tüm temaların %48'ine denk gelmektedir. Buna göre 2018-2019 İlköğretim Türkçe dersi müfredatındaki tema ve konuların demokrasi kavramı ile ilişkisi olması bakımından orta-yüksek¹ düzeyde (%48-69 arası) olduğu kabul edilebilir.

Tablo 3'e geri dönüldüğünde, İlköğretim Türkçe dersi müfredatında demokrasi kavramı ile doğrudan ilişkili konular şöyle özetlenebilir:

- *Hak ve Özgürlükler* Teması altında; bireysel haklar, birinci kuşak haklar, çocuk hakları, demokrasi, din ve vicdan özgürlüğü, düşünce özgürlüğü, eğitim hakkı, engelli hakları, eşitlik, haberleşme özgürlüğü, hakkını

¹ %0,0-19,9 için 'çok düşük', %20,0-39,9 için 'düşük', %40,0-%59,9 için 'orta', %60,0-%79,9 için 'yüksek' ve %80,0-%100,0 için 'çok yüksek' şeklinde değerlendirme yapılmıştır.

savunma, hasta hakları, hayvan hakları, ifade özgürlüğü, ikinci kuşak haklar, inanç hakkı, insan hakları, kişi dokunulmazlığı, merhamet, özel hayatın gizliliği, özgürlükler, seyahat özgürlüğü, temel hak ve özgürlükler, toplumsal cinsiyet adaleti, toplumsal cinsiyet eşitliği ve yaşama hakkı konuları.

- *Vatandaşlık* Teması altında; adalet, alın teri, çalışma, emek, eşitlik, göç, göçmenlik, görev bilinci, hukukun üstünlüğü, iş birliği, mültecilik, özgürlük, paylaşma, sorumluluk, üretme ve vergi bilinci konuları.
- *Birey ve Toplum* Teması altında; adalet, bireysel farklılıklar, empati, eşitlik, farklılıklara saygı, kul hakkı, kültürel farklılıklar, sosyokültürel farkındalık ve vatandaşlık konuları.
- *İletişim* Teması altında; aile iletişimi, bilgi iletişimi, diğer canlılarla iletişim, etkili iletişim, iletişim becerileri, insanlarla iletişim, kültürel iletişim, kültürler arası iletişim ve öğrenci öğretmen iletişimi konuları.
- *Erdemler* Teması altında; cömertlik, dayanışma, dürüstlük, sabır ve saygı konuları.
- *Kişisel Gelişim* Teması altında; Empati, olumlu düşünme, öz eleştiri, öz güven ve sorumluluk konuları.
- *Millî Kültürümüz* Teması altında; kültürel miras, vatan ve yurdumuz konuları.
- *Doğa ve Evren* Teması altında; çevre ve çevrenin korunması konuları.
- *Millî Mücadele ve Atatürk* Teması altında; vatanseverlik konusu.
- *Sağlık ve Spor* Teması altında; adil oyun konusu.
- *Zaman ve Mekân* Teması altında; çevremiz konusu.

2.5.2 İlkokul Hayat Bilgisi Dersi Müfredatında Demokrasi Kavramları

MEB tarafından ilkokulu ilgilendiren Hayat Bilgisi dersi müfredatı sadece ilkokul kademesinin 1., 2. ve 3. sınıfları için hazırlanmıştır. İlköğretim 4-8. sınıflarının müfredatında Hayat Bilgisi dersi bulunmamaktadır.

İlkokul Hayat Bilgisi dersi müfredatında Türkçe dersi müfredatında olan tema ve konular belirlenmemiştir. Dolayısıyla İlkokul Hayat Bilgisi dersi müfredatında demokrasi kavramı ile doğrudan ve dolaylı olarak ilişkili/ilgili içeriğin incelenmesinde dersin özel amaçlarından oluşturulduğu düşünülen temel yaşam becerilerinden yola çıkılacaktır.

İlkokul Hayat Bilgisi dersi müfredatında öğrencilere kazandırılması hedeflenen temel yaşam becerileri 23 adettir. Bunlar; Araştırma, Bilgi ve İletişim Teknolojilerini Kullanma, Değişim ve Sürekliliği Algılama, Dengeli Beslenme, Doğayı Koruma, Girişimcilik, Gözlem, İletişim, İş Birliği, Karar Verme, Kariyer Bilinci Geliştirme, Kaynakların Kullanımı, Kendini Koruma, Kendini Tanıma, Kişisel Bakım, Kurallara Uyma, Mekânı Algılama, Millî ve Kültürel Değerleri Tanıma, Öz Yönetim, Sağlığını Koruma, Sorun Çözme, Sosyal Katılım ve son olarak da Zaman Yönetimi becerileridir (MBE, 2018b). İlkokul Hayat Bilgisi programının özel amaçları ise 14 adettir. Bunlar Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6

2018-2019 İlköğretim Hayat Bilgisi Dersi Müfredatındaki Temel Yaşam Becerileri ve Programın Özel Amaçlarının Eşleştirilmesi

	Temel Yaşam Becerileri	Programın Özel Amaçları
1	Araştırma	Öğrenmeyi öğrenme becerisi kazanır
2	Bilgi ve İletişim Teknolojilerini Kullanma	Bilgi ve iletişim teknolojilerini amacına uygun olarak kullanır.
3	Değişim ve Sürekliliği Algılama	
4	Dengeli Beslenme	
5	Doğayı Koruma	Doğaya ve çevreye karşı duyarlı olur.
6	Girişimcilik	
7	Gözlem	
8	İletişim	
9	İş Birliği	
10	Karar Verme	
11	Kariyer Bilinci Geliştirme	Kişisel gelişimini sağlamak için yapması gerekenlerin farkında olur.
12	Kaynakların Kullanımı	Kaynakları verimli kullanma becerisi geliştirir
13	Kendini Koruma	
14	Kendini Tanıma	Kendini ve yaşadığı çevreyi tanıır.
15	Kişisel Bakım	Kişisel bakım becerilerini geliştirir.
16	Kurallara Uyma	
17	Mekâm Algılama	Zamanı ve mekâm algılama becerisi edinir.
18	Millî ve Kültürel Değerleri Tanıma	Millî, manevi ve insani değerleri yaşantısal hâle getirir. Aile ve toplumun temel değerlerine sahip olur. Ülkesini sever, tarihi ve kültürel değerlerini yaşatmaya istekli olur.
19	Öz Yönetim	Temel düzeyde bilimsel süreç becerilerini kazanır.
20	Sağlığını Koruma	Sağlıklı ve güvenli yaşam sürme bilinci edinir.
21	Sorun Çözme	
22	Sosyal Katılım	Sosyal katılım becerisi kazanır
23	Zaman Yönetimi	

Kaynak: (MEB, 2018b)

Tablo 6’da görüleceği üzere, İlkokul Hayat Bilgisi dersi müfredatında demokrasi kavramı ile doğrudan ilişkili/ilgili içeriğin belirlenebilmesi için öncelikle programın özel amaçları ve programla öğrencilere kazandırılması hedeflenen temel yaşam becerileri eşleştirilmiş (23 temel yaşam becerisinin 12’si programın özel amaçları ile eşleşmiştir), ardından ilişkilerin daha kolay kurulabilmesi için bu bilgilerden yola çıkılarak Tablo 7’deki kodlar türetilmiştir. Bunlardan toplamda 114 kod türetilmiştir (Tablo 7):

Tablo 7

2018-2019 İlköğretim Hayat Bilgisi Dersi Müfredatında Yer Alan Temel Yaşam Becerileri ve Programın Özel Amaçlarından Türetilen Anahtar Kelimeler (Kodlar)

İLKÖĞRETİM 1.3. SINIFLAR HAYAT BİLGİSİ MÜFREDATI	İlköğretim Hayat Bilgisi Dersi Müfredatında Yer Alan Temel Yaşam Becerileri ve Programın Özel Amaçlarından Türetilen Anahtar Kelimeler (Kodlar)														
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1 Araştırma	öğrenme	öğrenmeyi öğrenme	araştırma												
2 Bilgi ve İletişim Teknolojilerini Kullanma	bilişim	bilgi	iletişim	bilgi teknolojileri											
3 Değişim ve Sürekliliği Algılama	değişim	süreklilik													
4 Dengeli Beslenme	beslenme	dengeli beslenme	sağlıklı beslenme	sağlıklı yaşam	sağlık										
5 Doğa Koruma	doğa	çevre	çevreci	doğasever	doğaya duyarlı	çevreye duyarlı	çevre bilinci	doğayı koruma	çevreyi koruma						
6 Girişimcilik	girişimci	girişken	girişimci												
7 Gözlem	gözlem	gözlemci													
8 İletişim	iletişim	işbirliği	etkileşim	sosyal	toplum										
9 İş Birliği	işbirliği	iletişim	dayanışma	birlik	katılım	katılımcı	katılım	katılma	ekip	grup					
10 Karar Verme	karar verme	karar alma	karar	karar verme becerisi											
11 Kariyer Bilinci Geliştirme	gelişim	kişisel gelişim	farkındalık	kariyer bilinci	gelişme										
12 Kaynakların Kullanımı	Tasarıf	Verimli kullanma	bilinçli kaynak kullanma												
13 Kendini Koruma	kendini koruma	koruma													
14 Kendini Tanıma	kendini tanıma	çevreyi tanıma													
15 Kişisel Bakım	kişisel bakım	özbakım													
16 Kurallara Uyuma	kurallara uyma	kural	kanunlara uyma	kanun											
17 Mekanı Algılama	zamanı algılama	mekanı algılama													
18 Milli ve Kültürel Değerleri Tanıma	temel değerler kazanma	millî değerler	manevi değerler	insani değerler	kültürel değerler	değer	aile	toplum	sevgi	vatan sevgisi	ülke sevgisi	vatansever	yurtsever	yurt sevgisi	tarihi değerler
19 Öz Yönetim	bilişsel gelişim	bilişsel	bilişsel beceri	özyönetim	yönetim	kendini yönetme	yönetim becerisi								
20 Sağlığını Koruma	sağlıklı yaşam	sağlık	güvenli yaşam	sağlığını koruma											
21 Sorun Çözme	sorun çözme	sorun	çözüm	problem	sorun çözme becerisi	problem çözme	problem çözme becerisi	çözümçü							
22 Sosyal Katılım	sosyal katılım	katılım	sosyal	iletişim	işbirliği	toplum									
23 Zaman Yönetimi	zaman yönetimi	zaman yönetimi becerisi	zamanı yönetme	zamanı iyi yönetme	zamanı iyi kullanma	zamanı etkin yönetme	zamanı etkin kullanma								

Tablo 7’de demokrasi kavramı ile doğrudan ilişkili/ilgili olan beceri ve kodlar koyu gri renkle gösterilmiştir. Doğrudan ilişkili beceri ve kodların belirlenmesinde Tablo 1’de yer alan ideal bir demokrasi eğitimi ile öğrenciye kazandırılması hedeflenen demokrasi anlayış, tutum ve davranışlarından (Akan, 2011, ss. 29-32) türetilen Tablo 8’deki anahtar kelimeler (kodlar) kullanılmıştır:

Tablo 8

İdeal Bir Demokrasi Eğitimi ile Öğrenciye Kazandırılması Beklenen Demokrasi Anlayış, Tutum ve Davranışlarından Türetilen Anahtar Kelimeler (Kodlar)-2

Konu	Türetilmiş Kodlar	Konu	Türetilmiş Kodlar	Konu	Türetilmiş Kodlar	Konu	Türetilmiş Kodlar	
Vatandaşlık	Vatan	Özgürlük	Özgürlük	Özgüven	özgüven	Duyarlılık	Duyarlı	
	Vatansever		hak		özgüvenli		duyarlılık	
	Vatanseverlik		sınır		disiplin		değer	
	Vatandaş		önlem		özdisiplin		toplum	
	Vatandaşlık		davranış		önlem		toplumsal	
	Yurt		tutum		eleştiri		kültür	
	Yurdumuz		eylem		eleştiril		kültürel	
	Yurtsever		anlayış		özeleştiri		miras	
	Yurtseverlik		Saygı		dürüstlük		çevre	
	Yurttaş		saygılı		doğru		çevrenin korunması	
Yurttaşlık	hayat	doğruluk						
İnsan hakları	İnsan hakları	Yaşama Saygı	yaşam	Dürüstlük	sorumlu	İyi İ Arayış	Daha iyi	
	hak		yaşama		sorumluluk		iyi	
Adalet	Adalet	İşbirliği	hak	Hoşgörü	realistik		gelişim	iyilik
	Adil		hürriyet		gerçekçi			gelişme
	Çevre		özel yaşam		iyimserlik	geliştirme		
	Duyarlı		özel hayat		olumlu düşünme	sorumlu		
	Duyarlılık		iş		hoşgörü	sorumluluk		
	Bilinçli		birlik		hoşgörü	yetki		
	Bilinç		dayanışma		iletişim	denge		
	Bilinci		beraberlik		iletişimci	dengeli		
	Davranış		katılım		etkileşim			
	Farkında		katılma		diyalog	Farklılıklara Saygı	din	
Farkındalık	katılımcı	aşırı	dil					
	ekip	aşırılık	ırk					
Eşitlik	Eşitlik	Demokrasi	ekip	Hoşgörü	cömert	Güvenlik	cinsiyet	
	Objektif		grup		cömertlik		farklılık	
	Tarafsız		onur		sabır		toplum	
	Sorumluluk		onurlu		sabırlı		toplumsal	
	Sorumlu		gurur		yargı		Can güvenliği	
	Görev		gururlu		yargılama		mal güvenliği	
Barış	Barış	Demokrat	Demokrasi	Hoşgörü	yargılayıcı	Güvenlik	güvenlik	
	barışçıl		Demokrat		empati		can ve mal	
	huzur		Demokratik				koruyucu	
	koruyucu						koruma	
	koruma							

2018-2019 İlköğretim Hayat Bilgisi dersi müfredatında demokrasi kavramı ile doğrudan ilişkili bulunan konu ve kodlar Tablo 8'de koyu gri renkle, dolaylı ilişkili bulunanlar ise açık gri renkle gösterilmiştir. İlköğretim Hayat Bilgisi dersi müfredatındaki toplam beceri ve kod sayıları ile bunlardan kaçının demokrasi kavramı ile doğrudan ilişkisi olduğu Tablo 9'da özetlenmiştir:

Tablo 9
2018-2019 İlköğretim Hayat Bilgisi Dersi Müfredatındaki Demokrasi Kavramı ile Doğrudan İlişkili Bulunan Beceri ve Kod Sayıları

	Beceri Sayısı	Kod Sayısı
Hayat Bilgisi Dersi Müfredatındaki Toplam (adet)	23	114
Demokrasi Kavramıyla Doğrudan İlişkili (adet)	6	34
Demokrasi Kavramıyla Doğrudan İlişkili (yüzde)	26%	30%

Tablo 9'a göre İlköğretim Hayat Bilgisi dersi müfredatında yer alan 23 temel yaşam becerisinin 6'sı (%26) doğrudan demokrasi kavramı ile ilişkilidir. Kod sayılarına bakıldığında ise İlköğretim Hayat Bilgisi dersi müfredatında yer alan 23 temel yaşam becerisi ve 14 özel amaçtan türetilen 114 kodun 34'ü (%30) doğrudan demokrasi kavramı ile ilişkilidir. Buna göre 2018-2019 İlköğretim Hayat Bilgisi dersi müfredatındaki temel yaşam becerileri ve özel amaçların demokrasi kavramı ile ilişkisi olması bakımından düşük² düzeyde (%26-30 arası) olduğu kabul edilebilir.

Tablo 7'ye geri dönüldüğünde, İlköğretim Hayat Bilgisi dersi müfredatında demokrasi kavramı ile doğrudan ilişkili konular şöyle özetlenebilir:

- *İş Birliği* becerisi altında; işbirliği, iletişim, dayanışma, birlik, katılım, katılımcı, katılım, katılma, ekip ve grup kodları.
- *Doğayı Koruma* becerisi altında; doğa, çevre, çevreci, doğasever, doğaya duyarlı, çevreye duyarlı, çevre bilinci, doğayı koruma ve çevreyi koruma kodları.
- *Millî ve Kültürel Değerleri Tanıma* becerisi altında; kültürel değerler, değer, toplum, vatan sevgisi, ülke sevgisi, vatansever, yurtsever ve yurt sevgisi kodları.
- *İletişim* becerisi altında; iletişim, işbirliği ve etkileşim kodları.
- *Kariyer Bilinci Geliştirme* becerisi altında; gelişim ve gelişme kodları.

² %0,0-19,9 için 'çok düşük', %20,0-39,9 için 'düşük', %40,0-%59,9 için 'orta', %60,0-%79,9 için 'yüksek' ve %80,0-%100,0 için 'çok yüksek' şeklinde değerlendirme yapılmıştır.

- *Sosyal Katılım* becerisi altında; sosyal katılım ve katılım kodları.

2.5.3 İlkokul Sosyal Bilgiler Dersi Müfredatında Demokrasi Kavramları

MEB tarafından ilkokulu ilgilendiren Sosyal Bilgiler dersi müfredatı sadece ilkokul kademesinin 4. Sınıfı ve ortaokul kademesinin 5-7. sınıfları için hazırlanmıştır. İlkokul 1-3. sınıflar ve Ortaokul 8. sınıfın müfredatında Sosyal Bilgiler dersi bulunmamaktadır.

İlkokul Sosyal Bilgiler dersi müfredatında da Türkçe dersi müfredatında olan tema ve konular belirlenmemiştir. Dolayısıyla İlkokul Sosyal Bilgiler dersi müfredatında demokrasi kavramı ile doğrudan ilişkili/ilgili içeriğin incelenmesinde dersin temel becerileri, değerler eğitimi ve öğrenme alanları/kazanımlarından yola çıkılacaktır.

İlkokul Sosyal Bilgiler dersi müfredatında öğrencilere kazandırılması hedeflenen temel beceriler 27 adettir. Bunlar; Araştırma, Çevre okuryazarlığı, Değişim ve sürekliliği algılama, Dijital okuryazarlık, Eleştirel düşünme, Empati, finansal okuryazarlık, Girişimcilik, Gözlem, Harita okuryazarlığı, Hukuk okuryazarlığı, İletişim, İş birliği, Kalıp yargı ve önyargıyı fark etme, Kanıt kullanma, Karar verme, Konum analizi, Medya okuryazarlığı, Mekânı algılama, Öz denetim, Politik okuryazarlık, Problem çözme, Sosyal katılım, Tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma, Yenilikçi düşünme ve son olarak da Zaman ve kronolojiyi algılama becerileridir. İlkokul Sosyal Bilgiler programında yer alan değerler ise 18 adettir. Bunlar; Adalet, Aile birliğine önem verme, Bağımsızlık, Barış, Bilimsellik, Çalışkanlık, Dayanışma, Duyarlılık, Dürüstlük, Estetik, Eşitlik, Özgürlük, Saygı, Sevgi, Sorumluluk, Tasarruf, Vatanseverlik ve Yardımseverlik gibi değerleri içermektedir (MBE, 2018b) (Tablo 10).

Tablo 10

2018-2019 İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Müfredatında Yer Alan Temel Beceriler ve Değerlerden Türetilen Anahtar Kelimeler (Kodlar)

İLKÖĞRETİM 4. SINIF 2018-2019 SOSYAL BİLGİLER MÜFREDATI		İlköğretim Sosyal Bilimler Dersi Müfredatında Yer Alan Temel Beceriler ve Değerlerden Türetilen Anahtar Kelimeler (Kodlar)								
		1	2	3	4	5	6	7	8	9
TEMEL BECERİLER	1 Araştırma	araştırma	öğrenme	öğrenmeyi öğrenme						
	2 Çevre okuryazarlığı	çevre	çevreyi tanıma							
	3 Değişim ve sürekliliği algılama	değişim	süreklilik							
	4 Dijital okuryazarlık	dijital	teknoloji	bilgi	bilgi	iletişim	bilgi teknolojileri			
	5 Eleştirel düşünme	eleştirel	değerlendirme	kritik	yardımlama					
	6 Empati	empati	atılma	farklı bakış açısı	uyum					
	7 Finansal okuryazarlık	finans	mali							
	8 Girişimcilik	girişimci	girişim	girişimci						
	9 Gözlem	gözlem	gözlemci							
	10 Harita okuryazarlığı	harita								
	11 Hukuk okuryazarlığı	hukuk	kamun	yasa						
	12 İletişim	iletişim	işbirliği	etkileşim	sosyal	toplum				
	13 İş birliği	işbirliği	iletişim	dayanışma	birlik	katılım	katılımcı	katılma	ekip	grup
	14 Kalıp yargı ve önyargı fark etme	önyargı	açık fikir	modern						
	15 Kanıt kullanma	kanıt	ispat	delil	fikir yürütme	referansa dayanma				
	16 Karar verme	karar verme	karar alma	karar	karar verme becerisi					
	17 Konum analizi	konum analizi								
	18 Medya okuryazarlığı	medya	basın	yayın						
	19 Mekan algılama	mekan algılama	mekan							
	20 Öz denetim	özdenetim	kendini denetleme	kontrol	kendini kontrol	disiplin	özdisiplin			
	21 Politik okuryazarlık	politik	siyasi	politika	siyaset					
	22 Problem çözme	sorum çözme	sorum	çözüm	problem	sorum çözme becerisi	problem çözme	problem çözme becerisi	çözümçü	
	23 Sosyal katılım	sosyal katılım	katılım	sosyal	iletişim	işbirliği	toplum			
	24 Tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama	tablo	grafik	diyagram						
	25 Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma	dil etkin kullanma	dil etkili kullanma	güzel konuşma						
	26 Yenilikçi düşünme	yenilikçi	yenilikçilik	yenilikçi fikir	modern düşünme					
	27 Zaman ve kronolojiyi algılama	zaman algısı	zamanı algılama							
DEĞERLER	1 Adalet	adalet	adil	doğru	dürüst	güven	güvenilir	doğruluk	eşitlik	dürüstlük
	2 Aile birliğine önem verme	aile	aile bağı							
	3 Bağımsızlık	bağımsız	bağımsızlık	özgür	hür	özgürlük				
	4 Barış	barış	sulh	barışçıl	huzur					
	5 Bilimsellik	bilim	bilimsel	bilimsellik	ilmi					
	6 Çalışkanlık	çalışkan	çalışkanlık	sıkı çalışma	iyi çalışma	çok çalışma				
	7 Dayanışma	dayanışma	işbirliği	birlik	beraberlik					
	8 Duyarlılık	duyarlı	duyarlılık	hasas	nazık					
	9 Dürüstlük	dürüst	dürüstlük	doğru	doğruluk					
	10 Estetik	estetik	güzel							
	11 Eşitlik	eşit	eşitlik	objektif	tarafsız					
	12 Özgürlük	özgür	özgürlük	bağımsız	bağımsızlık	hür				
	13 Saygı	saygı								
	14 Sevgi	sevgi								
	15 Sorumluluk	sorumluluk	sorumlu							
	16 Tasarruf	tasarruf	tutum	tasarruflu	tutumlu					
	17 Vatanseverlik	vatan	vatansever	vatanseverlik	yurt	yurtsever	yurtseverlik			
	18 Yardımcılık	yardım	yardımcı	yardımcılık						

Tablo 10'da görüleceği üzere 2018-2019 İlkokul Sosyal Bilgiler dersi müfredatında demokrasi kavramı ile doğrudan ilişkili/ilgili içeriğin belirlenebilmesi için öncelikle programın temel becerileri (27 adet) ve değerleri (18 adet) karşılaştırılmış, birbirinden farklı oldukları görülmüş ve tek bir listede (toplam 45 adet) toplanmıştır. Ardından ilişkilerin daha kolay kurulabilmesi için bu listeden yola çıkılarak Tablo 10'daki kodlar türetilmiştir. Bunlardan toplamda 169 kod türetilmiştir (Tablo 10).

Tablo 10'da demokrasi kavramı ile doğrudan ilişkili/ilgili olan beceri, değer ve kodlar koyu gri renkle gösterilmiştir. Doğrudan ilişkili beceri, değer ve kodların belirlenmesinde Tablo 1'de yer alan ideal bir demokrasi eğitimi ile öğrenciye

kazandırılması hedeflenen demokrasi anlayış, tutum ve davranışlarından (Akan, 2011, ss. 29-32) türetilen Tablo 11'deki anahtar kelimeler (kodlar) kullanılmıştır:

Tablo 11

İdeal Bir Demokrasi Eğitimi ile Öğrenciye Kazandırılması Beklenen Demokrasi Anlayış, Tutum ve Davranışlarından Türetilen Anahtar Kelimeler (Kodlar)-3

Konu	Türetilmiş Kodlar	Konu	Türetilmiş Kodlar	Konu	Türetilmiş Kodlar	Konu	Türetilmiş Kodlar	
Vatandaşlık	Vatan	Özgürlük	Özgürlük	Özgüven	özgüven	Duyarlılık	Duyarlı	
	Vatans sever		hak		özgüvenli		duyarlılık	
	Vatans everlik		sınır		disiplin		değer	
	Vatandaş		önlem		özdisiplin		toplum	
	Vatandaşlık		davranış		önlem		toplumsal	
	Yurt		tutum		eleştiri		kültür	
	Yurdumuz		eylem		eleştirel		kültürel	
	Yurtsever		anlayış		özeleştiri		miras	
	Yurtseverlik		Saygı		dürüstlük		çevre	
	Yurttaş		saygılı		doğru		çevrenin korunması	
Yurttaşlık	hayat	doğruluk	İyi Arayış	Daha iyi				
İnsan hakları	İnsan hakları hak	yaşam		sorumlu	iyi			
	Adalet	yaşama		sorumluluk	iyilik			
Adalet	A dil	hak		realistik	gelişim			
	Çevre	hürriyet		gerçekçi	gelişme			
	Duyarlı	özel yaşam	iyimserlik	geliştime				
	Duyarlılık	özel hayat	olumlu düşünme	sorumlu				
	Bilinçli	işbirliği	hoşgörü	sorumluluk				
	Bilinç	birlik	hoşgörülü	yetki				
	bilinci	dayanışma	iletişim	denge				
	Davranış	beraberlik	iletişimci	dengeli				
	Farkında	katılım	etkileşim	din				
	Farkındalık	katılma	diyalog	dil				
Eşitlik	Eşitlik	İşbirliği	katılımcı	Hoşgörü	aşırı	Farklılıklara Saygı	cinsiyet	
	Objektif		ekip				aşmılık	farklılık
	Tarafsız		grup				cömert	toplum
	Sorumluluk		onur				cömertlik	toplumsal
	Sorumlu		onurlu				sabır	
	Görev		gurur				sabırlı	Can güvenliği
Baş	Baş	Demokrasi	Demokrasi	Hoşgörü	aşırı	Güvenlik	mal güvenliği	
	başçıl		Demokrat				yargı	güvenlik
	huzur		Demokratik				yargılama	can ve mal
	koruyucu						yargılayıcı	koruyucu
	koruma						empati	koruma

2018-2019 İlköğretim Sosyal Bilgiler dersi müfredatında demokrasi kavramı ile doğrudan ilişkili bulunan konu ve kodlar Tablo 11'de koyu gri renkle gösterilmiştir. İlköğretim Sosyal Bilgiler dersi müfredatındaki toplam beceri, değer ve kod sayıları ile bunlardan kaçınının demokrasi kavramı ile doğrudan ilişkisi olduğu Tablo 12'de özetlenmiştir:

Tablo 12

2018-2019 İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Müfredatındaki Demokrasi Kavramı ile Doğrudan İlişkili Bulunan Beceri, Değer ve Kod Sayıları

	Beceri Sayısı	Değer Sayısı	Beceri ve Değer Sayısı Toplamı	Becerilerden Türetilmiş Kod Sayısı	Değerlerden Türetilmiş Kod Sayısı	Toplam Türetilmiş Kod Sayısı
Sosyal Bilgiler Dersi Müfredatındaki Toplam (adet)	27	18	45	100	69	169
Demokrasi Kavramıyla Doğrudan İlişkili (adet)	8	11	19	24	32	56
Demokrasi Kavramıyla Doğrudan İlişkili (yüzde)	30%	61%	42%	24%	46%	33%

Tablo 12'ye göre İlköğretim Sosyal Bilgiler dersi müfredatında yer alan 27 temel becerinin 8'i (%30), 18 değerinin 11'i (%61), her ikisi birlikte değerlendirildiğindeyse 45 beceri ve değerinin 19'u (%42) doğrudan demokrasi kavramı ile ilişkilidir. Kod sayılarına bakıldığında ise İlköğretim Hayat Bilgisi dersi müfredatında yer alan 27 temel beceri ve 18 değerden türetilen 169 kodun 56'sı (%33) doğrudan demokrasi kavramı ile ilişkilidir. Buna göre 2018-2019 İlköğretim Sosyal Bilgiler dersi müfredatındaki temel beceriler ve değerlerin demokrasi kavramı ile ilişkisi olması bakımından düşük³ düzeyde (%33-42 arası) olduğu kabul edilebilir.

Tablo 10'a geri dönüldüğünde, İlköğretim Sosyal Bilgiler dersi müfredatında demokrasi kavramı ile doğrudan ilişkili beceriler (8 adet) şunlardır:

- İş birliği
- İletişim
- Sosyal katılım
- Eleştirel düşünme
- Empati

³ %0,0-19,9 için 'çok düşük', %20,0-39,9 için 'düşük', %40,0-%59,9 için 'orta', %60,0-%79,9 için 'yüksek' ve %80,0-%100,0 için 'çok yüksek' şeklinde değerlendirme yapılmıştır.

- Çevre okuryazarlığı
- Dijital okuryazarlık
- Öz denetim

İlköğretim Sosyal Bilgiler dersi müfredatında demokrasi kavramı ile doğrudan ilişkili değerler (11 adet) ise şöyle sıralanabilir:

- Adalet
- Vatanseverlik
- Dayanışma
- Dürüstlük
- Eşitlik
- Barış
- Duyarlılık
- Sorumluluk
- Bağımsızlık
- Özgürlük
- Saygı

2.5.4 İlkokul İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi Dersi Müfredatında Demokrasi Kavramları

MEB tarafından ilkokulu ilgilendiren İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi dersi müfredatı sadece ilkokul kademesinin 4. Sınıfı için hazırlanmıştır. İlkokul 1-3. sınıflar ve Ortaokul müfredatında İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi dersi bulunmamaktadır.

İlkokul İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi dersi müfredatında da Türkçe dersi müfredatında olan tema ve konular belirlenmemiştir. Dolayısıyla İlkokul İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi dersi müfredatında demokrasi kavramı ile doğrudan ilişkili/ilgili içeriğin incelenmesinde dersin özel amaçları, değerler eğitimi ve ünitelerinden yola çıkılacaktır.

İlkokul İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi dersi müfredatının özel amaçları 10 adettir. Bunlar; öğrencilere insanî değerlerin benimsetilmesi, Hak, özgürlük ve sorumluluk açısından öğrencilere çocuk olma ayrıcalığının keşfettirilmesi, Öğrencilerin hak ve özgürlüklerini kullanılabilmek amacıyla sorumluluklarını üstlenmelerinin sağlanması, Öğrencilerin insan haklarına ve demokrasiye ilişkin kültürü geliştirebilmeleri amacıyla adalet ve eşitliği gözetmelerinin sağlanması, Öğrencilerin işbirliği ve bilgiye dayanan demokratik kararlar alma süreçlerine katılımlarının sağlanması, Öğrencilerin ortak yaşamla ilgili problemlerin çözülmesinde uzlaşmacı bir yaklaşım göstermelerinin sağlanması, Öğrencilerin kurallara uyma yoluyla hak ve özgürlükleri koruma ve geliştirmelerine destek olunması, Öğrencilerin aktif vatandaşlığı benimseyerek buna uygun davranmalarının sağlanması, Öğrencilerin bir arada yaşama koşullarını iyileştirme ve geliştirmede sorumluluk üstlenmelerinin sağlanması ve son olarak da Cumhuriyetin ve değerlerinin insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi alanındaki gelişmelere katkısını bilmelerinin sağlanmasıdır (MBE, 2018b).

İlkokul İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi dersi müfredatının değerleri 5 adettir. Bunlar; öğrencilerin insan haklarına ve özgürlüklere saygılı olmalarının sağlanması, Öğrencilerin kendilerine, diğer vatandaşlara, toplum ve devlete olan sorumluluklarını yerine getirmelerinin sağlanması, Öğrencilerin adalet ve eşitlik ilkelerine uygun davranmalarının ve bunları gözetmelerinin sağlanması, Öğrencilerin problem ve çatışmaların çözümünde uzlaşmacı ve şiddet içermeyen yaklaşımlar sergilemelerinin sağlanması ve son olarak da Öğrencilerin bir arada yaşama kültürünü benimseyerek buna katkıda bulunmalarının sağlanmasıdır. Değerler eğitiminde; *“açık fikirlilik, adalet, arkadaşlık, dostluk, eşitlik, paylaşma, sevgi, aile birliğine önem verme, duyarlılık, güven, sabır, sorumluluk, saygı, özgürlük gibi insanî, millî ve manevî evrensel değerlere yer verilmiştir”* (MBE, 2018b).

İlkokul İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi dersi müfredatında işlenen üniteler değerleri 6 adettir. Bunlar; İnsan Olmak; Hak, Özgürlük ve Sorumluluk; Adalet ve Eşitlik; Uzlaş; Kurallar ve son olarak da Birlikte Yaşama konularıdır.

İlkokul İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi dersi müfredatında demokrasi kavramı ile doğrudan ilişkili/ilgili içeriğin belirlenebilmesi için öncelikle programın özel amaçları, değerleri ve üniteleri eşleştirilmiş, neticede 19 farklı tema belirlenmiştir (Tablo 13).

Tablo 13

2018-2019 İlköğretim İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi Dersi Müfredatındaki Özel Amaçları, Değerleri ve Ünitelerin Eşleştirilmesi

İLKÖĞRETİM 4. SINIF 2018-2019 İNSAN HAKLARI YURTTAŞLIK VE DEMOKRASİ MÜFREDATI		
Özel Amaçlar	Değerler	Üniteler
1 Öğrencilere insanî değerlerin benimsenmesi	İnsanî değerler	İnsan Olmak
2 Hak, özgürlük ve sorumluluk açısından öğrencilere çocuk olma ayrıcalığının keşfettirilmesi		
3 Öğrencilerin hak ve özgürlüklerini kullanılabilmek amacıyla sorumluluklarını üstlenmelerinin sağlanması	Öğrencilerin kendilerine, diğer vatandaşlara, toplum ve devlete olan sorumluluklarını yerine getirmelerinin sağlanması, sorumluluk, özgürlük	Hak, Özgürlük ve Sorumluluk
4 Öğrencilerin insan haklarına ve demokrasiye ilişkin kültürü geliştirebilmeleri amacıyla adalet ve eşitliği gözetmelerinin sağlanması	Öğrencilerin insan haklarına ve özgürlüklere saygılı olmalarının sağlanması. Öğrencilerin adalet ve eşitlik ilkelerine uygun davranmalarının ve bunları gözetmelerinin sağlanması, adalet, eşitlik	Adalet ve Eşitlik
5 Öğrencilerin işbirliği ve bilgiye dayanan demokratik kararlar alma süreçlerine katılımlarının sağlanması		
6 Öğrencilerin ortak yaşamla ilgili problemlerin çözülmesinde uzlaşmacı bir yaklaşım göstermelerinin sağlanması	Öğrencilerin problem ve çatışmaların çözümünde uzlaşmacı ve şiddet içermeyen yaklaşımlar sergilemelerinin sağlanması	Uzlaş

Tablo 13 (devam)

Özel Amaçlar	Değerler	Üniteler
7 Öğrencilerin kurallara uyma yoluyla hak ve özgürlükleri koruma ve geliştirmelerine destek olunması		Kurallar
8 Öğrencilerin aktif vatandaşlığı benimseyerek buna uygun davranmalarının sağlanması		
9 Öğrencilerin bir arada yaşama koşullarını iyileştirme ve geliştirmede sorumluluk üstlenmelerinin sağlanması	Öğrencilerin bir arada yaşama kültürünü benimseyerek buna katkıda bulunmalarının sağlanması	Birlikte Yaşama
10 Öğrencilerin Cumhuriyetin ve değerlerinin insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi alanındaki gelişmelere katkısını bilmelerinin sağlanması	Millî ve manevî evrensel değerler	
11	Aile birliğine önem verme	
12	Sevgi	
13	Açık fikirlilik	
14	Arkadaşlık	
15	Dostluk	
16	Güven	
17	Sabır	
18	Paylaşma	
19	Duyarlılık	

Kaynak: (MEB, 2018b)

Tablo 13'teki eşleştirmenin ardından ilişkilerin daha kolay kurulabilmesi için bu bilgilerden yola çıkılarak yukarıdaki 19 temaya karşılık gelecek şekilde Tablo 14'teki kodlar türetilmiştir. Bunlardan toplamda 50 kod türetilmiştir (Tablo 14):

Tablo 14

2018-2019 İlköğretim İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi Dersi Müfredatında Yer Alan Özel Amaçlar, Değerler ve Ünitelerden Türetilen Anahtar Kelimeler (Kodlar)

İlköğretim İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi Dersi Müfredatında Yer Alan Özel Amaçlar, Değerler ve Ünitelerden Türetilen Anahtar Kelimeler (Kodlar)

1	2	3	4	5	6	7
İnsani değerler						
Çocuk olma ayrıcalığı						
Hak	Özgürlük	Sorumluluk				
İnsan hakları	Demokrasi	Adalet	Adil	Eşitlik	Eşit	Saygı
Karar alma	Katılım	İşbirliği	Demokratik	Karar		
Problem çözme	Uzlaşma	Şiddet karşıtı	Hoşgörü	Hoşgörülü		
Kurallara uyma						
Vatandaşlık	Yurttaşlık	Aktif olma	Katılım			
Bir arada yaşama	Toplum	Sosyal	İyileştirme	Geliştirme	Paylaşma	Aile birliği
Cumhuriyet	Milli değerler	Manevi değerler	Evrensel değerler			
Aile birliğine önem verme	Birlik	Berberlik				
Sevgi						
Açık fikirlilik						
Arkadaşlık						
Dostluk						
Güven						
Sabır						
Paylaşma						
Duyarlılık	Duyarlı					

Tablo 13 ve 14'te demokrasi kavramı ile doğrudan ilişkili/ilgili olan özel amaç, değer ve üniteler koyu gri renkle gösterilmiştir. Doğrudan ilişkili amaç, değer ve ünitelerin belirlenmesinde Tablo 1'de yer alan ideal bir demokrasi eğitimi ile öğrenciye kazandırılması hedeflenen demokrasi anlayış, tutum ve davranışlarından (Akan, 2011, ss. 29-32) türetilen Tablo 15'teki anahtar kelimeler (kodlar) kullanılmıştır:

Tablo 15

İdeal Bir Demokrasi Eğitimi ile Öğrenciye Kazandırılması Beklenen Demokrasi Anlayış, Tutum ve Davranışlarından Türetilen Anahtar Kelimeler (Kodlar)-4

Konu	Türetilmiş Kodlar	Konu	Türetilmiş Kodlar	Konu	Türetilmiş Kodlar	Konu	Türetilmiş Kodlar
Vatandaşlık	Vatan	Özgürlük	Özgürlük	Özgüven	özgüven	Duyarlılık	Duyarlı
	Vatansever		hak		özgüvenli		duyarlılık
	Vatanseverlik		sınır		disiplin		değer
	Vatandaş		önlem		özdisiplin		toplum
	Vatandaşlık		davranış		önlem		toplumsal
	Yurt		tutum		eleştiri		kültür
	Yurdumuz		eylem		eleştirel		kültürel
	Yurtsever		anlayış		özeleştiri		miras
	Yurtseverlik		Saygı		dürüstlük		çevre
	Yurttaş		saygılı		doğru		çevrenin korunması
Yurttaşlık	hayat	doğruluk	İyi İyiyi Arayış	Daha iyi			
İnsan hakları	İnsan hakları hak	yaşam		sorumlu	iyi		
	Yaşama Saygı	yaşama hak		sorumluluk	iyilik		
Adalet	Adalet	hürriyet		realistik	gelişim		
	Adil	özel yaşam	gerçekçi	gelişme			
	Çevre	özel hayat	iyimserlik	geliştirme			
	Duyarlı	iş	olumlu düşünme	sorumlu			
	Duyarlılık	işbirliği	hoşgörü	sorumluluk			
	Bilinçli	birlik	hoşgörülü	yetki			
	Bilinç	dayanışma	iletişim	denge			
	bilinci	beraberlik	iletişimci	dengeli			
	Davranış	katılım	etkileşim	Farklılıklara Saygı	din		
	Farkında	katılma	diyalog		dil		
Farkındalık	katılımcı	aşırı	ırk				
Eşitlik	Eşitlik	ekip	aşırılık		cinsiyet		
	Objektif	grup	cömert	farklılık			
	Tarafsız	onur	cömertlik	toplum			
	Sorumluluk	onurlu	sabır	toplumsal			
	Sorumlu	gurur	sabırlı	Güvenlik	Can güvenliği		
	Görev	gururlu	yargı		mal güvenliği		
Barış	Barış	Demokrasi	yargılama		güvenlik		
	barışçıl	Demokrat	yargılayıcı		can ve mal koruyucu		
	huzur	Demokratik	empati	koruma			
	koruyucu						
koruma							

2018-2019 İlköğretim İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi dersi müfredatında demokrasi kavramı ile doğrudan ilişkili bulunan konu ve kodlar Tablo 15’te koyu gri renkle gösterilmiştir. İlköğretim İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi dersi müfredatındaki toplam özel amaç, değer, ünite ve kod sayıları ile bunlardan kaçının demokrasi kavramı ile doğrudan ilişkisi olduğu Tablo 16’da özetlenmiştir:

Tablo 16

2018-2019 İlköğretim İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi Dersi Müfredatındaki Demokrasi Kavramı ile Doğrudan İlişkili Bulunan Özel Amaç, Değer, Ünite ve Kod Sayıları

	Özel Amaç, Değer ve Ünite Sayısı Toplamı	Özel Amaç, Değer ve Ünitelerden Türetilmiş Kod Sayısı
İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi Dersi Müfredatındaki Toplam (adet)	19	50
Demokrasi Kavramıyla Doğrudan İlişkili (adet)	11	32
Demokrasi Kavramıyla Doğrudan İlişkili (yüzde)	58%	64%

Tablo 16’ya göre İlköğretim İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi dersi müfredatında yer alan 19 özel amaç, değer ve ünitenin 11’i (%58) doğrudan demokrasi kavramı ile ilişkilidir. Kod sayılarına bakıldığında ise İlköğretim İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi dersi müfredatında yer alan 19 özel amaç, değer ve üniteden türetilen 50 kodun 32’si (%64) doğrudan demokrasi kavramı ile ilişkilidir. Buna göre 2018-2019 İlköğretim İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi dersi müfredatındaki özel amaç, değer ve ünitelerin demokrasi kavramı ile ilişkisi olması bakımından orta-yüksek düzeyde (%58-64 arası) olduğu kabul edilebilir.

Tablo 14’e geri dönüldüğünde, İlköğretim İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi dersi müfredatında demokrasi kavramı ile doğrudan ilişkili temalar (11 adet) aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- İnsanî değerler
- Hak, Özgürlük ve Sorumluluk
- İnsan Hakları

- Adalet ve Eşitlik
- Demokratik karar alma süreçlerine katılım
- Ortak yaşamla ilgili problemlerin çözülmesinde uzlaşmacı yaklaşım
- Aktif Vatandaşlık
- Bir arada yaşama koşullarını iyileştirme ve geliştirme
- Aile birliğine önem verme
- Sabır
- Duyarlılık

Yapılan araştırma sonuçlarında da ulaşıldığı üzere demokrasi kavramları ile ilişkili temalara ilkökul müfredatı içerisinde yer verilmiştir.

Bölüm 3

Yöntem

3.1 Araştırma Modeli

Araştırmanın deseni ise nitel araştırma desenlerinden biri olan fenomenoloji (olgubilim) olarak belirlenmiştir. Creswell (2009), bir araştırmada fenomenolojinin nasıl kullanılması gerektiğini belirlemek için en iyi kriterin araştırma probleminin bir grup insan için ortak olan insan deneyimlerini belirlemede ortaya çıktığını savunmaktadır.

Fenomenoloji yaklaşımı, belirli bir insan deneyiminin veya deneyimsel anının eksiksiz, doğru, belirgin ve açık bir tanımını ve anlayışını geliştirmeyi amaçlar. Bu yaklaşımda özel bir araştırmacının bakış açısı ve yaklaşımından yararlanır. Araştırmacı tarafından yürütülen katılımcı seçimi, bilginin talep edilmesi, sistematik veri iyileştirmesi ve görüşme bileşenlerinin nihai bir raporda birleştirilmesi yoluyla amaca ulaşılır (Brown, 2011). Fenomenoloji deseninde çalışma grubunun üyelerinin yaşadıklarını, tecrübe ve deneyimlerini ifade edebilmeleri gerekir. Katılımcıların deneyimleri ne kadar çeşitli olursa, araştırmacının çalışılan olguya atfedilen esasları ve ortak anlamları bulması o kadar zor olacaktır.

Fenomenoloji deseninde veri analizi; ortak anlamların ve özlerin tanımlanmasını, verilerin metinsel ve yapısal analizinin yapılmasını gerektirir (Moustakas, 1994). Metinsel ve yapısal analizlerde katılımcılar tarafından neyin (metin analizi), nasıl (yapısal analiz) ifade edildiğinin belirlenmesi oldukça önemlidir (Padilla-Díaz, 2015).

3.2 Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu kolay ulaşılabilir örnekleme şeklinde oluşturulmuş olup bu örnekleme ilköğretim birinci kademesinde (ilkokul) görev yapmakta olan 11 öğretmen bulunmaktadır.

Çalışma grubuna yönelik sosyo-demografik bilgiler Tablo 17’de sunulmuştur:

Tablo 17

Çalışma Grubuna Yönelik Sosyo-Demografik Bilgiler

Değişken	Grup	n
Cinsiyet (N=11)	Kadın	9
	Erkek	2
Yaş (Ort.: 41,55±12,02 yıl) (N=11)	21-25 yıl	0
	26-30 yıl	3
	31-35 yıl	1
	36-40 yıl	2
	41-45 yıl	1
	46 yıl ve üstü	4
Kıdem (Ort.: 19,91±13,03 yıl) (N=11)	1-5 yıl	0
	6-10 yıl	3
	11-15 yıl	2
	16-20 yıl	2
	21-25 yıl	0
	26 yıl ve üstü	4
Branş (N=11)	Sınıf Öğretmeni	11
	Diğer	0
Eğitim Durumu (N=11)	Fakülte veya yüksekokul mezunu	10
	Lisansüstü mezunu	1
Mezun Olunan Fakülte/Yüksekokul** (N=13)	Eğitim Fakültesi	9
	Eğitim Yüksekokulu	3
	Eğitim Yönetimi ve Denetimi	1
İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi konulu hizmetiçi bir eğitim veya seminere katılmış olma durumu (N=11)	Evet	0
	Hayır	11

* Bazı katılımcıların birden fazla üniversite mezunu olması, yüksek lisans mezunlarının hem lisans hem de yüksek lisans mezunu oldukları okul bilgilerinin de girilmesi nedeniyle mezun olunan okul sayısı toplam katılımcı sayısından fazladır.

** Bazı katılımcıların birden fazla üniversite mezunu olması, yüksek lisans mezunlarının hem lisans hem de yüksek lisans mezunu oldukları fakülte/yüksekokul bilgilerinin de girilmesi nedeniyle mezun olunan fakülte/yüksekokul sayısı toplam katılımcı sayısından fazladır.

Tablo 17'e göre katılımcıların 8'i kadın ($n=9$), 4'ünün yaşı 46 yıl ve üstü ($n=4$, Ort.: 41,55±12,02 yıl), 4'ünün kıdemi 26 yıl ve üstü ($n=4$, Ort.: 19,91±13,03 yıl), katılımcıların tamamının branşı sınıf öğretmeni ($n=11$), 9'unun eğitim durumu fakülte veya yüksekokul mezunu ($n=10$), 2'sinin mezun olduğu fakülte/yüksekokul Eğitim Fakültesi ($n=9$, $N=13$) şeklinde olup katılımcılardan tamamı ($n=11$) daha önce İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi konulu hizmetiçi bir eğitim veya seminere katılmadıklarını bildirmişlerdir .

3.3 Veri Toplanması

Bu çalışmada veriler yarı yapılandırılmış görüşme ve doküman incelemesi yoluyla toplanmıştır.

3.3.1 Veri Toplama Araçları

Araştırmada öğretmen görüşlerinin elde edilmesine yönelik olarak kullanılan veri toplama aracı olan ‘Öğrencilerde demokrasi anlayışının geliştirilmesine müfredatın rolü üzerine öğretmen görüşme formu’ toplam 10 açık uçlu sorudan oluşmaktadır. Formun ilk açık uçlu soruda yaş, kıdem, branş, cinsiyet, eğitim durumu, mezun olunan fakülte, İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi konulu hizmetiçi bir eğitim veya seminere katılmış olma durumuna ilişkin betimsel bilgilerin elde edilmesi amaçlanmıştır. Formun diğer açık uçlu sorularında ise demokrasi anlayışı ya da bilincinin katılımcı için ne ifade ettiği (tanımı), katılımcının öğrencilerini demokrasi kavramına ilişkin tutumlarını nasıl değerlendirdiği (demokrasi bilincinin yerleştiğinden bahsetmenin mümkün olup olmadığı ve bu durumun örneklerle açıklanması), öğrencilerde demokrasi bilincinin geliştirilmesinin önemli olup olmadığı (sebepleri ve sonuçları), katılımcının okullarda verilen demokrasi eğitimini nasıl değerlendirdiği, öğrencilerde demokrasi bilincini geliştirmeye çalışırken sorunlarla karşılaşılıp karşılaşılmadığı (eğer karşılaşılırsa ne gibi sorunlarla karşılaşıldığı), demokrasi bilincinin gelişmesinde müfredatın nasıl bir etkiye sahip olduğu (örneklerle açıklanması), katılımcının ilköğretim kademesinde müfredatın yeterliliği hakkında ne düşündüğü (4. Sınıfa gelince müfredatta 2 ders saati olarak eklenmesi değişikliğini nasıl değerlendirdiği), katılımcının müfredatta yer alan, öğrencilerde demokrasi bilincini geliştirmeye yönelik olarak insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi konularını içeren ünitelerle ilgili çeşitli konularda görüşleri (neler işlendiği, kazanımların nasıl işlediği, bu kazanımları uygularken hangi oyun ve etkinliklerin kullanıldığı, bu oyun ve etkinliklerin öğrencilerin seviyelerine uygun olup olmadığı, katılımcının mevcut kazanımları öğrencilerde demokrasi bilinci geliştirmek açısından etkili ve yeterli bulup bulmadığı, eksik olduğu yanlar varsa neler olduğu, katılımcının hangi kazanımların olmasını istediği veya ek olarak neler yapılabileceğine yönelik görüş ve önerileri, öğrencilerde demokrasi bilinci geliştirme açısından ilköğretim müfredatında yapılması gereken değişiklikler olup olmadığı, varsa neler olduğu (örneklerle) ve bu konudaki önerileri, öğrencilerde demokrasi anlayışının

geliştirilmesinde ailelere, okullara, öğretmenlere ne gibi görev ve sorumluluklar düştüğü gibi konularda öğretmen görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Araştırmada veri toplama aracı olarak gönüllülük esasına dayanan ve nitel araştırmalarda sık kullanılan yapılandırılmış görüşme tekniğı kullanılmıştır. Bu veriler uzman görüşü alınarak oluşturulan “Öğrencilerde Demokrasi Anlayışının Geliştirilmesine Müfredatın Rolü Üzerine Öğretmen Görüşme Formu” ile toplanmış ve 11 öğretmene toplamda 10 açık uçlu soru yöneltilmiştir. Bu sorular demografik bilgilerin öğrenilmesi ile başlamıştır ve sonrasında öğretmenlere araştırmanın konusu olan demokrasi kavramı ve müfredat ile ilgili sorular yöneltilmiştir.

3.3.2 Veri Analiz İşlemleri

Araştırmada elde edilen verilerin analizi öncesi elde edilen ses kayıtları dinlenerek Microsoft Word belgesine elle girilmiştir. Daha sonra verilerden anlamlar çıkararak ve anlamlı ifadeleri belirli tema başlıkları altında toplayarak sistematik şekilde sunmak amacıyla içerik analizi yapılmıştır. Araştırmada öğretmenlerin öğrencilerde demokrasi anlayışının geliştirilmesine müfredatın rolü üzerine görüşlerinden edinilen bulguların analizinde kod ve tema hiyerarşisine uygun hareket edilmiştir. Veri analizinin tamamlanması sonucunda bulgular, oluşturulan temalar altında sunulmuştur.

3.3.3 Geçerlik Güvenirlik

Yıldırım ve Şimşek’in 2016 yılında açıkladığı üzere nitel araştırma desenleri ile nicel araştırma desenlerinin geçerlik ve güvenirliliğı farklı biçimlerde ele alınmaktadır. Bu farklılık Lincon ve Guba tarafından 1982 yılında ele alınmış ve geçerlik yerine “güven duyulabilirlik” ifadesi kullanılmıştır. Aynı zamanda bu güven duyulabilirlik için dört ana başlık belirlemişlerdir. Bu dört ana başlık güven duyulabilirliğı sağlamak için gerekli olmakla beraber başlıklar şunlardır: inanirlılık, güvenilebilirlik, onaylanabilirlik ve aktarılabilirlik (Başkale, 2016). Belirlenen dört ana başlık uyarınca çalışmaya olan inanirliliğı arttırabilmek amaçlı katılımcılardan yazılı onay alınmıştır. Bu bağlamda araştırmanın iç geçerliliğın sağlanabilmesi için öncelikle tüm katılımcılar ile yapılan görüşmelerin ses kaydı alınmıştır. Ses kayıtları alınmadan önce tüm katılımcılardan yazılı onay alınmıştır. Aynı zamanda görüşmeden sonra, ses kayıtlarına ya da görüşme esnasında alınan notlara bağılı kalınarak oluşturulan

görüşme dökümleri, istekleri doğrultusunda katılımcılara tekrar gönderilmiş ve teyit ettirilmiştir. Katılımcıların gizliliğinin korunmasına da ayrıca önem verilmiştir.

3.4. Sınırlamalar

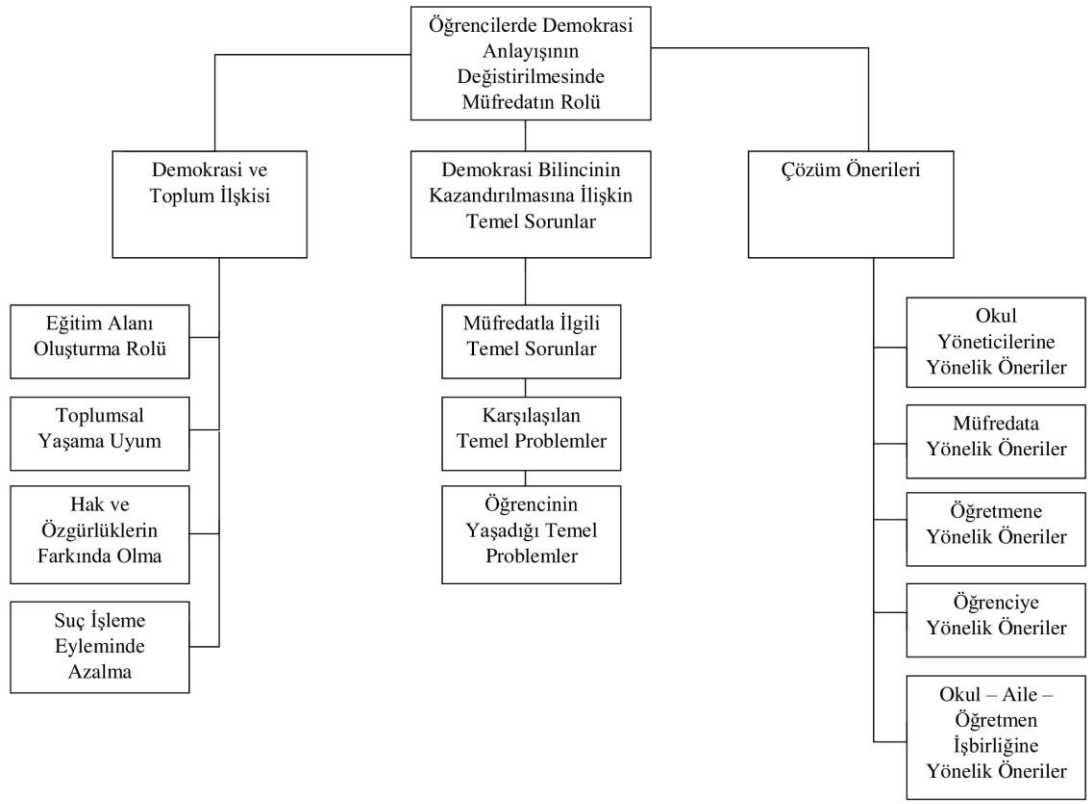
Araştırmanın sınırlılıkları şöyle sıralanabilir:

- Bu çalışmanın verileri araştırmaya katılan 11 öğretmenle sınırlıdır.
- Örneklemin yanıtladığı soruların, araştırmacı tarafından daha önce hazırlanmış sorular olması nedeniyle araştırmada elde edilen yanıtlar, sorular çerçevesinde sınırlıdır.
- Araştırmada elde edilen sonuçlar, verilerin toplanması için hazırlanan görüşme soruları ile erişilen bulgular çerçevesinde araştırmacı tarafından yapılan çıkarımlar ile sınırlıdır.

Bölüm 4

Bulgular

Bu bölümde, araştırmanın verileri çerçevesinde ilkokul öğrencilerinde demokrasi bilincinin geliştirilmesinde müfredatın rolüne yönelik öğretmenlerin görüşleri; (1) demokrasi ve toplum ilişkisi, (2) demokrasi bilincinin kazandırılmasına ilişkin temel sorunlar ve (3) çözüm önerileri olmak üzere üç tema altında sunulmuştur (Şekil 1).

Şekil 1 İlkokul Öğrencilerinde Demokrasi Anlayışının Geliştirilmesinde Müfredatın Rolüne İlişkin Temalar

4.1. Demokrasi ve Toplum İlişkisi

Demokrasi eğitiminin toplumu şekillendirmesi teması, ileride topluma yön verecek yetişkinleri oluşturacak olan öğrencilerde demokrasi bilinci oluşturmanın toplumu olumlu yönde geliştirmedeki rolüne ilişkin öğretmen görüşlerini içermektedir. Bu kategori altında; demokrasinin eğitim alanı oluşturma rolü toplumsal

yaşama uyum, hak ve özgürlüklerin farkında olma ve suç işleme eğilimde azalma kodları yer almaktadır.

4.1.1 Eğitim Alanı Oluşturma Rolü

Demokrasinin eğitim alanı oluşturma rolü kategorisi kapsamında; erken yaşlarda verilen demokrasi eğitimi ile toplumun genç bireylerinde demokrasi bilinci ve anlayışı oluşturmaya yönelik çabaların düzenli bir eğitim alanı oluşturmada bir ön koşul olduğu, bireyin ilerleyen yaşamında bireylerde araştırma, düşünme, sorgulama ve doğruyu bulma becerilerinin gelişmesini sağlayacağı ve bunun kalıcı olacağı yönündeki görüşler ağırlıktadır. Ayrıca öğrencilerde bu tür davranışların geliştirilmesinin öğrencilere yönelik her türlü eğitimin daha etkin olmasını sağlayacağı anlaşılmaktadır.

[...] Çünkü demokrasi ortamı oluşmadan düzenli bir eğitim alanı oluşturamayız. (Ö7)

Bu yaş grubunda bilinci geliştirmek önemlidir. Çünkü bu yaşta öğrendikleri bilgiler hayatlarına yön vermelerini sağlıyor. Demokrasi bilincini eğer oluşturamazsak araştırmayan, düşünmeyen, sorgulamayan ve doğruyu bulup paylaşamayan bireyler yetişmiş olur. (Ö6)

Elbette ki önemlidir. Ağaç yaş iken eğilir atasözü bunu tam olarak karşılıyor aslında. Erken yaşlarda oluşturulmaya çalışılan bu bilinç aslında toplumun gelişimine büyük katkı sağlamaktadır. Küçük yaşlarda başlanılan eğitim kalıcı hale geliyor ve uygulanması daha mümkün oluyor. Böyle düşündüğümüzde demokrasi gibi önemli bir kavramın, özgür ve mutlu toplumlarda yaşamının temelini oluşturduğunu düşünürsek bu bilincin erken yaşlarda oluşturulması gerekiyor. (Ö11)

4.1.2 Toplumsal Yaşama Uyum

Toplumsal yaşama uyum kategorisi kapsamında; erken yaşlarda verilen demokrasi eğitimi ile toplumun genç bireylerinde demokrasi bilinci ve anlayışı

oluşturmaya yönelik çabaların bireyin ilerleyen yaşamında toplumsal yaşama daha uyumlu hareket ederek toplumsal düzeni korumasını, bireysel bencillikleri azaltarak toplumsal güven, hoşgörü, mutluluk, özgürlük, paylaşım ve işbirliğinin artmasını, bireylerin toplumun önemli ve değerli bir parçası olduklarının bilincine varmalarını, dolayısıyla toplumun iyi yönde gelişmesini sağlayacağı öğretmenler tarafından sıkça vurgulanmıştır.

Öğrencilerimizi geleceğin bireyi olarak tanımlıyorsak, bu yaş grubunda demokrasi anlayışının yerleşmesi çok büyük önem arz ediyor. Çünkü öğrencilerin bu dönemde alacakları bilgi, demokrasi ahlakı ilerki yaşlarında hem akran grubuna hem ailesine hem de bulunduğu sosyal çevreye teşkil edecektir. Bu anlamda demokrasi bilincinin öğrencilerde yerleşmesi çok büyük önem arz eder. (Ö2)

4.1.3 Hak ve Özgürlüklerinin Farkında Olma

Hak ve özgürlüklerinin farkında olma kategorisi kapsamında; erken yaşlarda verilen demokrasi eğitiminin öğrencilerin hayatı boyunca hak ve özgürlüklerinin farkında olarak diğerlerinin sınırlarına ve fikirlerine saygı göstermelerinin ve adil olmalarının ilk adımları olduğu öğretmenlerin ifadelerinde sıkça yer almaktadır.

Bu yaş grubunda demokrasi bilincini geliştirmek çok önemlidir. Çünkü bu yaşta oluşturulan bilinç çocukla beraber bütün hayatı boyunca onunla birlikte devam edecektir. Bütün ilişkilerini sahip olduğu bilinç üzerine kuracaktır. Bu bilinci oluşturamazsa herkes kendi bildiğini doğru kabul edecek, farklı fikirlere saygı göstermeyen ve sadece kendi fikrinin doğruluğunu kabul edecektir. Bu nedenle bu bilinci asıl bu yaşta yerleştirmemiz gerekir. (Ö4)

Ağaç yaşken eğilir aslında, ileride yuva kuracak toplum içerisinde bazı haklara sahip olacak hem ailede hem de toplumda başkalarının hakkına saygı göstermenin temeli, bir kişinin bile bu anlamda gösterdiği çabanın önemini bilmeli [...] (Ö9)

Hak ve özgürlüklerinin farkında olma, bireylerin başkalarına saygılı olmasını sağlarken aynı zamanda mutlu ve huzurlu bir toplumun anahtarı olarak görülmektedir.

Demokrasi bilincinin farkında olan bireylerin mutlu bir toplum oluşturmada etkili olduğunu ifade eden bir öğretmen aksi bir durumda mutsuzluğun ve değersizlik hissinin ortaya çıkacağını vurgulamaktadır.

Bu yaş grubunda bu bilinci geliştirmek önemlidir. Çünkü iyi bir ortamda bulunmaları, mutlu olmaları için demokrasi bilincine sahip olmaları gerekir. Bu bilinç oluşursa ileride mutlu bir toplumda yaşıyor olurlar. Olmama durumunda bireylerin mutsuzluğu ön plana çıkacaktır, kendini değersiz hissetme yaşayabilirler. Kimse kimsenin hakkına saygı duymaz hale gelecektir. (Ö10)

4.1.4 Suç İşleme Eyleminde Azalma

Suç işleme eyleminde azalma kategorisi kapsamında; erken yaşlarda verilen demokrasi eğitimi ile toplumun genç bireylerinde demokrasi bilinci ve anlayışı oluşturmaya yönelik çabaların bireyin ilerleyen yaşamında suç işleme ya da zorbalık yapma gibi davranışlarını azaltacağı dile getirilmektedir.

[Demokrasi eğitiminin erken yaşlarda verilmesi] Önemlidir çünkü öğrenci okulda her ne öğreniyorsa ileriki yaşantısında bu öğrendiklerini uyguluyorlar. Bu nedenle küçük yaşta bilinç oturtulmaya çalışılmalıdır ki ileride hayatını bu kavrama göre yaşayabilsin. İlerde çalışma ortamında, evlilik yaşamında, sosyal çevrelerinde birbirine saygı göstermeyen, yalnız kalan bireyler olabilirler. Suç oranları artabilir. (Ö1)

Birlikte bulunduğumuz bu alanda fikirlere saygılı olmayı, karşımızdaki kişinin haklarını bilerek yaşamalıyız. Eğer böyle bir sınıf ortamı oluşturamazsak bencil bireyler ve zor kullanarak istediğini yaptıran liderlerin gelişmesine destek vermiş oluruz (Ö7)

4.2 Demokrasi Bilincinin Kazandırılmasına İlişkin Temel Sorunlar

Demokrasi bilincinin kazandırılmasına ilişkin temel sorunlar teması, okullardaki demokrasi eğitimine ilişkin temel sorunlarının neler olduğuna yönelik öğretmen görüşlerini içermektedir. Bu tema; müfredatla ilgili temel sorunlar, öğretmenlerle ilgili

temel sorunlar ve öğrencilerin yaşadığı temel sorunlar olmak üzere üç kategoride toplanmıştır.

4.2.1 Müfredatla İlgili Temel Sorunlar

Müfredatla ilgili temel sorunlar kategorisinde; teorik kalması, ders saatlerinin yetersizliği, kavramsal açıdan güncel olmaması ve 1. sınıftan itibaren doğrudan verilmemesi gibi kodlar belirlenmiştir.

4.2.1.1 Teorik Kalması

Öğretmenler tarafından demokrasi eğitim müfredatına ilişkin en çok bildirilen sorun müfredatın teorik (soyut) kaldığı yönündedir. Öğretmenlere göre; özellikle ilkokul 1-3 düzeyinde çeşitli dersler içinde verilen demokrasi anlayışı geliştirmeye yönelik içerik sadece teorik, soyut olarak verilmektedir. Öğretmenlerden biri, kitaplarda yazıların çok, görsellerin ve etkinliklerin az olduğunu, bu durumun da öğrencinin dikkatini çekmeyi zorlaştırdığını, dersin soyut kalmasına yol açtığını belirtirken, bir başka öğretmen resimlerle somutlaştırılmadığında dersin verimsiz geçtiğini bildirmiştir. Öğretmenlere göre öğrencinin bu soyut kavramları tam olarak anlayabilmesi için uygulamalarla pekiştirilmesi gerekmekte olup müfredatın soyut kalması sorunu demokrasi bilincinin tam bir davranışa dönüştürülmesini dolayısıyla bilgide kalcılığı engellemekte, öğrencinin okulda geçirdiği her anı bu bilince uygun davranışlarla donatılamamaktadır.

Müfredatın teorik kalması sorununa yönelik bir başka görüş de müfredatın sosyal sorumluluk projeleri ve etkinliklere katılım başta olmak üzere örnek uygulamalarla yeterince pratiğe dökülemediği yönündedir.

[Öğrencilerin] sosyal sorumluluk projelerinde yer almaları, bunun üzerine de yoğunlaşmaları öğrencilerin durumu içselleştirmelerine yardımcı olabilir. Okullarda gruplar halinde karnavallar ve yardım projeleri yapsalar. Yaptıklarının değerini ve kıymetini bilseler aslında devamını getirmek istemelerine destek olacaktır. (Ö4)

[...] Dersi günlük hayata dökmek amaçlı okul dışı sorumluluk ve görevler verilebilir. Konularla ilgili öğrencilerle sosyal sorumluluk projelerinde yer alınabilir. Geziler düzenlenebilir. Bunları öğrencilerin ortak kararlarıyla planlamaları istenebilir. (Ö9)

Özellikle ilkokul 1-3. sınıflarda diğer dersler içinde verilmeye çalışılan demokrasi bilincine yönelik müfredatın teorik kalması sorunu aynı zamanda 4. Sınıfta demokrasi bilinci oluşturmaya yönelik doğrudan verilen dersleri de olumsuz etkilemektedir. Bu durumu Öğretmen 2 şu şekilde ifade etmiştir:

Müfredat 1. Sınıfla 3. Sınıf arasında Hayat Bilgisi dersi içerisinde çeşitli kazanımlarla bu anlayışı yerleştirmeye, bu anlayışın farkındalığını ortaya çıkarmaya çalışır. 4. Sınıfta ise İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi dersi eklenir. Öğrencimiz 1, 2 ve 3. Sınıflarda demokrasiyi öğretmenlerimizden maalesef sadece teorik bilgi aldıklarında 4. Sınıfta da bunun bir adım ötesine geçemiyoruz. (Ö2)

Hatta öğrencilerin gerçek hayatlarında demokrasi anlayışına uygun olmayan olayları örnek aldıklarında demokrasi bilincine ilişkin teorik kavramların içselleştirilmesi daha da güçleşmektedir. Öğretmenler sıkça yaşadıkları bu durumu okullarda verilen demokrasi eğitiminin gerçek hayatla bağdaşmaması olarak yorumlamaktadır.

Öğrenciler bazen evde yaşadıkları ya da öğrendiklerini okula yansıtmaya çalışıyor. Örneğin bir konu işlediğiniz ama bu böyle değil ki evde böyle yapılmıyor, ülkemizde bunlara dikkat edilmiyor gibi sorgulamalar başlıyor. Gerçek hayatla bağdaştıramıyorlar. (Ö9)

Müfredatta verilen kavramların çok soyut kaldığını vurgulayan öğretmenlerden biri ise , bu sorunu çözmek ve demokrasi eğitimi somutlaştırmak adına yapmış olduğu etkinliği şu sözlerle ifade etmektedir.

Okullarda verilen demokrasi eğitimi Milli Eğitim müfredatına dayalı olarak ilerleyen 4. Sınıfa kadar 1, 2, 3. Sınıflarda Hayat Bilgisi dersi içeriğinde çeşitli kazanımlara yedirilmiş bir müfredatla ortaya çıkıyor. Çok soyut kavramlarla

ilerlemeye çalışıyor. Örneğin; görev , sorumluluk, toplumdaki rolümüz, seçme ve seçilme hakkı, seçilenin toplumdaki önemi konuları çocuklar üzerinde yeterli düzeyde anlaşılıyor. Özellikle 1 ve 4. Sınıf aralığındaki öğrenci yaş grubuna baktığımızda demokrasi tanımının çok soyut kaldığı aşikardır. Demokrasi tanımını çeşitli etkinliklerle drama şeklide öğretmeye somutlaştırmaya çalışsak da. Örneğin 3. Sınıftaki öğrencilerimize sınıf sayısında 1 kavanoz dolusu şeker vererek, öğrencilere istedikleri kadar almalarını söylüyor, kimseye müdahale etmiyoruz. Öğrenciler önce ikişer üçer tane alıyor. Sınıfın tamamı şeker yiyemediğini eşitliğin ve dengenin bozulduğunu öğrencinin fark etmesini sağlıyoruz. Bu yaptığımız basit örneklerden bir tanesi tabi ki müfredatın bize örnek olarak gösterdiği farklı çalışmalar var. Bunlar sınıf ve okul içerisinde uygulanan başkan, başkan yardımcısı, okul temsilcisi seçimleri gibi seçim anlayışıyla demokrasiyi somutlaştırma çalışmalarımız var. (Ö2)

4.2.1.2 Ders Saatlerinin Yetersizliği

Ders saatlerinin (zamanın) yetersizliği; öğretmenlerin öğrencilerde demokrasi eğitimini pekiştirilebilme, içselleştirebilme için gereken zamana sahip olmadıklarına ilişkindir. Ancak öğretmenler ders süresi artırılırken özellikle çeşitli uygulamalar ve örnekler yoluyla desteklenecek şekilde süre artırımına gidilmesi gerektiğini, aksi taktirde ders verimliliklerinin düşeceğini vurgulamaktadır.

[...] Haftada verilen ders saati az geliyor. (Ö9)

Okullarda biz öğretmenler bahsediyoruz yeri geldiğinde, konu geçtiğinde, belki arkadaşıyla bir sıkıntı yaşadığında herhangi bir hikâye olarak da çocuklarla paylaşıyoruz. Ama onlara tam iletmek ve deneyimlemelerine fırsat vermek için çok zamanımız, fırsatımız olmuyor. Bu nedenle konuyla ilgili okulda çok verimli olduğumuzu düşünmüyorum. Ben bunun üzerinde çok fazla durmaya özen gösteren bir öğretmen olarak kendi sınıfımda bile istenilen performansı yakaladığımı düşünmüyorum. (Ö4)

4.2.1.3 Kavramsal Açıdan Güncel Olmaması

Kavramsal açıdan güncel olmaması; demokrasi eğitimine yönelik müfredatta yer alan teorik/kavramsal bilgilerin aslında güncel akademik çalışmalarda geçenlerden eski ve eksik kalmasına ilişkindir. Müfredatın bu alandaki en güncel kavramlarla sistematik ve zamanında yenilenmesi gerektiği ifade edilmektedir.

15 Yıllık öğretmenlik hayatımda gördüğüm şu ki Hayat Bilgisi dersi başta olmak üzere, yurttaşlık, demokrasi, insan hakları gibi kavramlar akademik çalışmaların her zaman arkasında kalmıştır. Oysa ki çalıştığımız kurumda “Değerler Eğitimi” adı altında verilmeye çalışılan bir müfredat uygulanmaya çalışılıyor. (Ö2)

4.2.1.4 Birinci Sınıftan İtibaren Doğrudan Verilmemesi

Birinci sınıftan itibaren doğrudan verilmemesi sorununa ilişkin öğretmenler, ilkokul 1-3. Sınıflarda çoğunlukla Hayat Bilgisi, kısmen de Türkçe ve Sosyal Bilgiler derslerinde verilmeye çalışılan demokrasi eğitiminin yetersiz kaldığını ve söz konusu dersleri iç içe geçirmek yerine ayrı bir ders olarak verilmesi gerektiğini sıkça vurgulamışlardır.

[...] Demokrasi bilincinin gelişmesinde müfredatın etkisinin] Zayıf olduğunu düşünüyorum. Çünkü 1,2 ve 3. Sınıfta bu konuya direkt değinilmiyor. Hayat bilgisi konularının içerisine gömülmüş şekilde veriyoruz. Özel olarak üzerine düşemiyoruz. (Ö1)

[...] Bu ders etkili şekilde işlenmeli ve aslında bu dersin 1. Sınıftan itibaren verilmesi gerekmektedir. Çünkü ilkokulun asıl dersi hayat bilgisidir. Akademik olarak gelişimden önce bireyleri toplum için geliştirmeliyiz. (Ö 8)

[...] En temelde 1,2,3. Sınıfta hayat bilgisi dersinin içerisine yedirilmiş olan kavramlar 4. Sınıftaki gibi farklı bir ders olarak verilmeli. (Ö1)

[...] İlk kademe yani 1, 2 ve 3. Sınıfta müfredata yerleştirilmiş işlenen konular çocuğun bu bilinci benimsemesi için çok yeterli değil. Sadece 4. Sınıfta

verilmesini uygun bulmuyorum. Daha küçük yaşlarda verirsek temelini daha sağlam atmaya çalışırsak ileriki dönemlerde hayatlarını buna uygun yaşamaları daha uygun olacaktır. (Ö1)

Bu görüşlere göre, öğrencilerde demokrasi bilinci oluşturmaya yönelik doğrudan içeriğe sahip İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi dersinin ilk kez sadece ilkokul 4. Sınıflarda verilmesi müfredatın en temel sorunlarından biri olarak görülmektedir. Görüşü alınan öğretmenler, söz konusu derslerin çocuklarda bilincin sağlıklı bir şekilde yerleşmesi adına daha erken yaşlarda verilmesi gerektiği konusunda görüş birliği sağlamışlardır.

[...] 4. Sınıfta güzel bir müfredat hazırlanmış ama 1, 2, 3. Sınıflarda çocukların belirli bir temelle gelmeleri gerekirken tam aksine hayat bilgisi dersine yedirilmiş kazanımlar mevcut buda 4. Sınıftaki dersi anlamsız ve önemsiz kılıyor. (Ö1)

Aslında yapılmak istenilen güzel bir şey. Bu dersin ne kadar değerli olduğunu zaten hepimiz biliyoruz. Burada asıl olan 4. Sınıfa kadar gelen öğrencinin konunun önemini fark etmiş olarak gelmesi gerekir, konuya 4. Sınıfta dahil olan bir öğrenciden asla ve asla kazanımı tam olarak davranışa dönüştürdüğünü tam olarak göremiyoruz. Burada aile ilk etken, 1-2-3. Sınıfta verilen eğitim ikinci etken, 4. Sınıfa geldiğinde verilen eğitim çatıyı inşa eden son etken. Fakat ilk iki basamağı atlayınca üçüncü basamakta sadece teorik bilgi olarak kalmaktan öteye gidemiyor. (Ö2)

Ders olarak bu eğitim verilmeli. Bu eğitime ne kadar küçük yaşta başlarsak o kadar bilinç yerleşir. [...] (Ö3)

[Okullarda verilen demokrasi eğitimi] Çok yeterli değil özellikle öğrenimin ilk kademesinde çokta üstüne düşülen bir konu değil, tamamen öğretmen vicdanına ve anlayışına bırakılan bir konu. Daha etkili ve tamamen ayrı bir ders olarak işlenebilir. (Ö1)

4.2.2 Öğretmenlerde Karşılaşılan Temel Problemler

Öğretmenle ilgili temel sorunlar kategorisinde; öğretmenlerin tutum ve davranışları ile küçük yaşta tutum oluşturma zorluğu gibi kodlar belirlenmiştir.

4.2.2.1 Öğretmenlerin Tutum ve Davranışları

Öğretmenlerin tutum ve davranışları; demokrasi bilinci oluşturmaya yönelik müfredatın uygulanmasında öğretmenlerin eksiksiz bir yaklaşım sergileyerek öğrencide bu bilincin yerleşmesine yardımcı olacak uygulamaları gerek müfredat gerekse inisiyatifleri doğrultusunda kullanması gerektiğine ilişkindir. Öğretmen sınıf içinde öğrencilere eşit davranmalı, demokrasi bilinci eğitime önem vermeli, demokrasi eğitime yönelik derslerde bu eğitim içeriğinin dışında başka dersler işlemekten kaçınmalıdır. Öğretmenlerden bazıları, okulda verilen demokrasi bilinci eğitimlerini yeterli görmediğini, ders müfredatının öğretmenler tarafından özenle işlendiğine inanmadığını, bu ders yerine başka dersler işlediklerini gördüğünü, özellikle öğretmenlerin bu eğitimi ilkökul 1-2. Sınıflarda işlenen bütün derslere ve sınıf içi uygulamalara yayması gerektiğini ifade ederken, bazı öğretmenler de bazen bu ders yerine öğretmen başka derslerle ilgili çalışmalar yapabildiğini belirtmiş, ya da dersin işlenip işlenmediğinin takibinin yapılmadığını bildirmiştir.

Bazı öğretmenler ise İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi dersine giren öğretmenlerin bu dersin ne denli önemli olduğunun pek bilincinde olmadıklarını ifade etmiş, bu konuda öğretmenlerin yaklaşım eksikliği olduğunu bildirmiştir. Öğretmen 5 ise okullarda bu eğitim verilirken aslında müfredat dışında öğretmenin kendi inisiyatifiyle bu bilinci oluşturmak için çaba gösterebileceğini, bu anlamda kişisel farklılıkların kendini göstereceğini belirtmiştir.

Burada Milli Eğitim Müfredatının yeterli mi değil mi buna bakmaktansa öğretmenlerin müfredata bakış açısını değerlendirmek daha doğru olur. 2 ve 3. Sınıf arasında öğretmenlerin konuya bakış açısının öğrencinin üzerindeki etkisinin ne kadar farklı olduğunu görebiliyoruz. Örneğin bütün sınıf gelmeden yemeğe başlamayan, yemeği az olan arkadaşına yemek vererek destek olmaya

çalışan, kolu sargıdayken onun için yemek almaya çalışan bir grup öğrenciden bahsederken, diğer tarafta tamamen bireysel düşünen kendi yemeğini yiyip hemen çıkıp oynamak isteyen bir gruptan bahsediyoruz. İki grubu da aynı müfredat uygulanıyor ama bur da öğretmenin konuyu bakış açısı öğrencinin konuyu içselleştirmesini sağlıyor. (Ö2)

Aslında müfredat iyi fakat bunu uygularken öğretmen neler yapıyor. Terim olarak verip bırakıyor mu yoksa davranışa geçmesi için desteklemeye devam ediyor mu önemli olan bu aslında. Öğretmen bütün bu kavramları bütün derslerde ve okulda geçirdiği sürece yayar ve yaşatabilirse kalıcı olabiliyor. Ben bu konuya çok önem vermeye çalışıyorum 1. Sınıfta demokrasi kavramını yaşatarak vermeye çalışıyorum. Örneğin barışçıl bir ortamda sorunları çözmeyi, çözüm bulmak için birbirlerine destek olmayı öğrenmeleri için dramalar yaptırarak veya hikayeler yazdırarak bu bilince ulaşmalarına yardımcı olmaya çalışıyorum. Toplulukta yaşadıkları için bu yaşlarda da bu bilince ulaşmaları gerekiyor. (Ö7)

4.2.2.2 Küçük Yaşta Tutum Oluşturma Zorluğu

Demokrasi bilinci oluşturmada öğretmenlerle ilgili temel sorunlardan bir diğeri de küçük yaşta tutum oluşturma zorluğundan kaynaklanmaktadır.

Bu yaş grubu çocukları daha bencil oldukları için tam olarak demokrasi kavramının yerleştiğinden bahsedemeyiz. Aslında ne yapmaları gerektiğini biliyorlar, birbirimizin haklarına saygı duymalıyız, kurallara uymalıyız gibi ama iş bunu pratiğe dökmeye gelince orada çokta adil olamıyorlar. Örneğin bir oyun oynarken başta koyulan kuralları oyun içerisinde kendi isteklerine göre bireysel değiştirebiliyorlar. (Ö1)

Yani teoride hepsini biliyorlar, birbirimize saygı duymalıyız, birbirimize zarar vermemeliyiz kimsenin özel alanına girmemeliyiz gibi ama bir oyun oynarken kaybeden kazanana saldırıyor tamamen hırsından, bir seçimin gereklilikleri anlatılıyor uygun ortam oluşturuluyor ama kaybettiğinde bunu kabul edemiyor. (Ö1)

Öğretmen 10'a göre küçük yaşta tutum oluşturma zorluğu, erken yaşlarda empati ve kendi davranışlarını sorgulama eksikliğinden kaynaklanmaktadır.

Bu yaş grubunda demokrasi bilincinin olduğunu söylemek zor olacaktır. Çünkü bu yaş grubu biraz daha ben dönemindedirler ve empati bilinci de tam gelişmediği için bu bilinci oluşturmak için eğitim ve öğretim hayatları boyunca örnek olaylarla bilinci yerleştirme durumundayız. Örneğin bu yaş grubu kendisini ve fikirlerini en güzel ve en özel olarak nitelendirirler. Arkadaşlarının hatalarını göz önüne çıkararak kendi davranışlarını sorgulamaz karşı tarafın yaptığı hatanın cezasız kalmamasını isterler ve olaya sadece kendi açılarından bakarlar. (Ö10)

Bu durum öğrencilere küçük yaşta soyut kavramları benimsetme ve onlarda somut tutumlar oluşturma konusunda başta öğretmenler ve ebeveynleri olmak üzere hatırlatıcı/yönlendirici/destekleyici/örnek olan büyüklere ihtiyaç duyurmaktadır. Öğretmenler okullarda verilen demokrasi eğitiminin kalıcı olabilmesi bu davranışların evde aileler tarafından desteklenmesi gerektiğini ifade etmektedir.

[...] Biz öğretmenler ailede oluşturulmuş temelin üzerine bir şeyler inşa etmeye çalışıyoruz. Eğitim aileyle başlar aileyle devam eder, ailenin dahil olmadığı bir eğitim sistemi düşünülemez. Eğitimde tutarlılık çok önemli, okulda vermeye çalıştığımız kazanımların evde uygulanabilir olması gerekir. Ev halkının da okulla iş birliği halinde öğrencimizin eğitim hayatını yönlendirmesi gerekir. Yoksa başarılı olamayız. (Ö2)

Ben birinci sınıf okutuyorum şu anda öğrencilerde demokrasi bilincinin oluştuğunu söylemek tabi ki zor bu bilinci oluşturmak için şimdiden çalışmalara başlamalıyız. Örneğin oyun grupları oluşturuyoruz oyun gruplarında bütün üyelerin söz hakkına sahip olduğunu hatırlatıp, kuralları birlikte oluşturup bu kurallara uygun davranmalarını gözlemlemelerini, takipçi olmaları gerektiğini hatırlatıp bu süreci biz yönlendirmeye çalışıyoruz. (Ö6)

Tabi ki bu bilinci, bu yaş grubunda anlatmaya çalışmak zorlayıcı oluyor. Çünkü öğrencilere sadece biz değil aileleri de yön ve şekil veriyor, davranışlarıyla

örnek oluyor. Örneği biz okulda başkalarına saygı duyma, fikirlerini ifade etme, kurallara uygun vakit geçirmeyi öğretmeye çalışırken evde bunların tam tersi uygulamalar olduğunda öğrenci bu durumu içselleştirmekte zorluk yaşıyor. Nasıl davranması gerektiği konusunda sıkıntılar yaşıyor. Oyunlarda yaptığı kural hatalarını kabul etmeyen, kendisi lider olmadığında küsen, istediği olmayınca etkinliğe dahil olmayan öğrencilerle sıkça karşılaşıyoruz. (Ö6)

4.2.3 Öğrencinin Yaşadığı Temel Sorunlar

Öğrencinin yaşadığı temel sorunlar kategorisinde; öğrencilerin sorumluluk alma fırsatı bulamamaları ve kendini bir birey olarak hissedememe kodları belirlenmiştir.

4.2.3.1 Öğrencilerin Sorumluluk Alma Fırsatı Bulamamaları

Öğretmen 3 göre, çocuklara gerek okulda gerekse evde sorumluluk vermede eksik yaklaşım sergilendiğini belirtmiştir.

Anne baba yalnızca kendi çocuklarını düşünüyor ve çocuğunu her şeyin üstünde tutuyor. Aslında bu güzel, olumlu bir davranış ama sınırları çok koruyamıyoruz. Çocuğa haklarını öğretiyoruz fakat sorumluluklarını vermiyoruz. Bu da çocukta önce ben anlayışını geliştiriyor. Önce ben olunca da demokrasi çok yerleşmiş olmuyor. Örneğin çocuğa eğitim eşitliğinden bahsedeceğiz, her çocuğun eğitim hakkı vardır diyoruz ama başkalarının da eğitim hakkı olduğunu tam aktaramıyoruz. Çocuk burada yalnızca benim eğitim hakkım varmış gibi algılıyor, bu da başkalarının hakkını hiçe saymayı getiriyor. Hak öğretilirken sorumluluklarda aynı doğrultuda öğretilmelidir. (Ö3)

4.2.3.2 Kendini Bir Birey Olarak Hissedememe

Öğretmen 6, genel olarak ailelerin çocuklarına aile içinde bir birey olduklarını ve onların da söz hakkı olduğunu hissettirmede pek başarılı olamadıklarını belirtmiştir. Öğretmen 5 ise bu konuda, küçük yaşta demokrasi bilinci oluşturulmasının çocuklara bir birey olduklarını hissettireceği gibi büyüklerin onlara duyduğu saygının da bir göstergesi olduğunu ifade etmiştir.

Küçük yaşta demokrasi bilincini duymak çok önemlidir. Bu durum aynı zamanda onlara saygı gösterdiğimizizin bir belirtisidir. Birey olduklarını hissetmeleri açısından önem taşımaktadır. (Ö5)

4.3 Çözüm Önerileri

Çözüm önerileri teması; demokrasi eğitimine ilişkin müfredatın önceki başlıkta bahsedilen temel sorunlara karşı öğretmenler tarafından önerilen çözümleri içermektedir ve öğretmenlere yöneltilen mülakat sorularının sonuncusu bu çözüm önerilerini belirlemeye yöneliktir. Bu tema; müfredata yönelik öneriler, öğretmenle yönelik öneriler, öğrenciye yönelik öneriler ve son olarak da okul-aile-öğretmen işbirliğine yönelik öneriler olmak üzere dört kategoride toplanmıştır

4.3.1 Okul Yöneticilerine Yönelik Öneriler

Demokrasi bilincinin öğrenciler tarafından içselleştirilmesini etkileyen birçok faktörden söz edilmiştir. Temel aktörler aile ve sınıf öğretmeni olsa da hem müfredatta bulunan kazanımların öğrenciye aktarılmasında öğretmen inisiyatifinin ortadan kaldırılması hem de oluşturulacak demokratik bir okul kültürünün temini konusunda okul yöneticilerine çok önemli görevler düştüğü ifade edilmiştir.

4.3.1.1 Müfredatta Yer Alan Kazanımların Aktarılmasında Standartın Sağlanması

Müfredatta yer alan kazanımların öğrenciye aktarılmasında öğretmenlerin akademik kaygıları, ders önem sırası, demokrasiye bakış açıları gibi etkenlerin belirleyici olduğu görülmüştür. Bu nedenle okul yönetimlerinin müfredatta geçen kazanımların ve uygulanan derslerin amacına ulaşabilmesi adına kontrollerini sağlaması gerekliliği aktarılmıştır. Aksi halde öğretmen inisiyatifine bırakılan demokrasi eğitiminde eşit bir aktarımdan bahsedilemeyeceği üzerinde durulmuştur.

Bizler ders esnasında öğrenciye bu kavramları iletirken bazı deneyimler elde ediyoruz. Okullarda bu eğitimi ders dışında da öğrenciye yansıtmaya çalışıyoruz

bu noktada öğretmenlerdeki bireysel farklılıklar ortaya çıkabiliyor. Bu durum altında öğretmenlerin kontrolüne bırakılmış oluyor.(Ö11)

İşin gerçeği bu ders birçok okulda geçiştiriliyor. Bu ders yerine başka dersler üzerinde durabiliyor öğretmen. Bu ders uygulamalı olması gerekir. Öğrenciye verilen bütün kavramların takibi yapılmalı. Burada görev biraz da okul yönetimine düşüyor. Demokrasi eğitimine sadece seçim olarak bakmamamız gerekir. (Ö9)

Öğretmenin bu durumu yansıtacak zamanı bulabiliyor mu, öğretmenin durumu aktaracak farklı etkinlikler, projeler yapma fırsatı var mı , bunun dışında bu konu öğretmen için ne kadar önemli, eğer öğretmen sadece kitaptakini aktarıp geçiyor mu ,bütün bunları aslında bireysel farklılıklarda etkiliyor. Bu anlamda okul ve aile konunun öneminin farkında olmalı ve öğrenciye bunu aktarmak için elinden geleni yapmalıdır. Okul yönetimi tarafından takibi yapılmalıdır. (Ö4)

4.3.1.2 Demokrasi İle Yoğrulmuş Okul Kültürünün Temini

Demokrasi anlayışının hayata geçirilmesinde ilk ve en önemli alanlardan birinin de okul olduğu noktasında hem fikir olunmuştur. Aldıkları eğitimin gerçek hayatta karşılığının olduğunu görmek öğrencilerin farkındalığını doğrudan etkileyeceği aktarılmıştır. Bu anlamda demokrasi anlayışı ile yoğrulmuş bir okul kültürü oluşturmada okul yönetiminin önemli bir rolü olduğu ifade edilmiştir. Demokrasinin getirdiği değerlere bağlı bir okul yönetiminin öncelikle öğretmenlere ardından öğrencilere konunun hassasiyeti noktasında rehber olacağından söz edilmiştir.

[...] Okul yönetimi biz öğretmenlere destek vermelidir. Öğretmenler sorumluluklarının bilincinde olmalı, kendimizi geliştirmek için çaba göstermelidir ve okul yönetimiyle iş birliği içerisinde olmalıdır. Okul yönetimi de öğretmenlerine ve öğrencilerine demokratik bir okul sunmalıdır. Belki de önce bizlerin demokrasinin gereksinimlerini yerine getirmesi gerekir. (Ö11)

Ayrıca tüm okulun demokrasiyi özümsemiş olması gerekir. Burada anlatmaya çalıştığım şey okul yönetiminden öğretmene çalışan personele herkesin bu kültürü yansıtması gerekir. Böylece öğrenci almış olduğu eğitimin gerçek hayattaki karşılığını görür. Aksi halde teorik olarak kalmaya devam edecektir. (Ö2)

Son olarak okullarda akademik gelişimin yanında sosyal ve duygusal gelişiminde birey üzerinde ki etkisini unutmamalı ve bu konuya çok daha fazla eğilim göstermeliyiz. Öncelikle bizler iyi birer rol model olmalı ve soyut kavramlarla aktarmaya çalıştığımız kazanımları okul olarak biz yansıtmalı ve somutlaştırmalıyız.(Ö7)

4.3.2 Müfredata Yönelik Öneriler

Müfredata yönelik öneriler kategorisinde; müfredatta öğrencinin anlayacağı bir dil kullanılması ve öğretmene uygulamalar için daha fazla zaman verilmesi gibi kodlar belirlenmiştir.

4.3.2.1 Müfredatta Öğrencinin Anlayacağı Bir Dil Kullanılması

Müfredatta öğrencinin anlayacağı bir dille verilmesi; demokrasi bilinci oluşturmaya yönelik müfredattaki eğitimin öğrencilerin anlayabileceği seviyede verilmesi gerektiğine yöneliktir.

Özgürlük ve demokrasi bilinci [...] Öğrencilere onların anladığı seviyede uygun bir dille verilirse, iletilirse ilerde daha demokratik bireyler olarak karşımıza çıkacaklarıdır. (Ö5)

4.3.2.2 Öğretmene Uygulamalar İçin Daha Fazla Zaman Verilmesi

Yapılması planlanan öğrencilerde demokrasi eğitimini pekiştirecek uygulamaların verimliliğini arttırabilmek adına öğretmene hem uygulamaların amaca uygun yapılabilmesi hem de öğrencilere gerekli geri bildirimleri verebilmesi için daha fazla zaman verilmelidir. Bu da doğal olarak mevcut ders saatlerinin artırılarak

demokrasi anlayışını geliştirecek uygulamalar için ayrıca zaman verilmesini gerektirmektedir.

Öğretmen de bu anlamda öğrenciyi çok etkiliyor. Öğretmenin bu durumu yansıtacak zamanı bulabiliyor mu, öğretmenin durumu aktaracak farklı etkinlikler, projeler yapma fırsatı var mı [...] (Ö 4)

Öğretmenler demokrasi bilincine sahip öğrenciler yetiştirebilmeleri için özverili çalışmalar yürütmeli, ders içeriklerinin akademik gelişimin yanında öğrencinin sosyal gelişimini desteklediğini göz önünde bulundurmalarıdır. Öğrencilerin kendilerini ifade edebilecekleri sınıf ortamları oluşturup, her öğrencinin bu anlamda kendini ifade etmesini desteklemeli, güncel konular üzerine düşünüp fikirlerini dile getirme ve yorum yapma becerisini geliştirerek takibini yapmaya çalışmalıdırlar. Öğretmenler, ancak böyle bir ortam oluşturulduğunda öğrencilerin durumu içselleştirip uygulamaya koyabileceğini vurgulamaktadır.

[...] Okullar aslında bu anlamda biraz yetersiz. Çünkü öğrenciyi çok kısıtlayan öğrenciye sadece bilgi aktarımı yapıp sadece akademik gelişimine destek olmaya çalışan kurumlardır. Burada sınıflarda öğretmenler dersleri işlerken demokrasi bilincini öğrenciye hissettirmeli ve bunun takibini yapmalıdır. Örneğin güncel konulardan bahsedebilir, günlük yaşantı örneklerini dinleyerek öğrencilerin fikirlerini dile getirebileceği ortamlar oluşturabilir. Bu konunun önemini farkında olup öğrenciye de bunu yansıtmalıyız. (Ö9)

4.3.3 Öğretmene Yönelik Öneriler

Öğretmene yönelik öneriler kategorisinde; farkındalığın artırılması ve sosyal ve duygusal gelişime önem verilmesi kodları yer almaktadır.

4.3.3.1 Farkındalığın Artırılması

Farkındalığın artırılması, ilkokul 1. sınıftan itibaren sadece öğretmenlerin değil öğrencilerin, okulların ve ailelerin de İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi dersine yönelik farkındalıklarının artırılmasına yönelik bir öneridir.

Ailelerin, öğretmenlerin ve okulların konu hakkındaki, dersin önemi hakkındaki düşüncelerini değiştirmek için farkındalık çalışmaları yapılmalı. Dersin tıpkı matematik, Türkçe dersi gibi önemli bir ders olduğunu çocuklara hissettirilmeli ve en temelden bu ders alınarak 4. Sınıfa geldiğinde çocuklar artık çok farklı bir düzeyde algılanır bir ders olarak görülmeli. (Ö1)

[...] bu konu öğretmen için ne kadar önemli, eğer öğretmen sadece kitaptakini aktarıp geçiyor mu, bütün bunları aslında bireysel farklılıklar da etkiliyor. Bu anlamda okul ve aile konunun önemini farkında olmalı ve öğrenciye bunu aktarmak için elinden geleni yapmalıdır. Okul tarafından takibi yapılmalıdır. (Ö4)

4.3.3.2 Sosyal ve Duygusal Gelişime Önem Verilmesi

Sosyal ve duygusal gelişime önem verilmesi; öğrencilere okuldaki akademik gelişimlerinin yanında sosyal ve duygusal anlamda gelişimlerine de özen gösterilmesine ilişkindir.

[...] okullarda akademik gelişimin yanında sosyal ve duygusal gelişiminde birey üzerinde ki etkisini unutmamalı ve bu konuya çok daha fazla eğilim göstermeliyiz. (Ö7)

4.3.4 Öğrenciye Yönelik Öneriler

Öğrenciye yönelik öneriler kategorisinde; öğrencilere evde ve okulda çeşitli sorumluluklar verilmesi kodu belirlenmiştir.

4.3.4.1 Öğrencilere Evde ve Okulda Çeşitli Sorumluluklar Verilmesi

Öğrencilere evde ve okulda çeşitli sorumluluklar verilmesi; öncelikle öğrencinin ailesi tarafından bir birey olarak kabul edilip evdeki sorumluluklardan bazılarını ortak

olacak şekilde yetiştirilmesine, okulda ise demokrasi anlayışını geliştiremeye yönelik çeşitli etkinlikler ile okuldaki sorumluluklarının verilmesine yöneliktir. Evde ve okulda aşılacak bu sorumluluk bilinci sayesinde öğrencilerin demokrasi eğitimini içselleştirmeleri kolaylaşacak, bu da müfredatın başarısını artıracaktır.

Aileye, aile içinde birey olduklarını, bireylerin söz hakkı olduğunu bilerek ve bunu öğretmeleri bunun yanında öğrenciye sorumluluklar verilerek yetiştirilmesi, okulda da bu bilince sahip olan öğrencinin öğretmenlerle yapılan etkinliklerle, işlenen derslerle kendini geliştirmesi daha kolay olacaktır. (Ö6)

4.3.5 Okul-Aile-Öğretmen İşbirliğine Yönelik Öneriler

Okul-Aile-Öğretmen işbirliğine yönelik öneriler kategorisinde; demokrasi eğitiminin ailede başlatılması, okul, aile ve öğretmen işbirliği sağlanması ve evde ve okulda çocuğun bir birey olduğunun hissettirilmesi kodları belirtilmiştir.

4.3.5.1 Demokrasi Eğitiminin Ailede Başlatılması

Demokrasi eğitiminin ailede başlatılması; okullarda demokrasi anlayışına yönelik eğitiminin temelini aslında ailede verilen saygı, sevgi, hoşgörü vb. değerler eğitimi üzerine kurulduğunu, eğer ailede alınan bu eğitim eksikse öğrencide demokrasi bilinci oluşturmada okulda verilen eğitimin olumsuz yönde etkilediğine yöneliktir. Bu konuda bazı öğretmenler, öncelikle 0-6 yaş grubunda önemli özelliklerin aileden çocuğa aktarılıyor olduğundan aile içerisindeki uygulamaların oldukça önemli olduğunu; muhakkak birlikte karar verilip, fikir alışverişinde bulunulup bunun çocuğa yansıtılarak bu anlamda demokrasi bilincinin oluşturulmaya çalışılması gerektiğini, bunun için aile toplantıları yapılabileceğini belirtmiştir. Bir diğer öğretmen ise burada en önemli faktörün aile olduğunu, aile içerisinde bu konuya vakıf olarak yetişen öğrencinin diğer gruplara girdiğinde de böyle davrandığını gözlemlediklerini, erken yaş grubundaki öğrencilerin aslında ailelerinden gördüklerini yansıtıyor olduklarını ifade ederek demokrasi eğitiminde ailenin önemine dikkat çekmiştir.

Bütün canlılara baktığımızda eğitimin aileden başladığını görmek mümkün. Öğrencilerimiz okul çağına geldiğinde yaşama dair temel bilgilerin çoğunu aileden alıyor. Aileden alınan bilgiler üzerine bir şeyler oluşturabiliyoruz.

Ailede saygı, sevgi, hoşgörü hakimse okula başladığında bunu hissetmek mümkün. Günümüzde akademik bilginin ölçülebilir tek bilgi olduğu kanaati hâkim. Matematik, Türkçe, Sosyal Bilgiler sorularını çözebiliyorsa başarılı olduğu düşünülüyor. Öğrencinin bildikleri ölçülmeye çalışılıyor ama öğrencinin hayata bakış açısı ya da öğrendiklerinin yaşamını ne kadar etkileyip değiştirdiğine önem verilmiyor. Okul ve öğretmenlerde değerler eğitime verilen önem artarsa öğrencinin yaşamı bu anlamda etkilenecek ve gelişim gösterecektir. Yoksa akademik başarı elde etmiş ama başkalarını dinlemeyen, anlamayan ve düşünmeyen bir birey yetiştirmiş olacaklardır. (Ö2)

Eğitim tek başına ya da tek bir kurumun üstleneceği bir görev değil mutlaka iş birliği yapılmalıdır. Bu nedenle demokrasi eğitimi evde başlayıp okulda devam etmelidir ve birbirleriyle de örtüşmelidir. Evde başka bir dil kullanılıp okulda başka bir dil kullanıldığında çocuk çelişki yaşıyor. Hani benim hakkım var, hani özgür bir insanım her şeyi yapabilirim diyip okula gelince evet sen özgürsün ama bir yerde durmalısın senin sınırın burda bitiyor denildiğinde çocuk bocalıyor. Okulda bana kısıtlama yapılıyor diye düşünüyor. O nedenle doğru dil kullanılırsa çocuk daha anlayışlı bir birey olarak yetişecektir. (Ö3)

4.3.5.2 Okul, Aile ve Öğretmen İşbirliği Sağlanması

Okul, aile ve öğretmen işbirliği sağlanması; öğrencilere demokrasi bilincinin aşılmasında sadece aile, sadece okul ya da sadece öğretmenlere görev düşmediğini, bu yönde birlikte hareket etmelerinin bir zorunluluk olduğuna yöneliktir.

Aslında en önemlisi birlikte hareket etmektir. Ailenin kendi içerisinde alınan kararlarda çocuğun fikrini sorması, doğruyu yanlışını çocuğa açıkça göstermesi. Okulda öğretmenin tutarlı davranması öğrencinin sorumluluklarını takip etmesi, davranışlarını gözlemlemesi, aksaklıkların dile getirilmesi birlikte çözüm bulacakları ortamlar olmalı. Öğrenci kendini ifade edilmelidir. Okul bütün bunlara uygun ortamı sağlamalıdır. (Ö5)

Öğrencinin aldığı eğitimi içselleştirmesi ve tüm yaşam alanlarında gösterebilmesi için tutarlılık kavramı son derece önemlidir. Okul, aile, öğretmen vermiş oldukları eğitimde birlikte hareket etmeli ve uygulamada da bunu ortaya koymalıdır.

Ailede bu eğitime hiç önem verilmemişse öğrenci okulda öğrendikleriyle ailedeki ya da dışarıda ki insanları da uyarabiliyor. Örneğin babası trafik kurallarına uymuyor, öğrenci babasını uyararak kurallara uygun davranmasını sağlamaya çalışıyor. Ya da içten denetimli öğrenciler yetiştirmek bizim için çok önemli bireylerin kendilerini kontrol etmeleri ve toplumsal kurallara uygun yaşamaları için ailede ve okulda özenli bir eğitim vermemiz gerekiyor. Eğer aile bu bilinçteyse okulda öğrendiklerini hemen uygulamaya geçirebiliyor. (Ö7)

Aslında hepsi bir sac ayağı gibi birbirine bağlı olmalı sistemden bir tanesini çıkardığımızda sorunlar ortaya çıkar. Örneğin okulda bilinçli vatandaş olma ile ilgili bir konu anlatıyorsunuz, elektriği gereksiz kullanmamak gerektiği, bu anlamda tasarruflu davranmak gerektiği ile ilgili bilgi ve bilinci alıyor fakat bu davranış eğer evde desteklenmezse öğrenci uygulamaktan vazgeçiyor. Bu nedenle öğretmenin kazanımları aktif olarak öğrenciye iletmesi, idarenin bu anlamda öğretmeni ve dersleri takip etmesi, ailenin de okulda verilen bu kazanımları ve eğitimi evde destekliyor olması gerekmektedir. Değerler eğitimi bu yaş grubu için çok önemlidir bu anlamda bilinçli vatandaşlar yetiştirmek için elimizden geleni yapmamız gerektiğini düşünüyorum. (Ö 8)

Aslında en önemli kısım diyebiliriz. Çünkü eğitim tek taraflı yürütülemez. Aile, okul ve öğretmen her konuda birbirlerini destekleyici davranmalıdır. Eğer öğrenci okulda öğrendiği bilgiyi evde uygulayamıyorsa bilginin kalıcılığı sağlanamaz. Bu nedenle konunun öneminin farkında olmalı aile yaşantısında da bu ortamın desteklenmesi gerekiyor. Okul yönetimi biz öğretmenlere destek vermelidir. Öğretmenler sorumluluklarının bilincinde olmalı, kendimizi geliştirmek için çaba göstermelidir ve okul yönetimiyle iş birliği içerisinde olmalıdır (Ö11)

4.3.5.3 Evde ve Okulda Çocuğun Bir Birey Olduğunun Hissettirilmesi

Evde ve okulda çocuğun bir birey olduğunun hissettirilmesi; çocuğun evde ve okuldaki kararlara katılımının sağlanması, ona birey olduğunun ve bir karara diğerleriyle birlikte etki edebilecek hakkın verilmesine ilişkindir.

Öncelikle öğrencinin demokratik bir ortamda büyümesi gerekir. Örneğin aile pikniğe gidecek, baba diyor ki şuraya gideceğiz. Bu noktada öğrencideki algı olumsuz geliyor. Bunun yerine ailenin ortak karar vermesi yapılacakların veya yapılamayacakların birlikte listelenmesi öğrencideki algıyı kuvvetlendirir. Bu durum sınıf içerisinde de geçerli akademik eğitim dışında birlikte yapılan etkinliklerde öğretmen öğrencilerin fikirlerini almalıdır. Okul yönetimi de öğrenciye söz hakkı tanınmalıdır. Oysa okul yönetimi ve öğretmenler bütün şartları sağlıyor panoyu yapıyor, sınıfı, bahçeyi düzenliyor ve öğrenci kurulu bir düzene geliyor. Ben bunu çok doğru bulmuyorum. Okulu, bizim yönlendirmelerimizle birlikte hep birlikte yaşamalıyız. Öğrenciyi ne kadar işin içine alırsak o kadar bu bilincin gelişmesine katkı sağlamış oluruz. Bu konuyla ilgili benim için en önemli nokta öğrenciye bütün bunları vermeye çalışırken toplumdaki her bireyin aynı haklara sahip olduğu ve kimsenin bunu aşamayacağını çok net bir şekilde ifade etmeliyiz. Eğer bunu öğrenirlerse hayatları boyunca bu bilinçte yaşamak onları mutlu edecektir. (Ö10)

Bölüm 5

Tartışma ve Sonuçlar

Bu bölümde, öğretmenlerin görüşleri doğrultusunda elde edilen bulguların içerik analizi sonucunda oluşturulan temalar çerçevesinde; öğrencilerde demokrasi anlayışı oluşturmanın gereklilikleri, demokrasi eğitiminin katkıları ve son olarak da demokrasi eğitim müfredatında temel sorunlar ve çözüm önerileri olmak üzere üç başlık altında incelenmiştir.

5.1 Araştırma Sorunlarının Bulgularının Tartışılması

5.1.1 Demokrasi Eğitiminin Toplumu Şekillendirmesi

Katılımcı öğretmenlere yöneltilen mülakat sorularından dördüncüsü, öğrencilerde demokrasi anlayışı oluşturmanın toplumu şekillendirmesine ilişkin öğretmen görüşlerini belirlemeye yönelik olarak hazırlanmıştır. Öğretmenlerin bu soruya verdikleri yanıtlar değerlendirildiğinde ortak kanı demokrasi eğitiminin toplumu şekillendirdiğidir. Bu kapsamda; erken yaşlarda verilen demokrasi eğitimi ile toplumun genç bireylerinde demokrasi bilinci ve anlayışı oluşturmaya yönelik çabaların bireyin ilerleyen yaşamında diğer bireylerin kendi hak ve özgürlüklerin farkında olarak diğerlerinin hak ve özgürlüklerine, kendi sınırlarını bilerek başkalarının sınırlarına ve fikirlerine saygı gösterebileceği ortaya konulmuştur. Ayrıca bireyin adil olmasını, zorbalık yapmamasını, suç işlememesini, toplumsal yaşama daha uyumlu hareket ederek toplumsal düzeni korumasını, bireysel bencillikleri azaltarak toplumsal güven, hoşgörü, mutluluk, özgürlük, paylaşım ve işbirliğinin artmasını sağlayacağı ön görülmüştür. Bununla beraber bireylerin toplumun önemli ve değerli bir parçası olduklarının bilincine varmalarını, bireylerde araştırma, düşünme, sorgulama ve doğruyu bulma gibi yönlerin, dolayısıyla toplumun iyi yönde gelişmesini sağlaması bakımından öğrencilerde demokrasi anlayışı oluşturulmasının oldukça önemli olduğu tespit edilmiştir. Kuzu (1997) demokrasinin işlerliğinin toplumsal olarak düzenlenmiş ve geçerli olan belirli kurallara bağlı olduğunu; tüm bireylerin toplumsal yapının varlığını korumak amacıyla bu kurallara uyması gerektiğini belirtmiştir. Akan (2011) demokrasinin temel özelliklerinden birinin hak ve özgürlüklere zarar vermeyen bir anlayış izlenmesi olduğunu ifade etmiştir. Şanlı ve Altun (2015) da demokrasi eğitiminin tanımının toplumsal kuralların, insan hak ve

özgürlüklerinin benimsetilmesine yönelik eğitimi kapsadığını belirtmiştir. Büyükkaragöz (1989) çocukların okullarda sağlam bir demokrasi anlayışı kazanması için okulların demokratik bir kültürel yapıya sahip olmaları gerektiğini; bunun için de öğrenciye seçim yapma, gözlem ve deneyler yapma, deneyimleme, fikir yürütebilme, olabildiğince karşılıklı araştırma ve inceleme yapma imkânının sunulduğu bir yapıda olması gerektiğini dile getirmiştir. Şanlı ve Altun (2015) demokratik tutumların toplumda mutlu ve huzurlu yaşamaya yardımcı olacağını altını çizmiştir. Baştürk (2011) de modern demokrasi anlayışının temel argümanlarından birinin toplumun bireylerinin haklarını bilmesinin, kullanabilmesinin ve bu hakların korunmasının sağlanması olduğunu bildirmiştir.

Öğrencilerde demokrasi anlayışı oluşturmak için demokrasi eğitiminin günlük yaşamdan örneklerle somutlaştırılması gerektiği, erken yaşlarda verilen demokrasi anlayışının öğrenciler için soyut ve anlaşılması zor olabileceği ancak bunun günlük yaşamdan örneklerle açıklanması halinde anlaşılmasının kolaylaşacağı saptanmıştır. Ayrıca demokrasi eğitimine ilişkin uygulamalarda adil yönetim sağlanmasının önemli bir gereklilik olduğu, öğrencilerin kendi aralarında adil bir işbölümü yapmaları sağlandığı takdirde demokrasi bilincinin daha iyi yerleşeceği, bunun da öğrencilerde bireysel ve ben merkezli davranışlar gelişmesinin önüne geçmeyi sağlayacağı tespit edilmiştir. Diamond (1999) da demokraside adil yönetiminin ve adil davranışların desteklenmesinin oldukça önemli olduğunu, bu sayede sivil özgürlüklerin korunabileceğini ve halkın demokrasi anlayışının güçleneceğini ifade etmiştir.

5.1.2 Demokrasi Bilincinin Kazandırılmasına İlişkin Temel Sorunlar

Katılımcı öğretmenlere yöneltilen mülakat sorularından 3, 5, 6-9. sorular, demokrasi bilincinin kazandırılmasına ilişkin temel sorunları belirlemeye yöneliktir. Öğretmenlerin bu soruya verdikleri yanıtlar değerlendirildiğinde; müfredatta geçen konu ve kavramların teorik kalması, ders saatlerinin yetersizliği, müfredatın kavramsal açıdan güncel olmaması, 4. Sınıftan itibaren verilmeye başlanan İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi dersinin 1. sınıftan itibaren doğrudan verilmemesi, öğretmenlerin müfredatın uygulanması aşamasındaki tutum ve davranışları, küçük yaşta soyut kavramların ve demokratik tutumların oluşturulma zorluğu, öğrencilerin sorumluluk alma fırsatı bulamamaları ve kendini bir birey olarak hissedememe gibi temel sorunların bildirildiği tespit edilmiştir.

Öğretmenler tarafından demokrasi eğitim müfredatına ilişkin en çok bildirilen sorun müfredatın teorik (soyut) kalmasıdır. Öğretmenlere göre; özellikle ilkokul 1-3 düzeyinde çeşitli dersler içinde verilen demokrasi anlayışı geliştirmeye yönelik içerik sadece teorik, soyut olarak verilmekte, çocukların bakış açısına uygun örneklendirilememekte, sosyal sorumluluk projeleri ve etkinliklere katılım başta olmak üzere örnek uygulamalarla yeterince pratiğe dökülememekte, davranış desteklenmediği için kalıcı etki yaratamamakta, öğrencilerde bu yönde bir sorumluluk bilinci oluşturulamamaktadır. Bu durum 4. Sınıflarda verilen İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi dersindeki kavramların da öğrenciler tarafından benimsenmesinde olumsuzluklara yol açmaktadır. Müfredatta özellikle çocukların ilgisini çekecek görsellerin ve etkinliklerin az, metinlerin çok olması nedeniyle öğrenciler demokrasi anlayışına ilişkin kavramları içselleştirmekte büyük zorluk yaşamaktadırlar. Hatta öğrencilerin gerçek hayatlarında demokrasi anlayışına uygun olmayan olaylar öğrenciler tarafından örnek kabul edilerek demokrasi bilincine ilişkin teorik kavramları içselleştirmelerine engel teşkil etmekte, bu da temelde doğru olan teorik kavramların soyut kalmasına yol açmaktadır. Akan (2011) demokrasinin temel özellikleri arasında, halkı oluşturan bireylerin sorumlu vatandaşlar olması gerektiği yönünü vurgulamıştır. Dolayısıyla öğrencilerde sorumluluk duygusunun geliştirilmesi ve buna yönelik proje ve etkinliklere katılımı desteklenmesi oldukça önemlidir.

Demokrasi eğitimindeki bir başka sorun; çocuklarda küçük yaşta soyut kavramlara ilişkin anlayış ve tutum oluşturma zorluğudur. Çocuklarda küçük yaşta soyut kavramları benimsetme ve bunlar aracılığıyla somut tutumlar oluşturma zorluğu, empati ve kendi davranışlarını sorgulama eksikliği nedeniyle öğrencilerin başta öğretmenler ve ebeveynleri olmak üzere hatırlatıcı/yönlendirici/destekleyici/örnek olan büyüklere ihtiyaç duymasına yol açmaktadır. Bu da demokrasi bilincinin aşılmasında aile ve öğretmenlere önemli roller yüklemektedir. Ersoy (2008) da aile içinde edinilen demokrasi eğitiminin kendi başına yeterli olmadığını, bunun yanında örgün eğitim ile desteklenmesi gerektiği tespitinde bulunmuştur.

Demokrasi eğitim müfredatına yönelik bir diğer sorunun, müfredatın uygulayıcı konumundaki öğretmenlerin konuya yaklaşımlarındaki eksiklik ve özensizlik olduğu saptanmıştır. Öğretmenlerin demokrasi bilinci oluşturmaya yönelik müfredatın uygulanmasında eksiksiz bir yaklaşım sergileyerek öğrencide bu bilincin yerleşmesine

yardımcı olacak uygulamaları gerek müfredat gerekse inisiyatifleri doğrultusunda kullanması gerekmektedir. Öğretmen sınıf içinde öğrencilere eşit davranmalı, demokrasi bilinci eğitime önem vermeli, demokrasi eğitime yönelik derslerde bu eğitim içeriğinin dışında başka dersler işlemekten kaçınmalıdır. Yanık ve arkadaşları (2013), demokratik yapının varlığının, eğitim hizmetlerinden sorumlu personelin tutumuna bağlı olduğunu, bu anlamda demokrasinin çocuklar tarafından içselleştirilmesinde etkin rol oynayan öğretmenlerin demokrasiye ve eğitime bakış açılarının oldukça önemli olduğunu belirtmiştir. Büyükkaragöz ve Üre (1994), bir okulun demokrasi eğitimindeki başarısının ancak okuldaki öğretmenlerin bu konudaki başarısına bağlı olduğunu vurgulamıştır. Küçükahmet (1989) de demokratik bireylerin okullarda yalnızca demokrasiyi içselleştiren öğretmenler tarafından eğitilebileceğini, öğretmenlerin yaklaşım ve davranışlarının öğrenciler üzerinde etkili olduğunu ve eğer bu davranışlar tekrarlanırsa öğrencilerde demokratik tutumlarının gözlenmesinin muhtemel olduğunu gösteren 2000'den fazla çalışma olduğu yönünde tespitlerde bulunmuştur. Güleç ve Balçık (2009) da öğretmenlerin öğrencilere demokrasi eğitimi verirken demokratik davranışlar sergilemelerinin önemi nedeniyle, bir öğretmenin demokratik olması ile öğrencilerin demokratik davranış ve tutumlar kazanması arasında pozitif bir ilişki olduğu yönünde görüş bildirmiştir. Dolayısıyla öğrencilerde demokrasi eğitiminin başarılı olmasında öncelikle öğretmenlerin bu konudaki görüş ve düşüncelerinin doğru bir eksene oturtulması gerektiği görülmektedir. Öğretmenlerde doğru bir demokrasi anlayışı oluşturulmadan öğrencilerde demokrasi eğitiminin başarılı olmasını beklemek doğru olmayacaktır. Bunun için de öğretmenlere sistematik olarak hizmetiçi demokrasi ve yurttaşlık eğitimleri verilmesi, yapılacak düzenli değerlendirmelerle öğretmenlerde doğru ve etkin bir demokrasi anlayışı oluşturulduğundan emin olunması gerekmektedir

Öğretmenler tarafından demokrasi eğitime yönelik ders saatlerinin (zamanın) yetersiz olduğu bildirilmiştir. Öğretmenlerin öğrencilerde demokrasi eğitimini pekiştirilebilme, içselleştirebilme için gereken zamana sahip olmaları oldukça önemlidir. Bu derslerin verimliliğinin artırılabilmesi için çeşitli uygulamalar ve örnekler yoluyla desteklenebilmesi, bunun için de ders süresinin artırılması gerekmektedir. Özbek (2017), demokrasi eğitiminin sadece bir ders olarak değil yaşam boyu bir eğitim olarak planlandığı ve yürütüldüğü durumda faydalarının artacağını; sadece bir veya birkaç saatlik teorik etkinliklerle bireylerin gerekli becerileri

kazanamayacağını; dolayısıyla öğrencileri teorik bilgilerle boğmadan, demokrasi eğitimi sürecine aile ve çevrenin de dahil edilmesi ve ayrıca bu eğitime TV, sinema, tiyatro vb. yollar ile yaşam boyu devam edilmesinin daha faydalı olacağını bildirmiştir. Bu doğrultuda demokrasi eğitimine yönelik ders saatlerinin artırılmasından ziyade bu eğitimin gündelik yaşamın tüm alanlarına dağıtılması daha uygun görünmektedir.

Demokrasi eğitimi müfredatına yönelik bildirilen bir başka sorun da müfredatın kavramsal açıdan güncel olmamasıdır. Demokrasi eğitimine yönelik müfredatta yer alan teorik/kavramsal bilgiler güncel akademik çalışmalarda geçenlerden eski ve eksik kalmaktadır. Müfredatın bu alandaki en güncel kavramlarla sistematik ve zamanında yenilenmesi gerekmektedir.

Dördüncü Sınıftan itibaren verilmeye başlanan İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi dersinin 1. sınıftan itibaren doğrudan verilmemesi, demokrasi eğitimindeki bir diğer sorundur. İlkokul 1-3. Sınıflarda ise çoğunlukla Hayat Bilgisi, kısmen de Türkçe ve Sosyal Bilgiler derslerinde verilmeye çalışılan demokrasi eğitimi yetersiz kalmaktadır. Öğretmenlere göre; bu ders ilkokul 1. Sınıftan itibaren verilmeye başlanmalıdır. Metin'e (2006) göre toplumun bireylerinde demokratik ve çağdaş tutumların geliştirilmesinde demokrasi anlayışının özellikle küçük yaşlarda içselleştirilmesi oldukça önemlidir. Bademci'ye (2002) göre ise erken yaşta benimsetilemeyen demokratik tutumlar ilerleyen yaşlarda bireylerde yasalara, yönetmeliklere ve kurallara uymayan davranışlara yol açmakta, toplumsal düzenin korunması için demokrasi eğitiminin erken yaşlarda verilmesi oldukça önemlidir. Nitekim Avrupa Bakanlar Konseyi'nin 1985'te demokrasi anlayışının küçük yaşlardan itibaren kazandırılması, bu amaçla demokrasi eğitiminin ilköğretimin birinci seviyesi olan ilkokuldan başlanarak verilmesi doğrultusunda kararlar aldığı (Yeşil, 2002) görülmektedir.

5.1.3. Müfredata Yönelik Çözüm Önerileri

Demokrasi eğitim müfredatına ilişkin tespit edilen sorunların çözülebilmesi için öğretmenler tarafından çeşitli önerilerde bulunulmuştur. Bu öneriler; müfredatta öğrencinin anlayacağı bir dil kullanılması, öğretmene uygulamalar için daha fazla zaman verilmesi, farkındalığın artırılması, sosyal ve duygusal gelişime önem verilmesi, öğrencilere evde ve okulda çeşitli sorumluluklar verilmesi, demokrasi

eğitiminin ailede başlatılması, okul, aile ve öğretmen işbirliği sağlanması ve son olarak da evde ve okulda çocuğun bir birey olduğunun hissettirilmesi şeklindedir.

Demokrasi eğitimine yönelik müfredatın öğrencinin anlayacağı bir dilde olmaması önemli bir sorundur. İlgili müfredattaki eğitimin öğrencilerin anlayabileceği seviyede verilmesi, öğrencilere demokrasi bilinci kazandırmada oldukça önemlidir. Nitekim Büyükkaragöz (1989), demokratik kültürün öğrenmeyi öğrencinin hızına göre uyarlayan, öğrencinin kişisel motivasyonundan yola çıkan, dolayısıyla öğrenci odaklı bir yapı içerdiğini belirtmiştir.

Öğretmenler, öğrencilerde demokrasi eğitimini pekiştirecek, içselleştirmelerine yardımcı olacak uygulamalar için daha fazla zamanları olması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu da doğal olarak mevcut ders saatlerinin artırılarak demokrasi anlayışını geliştirecek uygulamalar için ayrıca zaman verilmesini gerektirmektedir. Özbek (2017), demokrasi eğitimine yönelik sadece bir veya birkaç saatlik teorik etkinliklerle bireylerin gerekli becerileri kazanamayacağını bildirmiştir.

İlkokul 1. sınıftan itibaren sadece öğretmenlerin değil öğrencilerin, okulların ve ailelerin de İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi dersine yönelik farkındalıklarının artırılması gerekmektedir. Nitekim literatürdeki birçok çalışmada (Arabacı, 2005; Başar, 1999; Eikenberry, 2009; Kesici, 2008; Millei, 2011; Yılmaz, 2011) demokrasi eğitiminde, aile ve öğretmenlerin demokrasi anlayışına sahip olmalarının önemli olduğu, etkin bir demokrasi bilinci için bu konuda aile ve öğretmenlere eğitimler verilmesi gerektiği, özellikle öğretmenlerin öğrencilerde demokrasi anlayışını geliştirecek kavramları inceleyerek demokrasiye ilişkin farkındalıkları belirlemesinin önemine dikkat çekilmiştir.

Öğrencilere okuldaki akademik gelişimlerinin yanında sosyal ve duygusal anlamda gelişimlerine de özen gösterilmesi gerekmektedir. Sadece akademik başarıya odaklanmış bir yaklaşımın, çocuklarda yalnızca demokrasi anlayışının değil diğer değer anlayışlarının da gelişmesine engel teşkil edecektir. Demokrasi anlayışının özünde soyut bir kavram olması nedeniyle diğer soyut ve somut anlayışlarla desteklenmesi, demokrasi bilincinin daha kısa sürede aşılmasına yardımcı olacaktır. Kuzu (1997) demokraside işlerlik için toplumdaki sosyal ilişki ve işbirliğinin yüksek düzeyde olması gerektiğini bildirmiştir. Yağan-Güder ve Yıldırım (2014) demokrasi

eğitiminin sosyal çevreyle ilişki ve işbirliği sayesinde gelişimini sürdürdüğünü, çocuğa demokratik tutum ve davranışlarının kazandırılmasında sosyal çevreyle birlikte ailede ve okulda kazandığı demokratik deneyimlerin de önemli olduğunu dile getirmiştir. Dolayısıyla literatürdeki bu çalışmalardan da çocukların sosyal ve duygusal gelişimlerinin demokrasi anlayışındaki önemine dikkati çekmektedir.

Öğrencilerin demokrasi bilinci taşıyabilmeleri için onlara demokratik davranılmalıdır. Bunun için de öncelikle öğrencinin ailesi tarafından bir birey olarak kabul edilip evdeki sorumluluklardan bazılarını ortak olacak şekilde yetiştirilmesi, okulda ise demokrasi anlayışını geliştirmeye yönelik çeşitli etkinlikler ile çeşitli sorumluluklar verilmesi gerekmektedir. Evde ve okulda aşılacak bu sorumluluk bilinci sayesinde öğrencilerin demokrasi eğitimini içselleştirmeleri kolaylaşacak, bu da müfredatın başarısını artıracaktır. Kuzu (1997) demokraside işlerlik için halkın sorumluluk duygusunun gelişmiş olması gerektiğinin altını çizmiştir. Akan'a (2011) göre de demokraside halka sağlanan hak ve özgürlükler yanında halka yüklenen bazı sorumluluklar da bulunmaktadır. Bunlar arasında, devletin yönetilmesine katkı sağlarken bencilce bir yaklaşımda bulunmamak bir diğer deyişle toplumun mutluluğunu bireysel mutluluktan üstün tutmak, aynı zamanda da toplumun diğer bireylerine ve onların görüşlerine de hoşgörülle yaklaşmak bulunmaktadır. Özdemir (2009) de insana birey olarak verilen yüksek önemin, demokrasinin temel özelliklerinden olduğunu ifade etmiştir. Yanık vd.'nin (2013) araştırmasına katılan bazı öğretmenler demokrasi eğitiminin ailede verilmediğini, çocukların birey olarak kabul edilmediğini iddia etmiş olsalar da bazı öğretmenler toplumun zihniyetinin değiştiğini ve ailelerde eski sistemin artık geçerli olmadığını ve çocuğun ailede bir birey olarak kabul gördüğünü dile getirmiştir. Tezel-Şahin ve Özyürek'in (2008) araştırmasında ise çocuklara yönelik evdeki demokratik tutum düzeyinin ebeveynlerin eğitim düzeyi ile pozitif yönde ilişkili olduğu saptanmıştır. Dewey'e (1996) göre ideal bir demokrasi üst düzey eğitilmiş insanlara ihtiyaç duymakta, Gutek'e (2001) göre yüksek eğitilmiş bireyler sosyal görevlerinin ve sorumluluklarının bilincinde olurlar. Dolayısıyla toplumsal olarak eğitim düzeyinin yükseltilmesinin çocuklarda ve toplumun genelinde demokrasi eğitiminin başarılı olabilmesinde etkili olabileceği düşünülmektedir.

Okullarda demokrasi anlayışına yönelik eğitiminin temelinde ailede verilen saygı, sevgi, hoşgörü vb. değerler eğitimi üzerine kurulmaktadır. Eğer ailede alınan bu eğitim eksikse öğrencide demokrasi bilinci oluşturmada okulda verilen eğitimin olumsuz yönde etkilenmektedir. Bu bakımdan ailelere, demokrasi eğitiminin ailede başlatılmasını sağlayacak eğitimler verilmelidir. Akan (2011) da bir öğrencinin aldığı demokrasi eğitiminin yeterli düzeyde kabul edilebilmesi için öğrencinin adalet, eşitlik, özgürlük, yaşama saygı, işbirliği, özgüven, dürüstlük, hoşgörü, duyarlılık, iyiyi arayış, sorumluluk, farklılıklara saygı, güvenlik ve barış gibi konularda yeterince olumlu davranışlar geliştirmiş olması gerektiği üzerinde durmuştur. Dolayısıyla ideal bir demokrasi eğitimi aynı zamanda sadece ailede değil okulda da verilen değerler eğitimine de bağlıdır.

Öğrencilere demokrasi bilincinin aşılmasında sadece aile, sadece okul ya da sadece öğretmenlere görev düşmemektedir. Aile, okul ve öğretmenlerin, bu yönde tam bir işbirliği içinde hareket etmeleri gerekmektedir. Bunu sağlamak için okullarda velilere yönelik toplantılarda konunun önemini vurgulayan bildirimlerde bulunulabilir. Kuzu (1997) demokraside işlerlik için toplumdaki sosyal ilişki ve işbirliğinin yüksek düzeyde olması gerektiğini dile getirmiştir. Yağan-Güder ve Yıldırım (2014) demokrasi eğitiminin sosyal çevreyle ilişki ve işbirliği sayesinde gelişimini sürdürdüğünü, çocuğa demokratik tutum ve davranışlarının kazandırılmasında sosyal çevreyle birlikte ailede ve okulda kazandığı demokratik deneyimlerin de önemli olduğu tespitinde bulunmuştur. Yanık vd.'nin (2013) çalışmasına katılan öğretmenlerin çoğunluğu, demokrasi eğitiminin tamamen okullarda uygulanmadığını, çocukların demokrasi eğitimi içselleştirebilmeleri için hem ailelerde hem de okullarda işbirliğinin olması gerektiğini; demokrasi eğitiminin sadece okullardaki öğretmenlere ve öğrencilere değil, aynı zamanda sistematik olarak ailelere de verilmesi gerektiğini ve bunun işbirliği içinde ve hepsinden önemlisi okul-öğretmen-öğrenci-aile ekseninde bir bütün olarak yapılması gerektiğini ifade etmişlerdir. Şanlı ve Altun (2015) da okullarda demokratik kültürün oluşturulması için oldukça önemli olan eğitim faaliyetlerinin, müdür, öğretmen, aile, öğrenci işbirliğiyle yürütülmesinin son derece önemli olduğunu vurgulamışlardır.

Çocuğun evde ve okuldaki kararlara katılımının sağlanması, ona birey olduğunun ve bir karara diğerleriyle birlikte etki edebilecek hakkın verilmesi,

demokrasi eğitimi müfredatında kendisine öğretilen kavramlar ile gündelik yaşamdaki uygulamaların birbiriyle uyumlu olduğunu görmesini sağlayacaktır. Bu da demokrasi bilincine yönelik inancını sağlamlaştıracak ve bu yöndeki anlayışını güçlendirecektir. Tezcan (1994) demokrasinin temelde bireyci olduğunu, demokrasinin halkın bir insan bir birey olarak egemenliğe katılmasıyla gerçekleştiğini, bu özelliğinin doğal ya da zorunlu bir sonucu olarak demokrasinin eşitlikçi olma özelliğine sahip olduğuna dikkat çekmiştir. Ateş'e (2007) göre de demokrasinin temelinde halkın bir birey olarak ve devletin üzerinde bir varlık olduğunun kabul edilmesi yer almaktadır. Akan (2011) halka seçim yapabilme imkânının sunulmasının, demokrasinin temel özelliklerinden biri olduğunu vurgulamıştır.

5.2 Sonuçlar

İlkokul öğrencilerinde demokrasi anlayışının geliştirilmesinde müfredatın rolünün öğretmen görüşlerine başvurularak incelenmesi amaçlanan bu araştırmanın sonuçları aşağıda özetlenmiştir.

- Erken yaşlarda verilen demokrasi eğitimi ile toplumun genç bireylerinde demokrasi bilinci ve anlayışı oluşturmaya yönelik çabalar, bireyin ilerleyen yaşamında diğer bireylerin kendi hak ve özgürlüklerin farkında olarak diğerlerinin hak ve özgürlüklerine, kendi sınırlarını bilerek başkalarının sınırlarına ve fikirlerine saygı göstermesini, adil olmasını, zorbalık yapmamasını, suç işlememesini, toplumsal yaşama daha uyumlu hareket ederek toplumsal düzeni korumasını, bireysel bencillikleri azaltarak toplumsal güven, hoşgörü, mutluluk, özgürlük, paylaşım ve işbirliğinin artmasını sağlamaktadır.
- Erken yaşta öğrencilerde demokrasi anlayışı oluşturulması; bireylerin toplumun önemli ve değerli bir parçası olduklarının bilincine varmalarını, bireylerde araştırma, düşünme, sorgulama ve doğruyu bulma gibi yönlerin, dolayısıyla toplumun iyi yönde gelişmesini sağlaması bakımından oldukça önemlidir.

- Erken yaşlarda verilen demokrasi anlayışı öğrenciler için soyut ve anlaşılması zor olabilir. Ancak bunun günlük yaşamdan örneklerle açıklanması halinde anlaşılması kolaylaşacaktır.
- Demokrasi eğitimine ilişkin uygulamalarda adil yönetim sağlanması önemli bir gereklilik olup, öğrencilerin kendi aralarında adil bir işbölümü yapmalarını sağlandığı takdirde demokrasi bilinci daha iyi yerleşecek, bu da öğrencilerde bireysel ve ben merkezli davranışlar gelişmesinin önüne geçmeyi sağlayacaktır.

Demokrasi eğitimine yönelik müfredatın başlıca sorunları; müfredatta geçen konu ve kavramların teorik kalması, öğrencilerde küçük yaşta soyut kavramların ve demokratik tutumların oluşturulma zorluğu, öğretmenlerin müfredatın uygulanması aşamasındaki yaklaşım eksikliği, ders saatlerinin yetersizliği, müfredatın kavramsal açıdan güncel olmaması ve 4. Sınıftan itibaren verilmeye başlanan İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi dersinin 1. sınıftan itibaren doğrudan verilmemesidir.

5.3 Öneriler

Araştırmanın sonuçlarına dayalı olarak şu önerilerde bulunulabilir:

- Öğrencilerde demokrasi anlayışı oluşturmak için demokrasi eğitimi günlük yaşamdan örneklerle somutlaştırılmalıdır.
- Demokrasi eğitimine yönelik müfredatın sorunlarının çözülebilmesi için farkındalığın artırılması, demokrasi eğitiminin ailede başlatılması, öğretmene uygulamalar için daha fazla zaman verilmesi; aile, okul ve öğretmen işbirliği sağlanması, müfredatta öğrencinin anlayacağı bir dil kullanılması, öğrencilere evde ve okulda çeşitli sorumluluklar verilmesi, sosyal ve duygusal gelişime önem verilmesi ve son olarak da evde ve okulda çocuğun bir birey olduğunun hissettirilmesi gerekmektedir.

- İlkokul 1. sınıftan itibaren sadece öğretmenlerin değil öğrencilerin, okulların ve ailelerin de İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi dersine yönelik farkındalıklarının artırılması gerekmektedir.
- Okullarda demokrasi anlayışına yönelik eğitiminin temelinde ailede verilen saygı, sevgi, hoşgörü vb. değerler eğitimi üzerine kurulmaktadır. Eğer ailede alınan bu eğitim eksikse öğrencide demokrasi bilinci oluşturmada okulda verilen eğitimin olumsuz yönde etkilenmektedir. Bu bakımdan ailelere, demokrasi eğitiminin ailede başlatılmasını sağlayacak eğitimler verilmelidir.
- Öğretmenler, öğrencilerde demokrasi eğitimini pekiştirecek, içselleştirmelerine yardımcı olacak uygulamalar için daha fazla zamanları olması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu da doğal olarak mevcut ders saatlerinin artırılarak demokrasi anlayışını geliştirecek uygulamalar için ayrıca zaman verilmesini gerektirmektedir.
- Öğrencilere demokrasi bilincinin aşılmasında sadece aile, sadece okul ya da sadece öğretmenlere görev düşmemektedir. Aile, okul ve öğretmenlerin, bu yönde tam bir işbirliği içinde hareket etmeleri gerekmektedir. Bunu sağlamak için okullarda velilere yönelik toplantılarda konunun önemini vurgulayan bildirimlerde bulunulabilir.
- Demokrasi eğitimine yönelik müfredatın öğrencinin anlayacağı bir dilde olmaması önemli bir sorundur. İlgili müfredattaki eğitimin öğrencilerin anlayabileceği seviyede verilmesi, öğrencilere demokrasi bilinci kazandırmada oldukça önemlidir.
- Öğrencilerin demokrasi bilinci taşıyabilmeleri için onlara demokratik davranılmalıdır. Bunun için de öncelikle öğrencinin ailesi tarafından bir birey olarak kabul edilip evdeki sorumluluklardan bazılarını ortak olacak şekilde yetiştirilmesi, okulda ise demokrasi anlayışını geliştiremeye yönelik çeşitli etkinlikler ile çeşitli sorumluluklar verilmesi gerekmektedir. Evde ve okulda aşılacak bu sorumluluk bilinci sayesinde öğrencilerin demokrasi eğitimini içselleştirmeleri kolaylaşacak, bu da müfredatın başarısını artıracaktır.

- Öğrencilere okuldaki akademik gelişmelerinin yanında sosyal ve duygusal anlamda gelişimlerine de özen gösterilmesi gerekmektedir. Sadece akademik başarıya odaklanmış bir yaklaşımın, çocuklarda yalnızca demokrasi anlayışının değil diğer değer anlayışlarının da gelişmesine engel teşkil edecektir. Demokrasi anlayışının özünde soyut bir kavram olması nedeniyle diğer soyut ve somut anlayışlarla desteklenmesi, demokrasi bilincinin daha kısa sürede aşılmasına yardımcı olacaktır.
- Çocuğun evde ve okuldaki kararlara katılımının sağlanması, ona birey olduğunun ve bir karara diğerleriyle birlikte etki edebilecek hakkın verilmesi, demokrasi eğitimi müfredatında kendisine öğretilen kavramlar ile gündelik yaşamdaki uygulamaların birbiriyle uyumlu olduğunu görmesini sağlayacaktır. Bu da demokrasi bilincine yönelik inancını sağlamlaştıracak ve bu yöndeki anlayışını güçlendirecektir.

KAYNAKÇA

- Akan, Y. (2011). Ortaöğretimde okuyan öğrencilerin demokrasi bilinci (Sakarya ili örneği). *Yüksek Lisans Tezi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Almond, G. A. ve Verba, S. (1963). *The civic culture: Political attitudes and democracy in five Nations*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Arabacı, İ. B. (2005). Öğretme-öğrenme sürecine öğrencilerin katılımı ve sınıfta demokrasi. *Çağdaş Eğitim*, 30(316), ss. 21-27.
- Arslan, M. M. (2007). School councils in forming citizenship awareness. *The International Academic Conference Children's Identity and Citizenship in Visegrad Context'te sunulan bildiri*, Presovska, Slovakia.
- Aslan, R. ve Ezin, Y. (2016). Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Demokrasi Algılarının Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi Üzerine Bir Araştırma. In R. Pehlivanlı & S. Demirkılınc (Eds.), *2. Uluslararası Çin'den Adriyatik'e Sosyal Bilimler Kongresi Kongre Kitabı (5-7 Mayıs, Payas, Hatay, Türkiye)* (ss. 47-56). Payas, Hatay, Türkiye: İktisadi Kalkınma ve Sosyal Araştırmalar Derneği Yayınları.
http://www.academia.edu/33779981/2. Uluslararası%20B1_%20C3%87in_den_Adriyatik_e_Sosyal_Bilimler_Kongresi_Uluslararası%20B1_%20C4%B0li%20C5%9Fkiler_-_Kamu_Y%20C3%B6netimi_Hukuk_%20C3%96zel_Say%20C4%B1s%20C4%B1
[erişim tarihi 6 Aralık 2018]
- Ateş, T. (2007). *Demokrasi, Siyasi Partiler ve Seçim*. İstanbul: Beta Basın Yayım Dağıtım.
- Bademci, V. (2002). *Türkiye'de okullar ne işe yarar?* İstanbul: Alp Yayınevi.
- Başar, H. (1999). *Sınıf yönetimi*. İstanbul: MEB Yayınları.

- Başaran, Z. (2006). Demokratik yaşamın gelişmesinde sosyal bilgiler dersinin rolü ve önemi. *Yüksek Lisans Tezi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Baştürk, N. (2011). İlköğretim 8. sınıf vatandaşlık ve demokrasi eğitimi dersi öğretim programı kazanımlarının öğrenci görüşlerine göre değerlendirilmesi (Konya ili örneği). *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Becker, P. ve Raveloso, A. (2008). What is Democracy?. Andriakamelo Rarivoarisoa, A. (Çev.). KMF-CNOE & NOVA STELLA, Friedrich- Ebert-Stiftung (FES), Friedel Daiber (University of Trier). <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/madagaskar/05860.pdf> [erişim tarihi 7 Aralık 2018]
- Brown. (2011, May 18). Qualitative methodologies: ethnography, phenomenology, grounded theory and more. <http://www.brown.uk.com/teaching/qualitativepostgrad/handout.pdf> [erişim tarihi 2 Kasım 2019]
- Büyükkaragöz, S.S. (1989). *Ortaöğretimde demokrasi eğitimi*. Konya: Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi.
- Creswell, J. W. (2009). *Research Design. Research Design: Qualitative, Quantitative and Mixed Approaches*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
- Çelik, S. (2014). The undergraduate students' perception on multicultural education and democracy in Turkey. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çiftyürek, S. (2007). Söylem ve gerçek. F. Başkaya (Ed.), *Demokrasi kavram sözlüğü I* içinde (s. 127-133). Ankara: Türkiye ve Ortadoğu Formu Vakfı. Özgür Üniversite Yayınları.
- Denzin, N. K. ve Lincoln, Y. S. (Eds.) (2011). *The SAGE Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
- Dewey, J. (1916). *Democracy and education: An introduction to the philosophy of education*. New York: Macmillan.

- Dewey, J. (1996). *Demokrasi ve Eğitim*, M. Salih Otaran (Çev.). İstanbul: Başarı Yayıncılık.
- Diamond, L. (1999). *Developing democracy: Toward consolidation*. Baltimore, MD: The Johns Hopkins University Press.
- Doğan, İ. (2005). *Vatandaşlık demokrasi ve insan hakları*. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Edwards, C. H. (2008). *Classroom Discipline & Management*. New Jersey: John Wiley & Sons Publishers.
- Eikenberry, A. M. (2009). Reflections on theory in action: improving quality and creating democracy in the classroom, student management teams. *Administrative Theory & Praxis*, 31(1), ss. 119-126.
<https://www.jstor.org/stable/25610976> [erişim tarihi 10 Aralık 2018]
- Ellis, A. K. (2010). *Teaching and learning elementary social studies*. (9th Edition). Boston: Pearson.
- Ersoy, A. F. (2008). Okulöncesinde demokrasi eğitimi ve çocuk hakları. H. Deveci, (Ed.), *Okulöncesinde demokrasi eğitimi ve çocuk hakları içinde* (ss.70-92). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Garry, W. (1992). *Lincoln at Gettysburg: The Words That Remade America*. New York: Simon & Schuster.
- Gökçe, F. (2005). *Devlet ve Eğitim*. Ankara: Tek Ağaç.
- Gözütok, F. D. (2004). *Öğretmenliği Geliştiriyorum*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Guttek, G. L. (2001). *Eğitimin Felsefi ve İdeolojik Temelleri*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Güleç, S. & Balçık, E. G. (2009). An Examination of Democratic Attitudes of Primary School Teachers. *Bulgarian Journal of Science and Education Policy*, 3(2), pp. 173-194.
- Güleç, H. ve Özdemir, B. (2004). Okulöncesi Eğitimde Demokratik Yaklaşımlar. *Çocuk Çocuk Dergisi*, 44, ss. 30–31.

- Gürbüz, G. (2006). İlköğretim 7. ve 8 sınıflarda vatandaşlık bilgisi dersinde demokrasi eğitimi. *Yüksek Lisans Tezi*. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Inglehart, R. (1988). The renaissance of political culture. *American Political Science Review*, 82(4), 1203-1230.
- Inglehart, R. ve Welzel, C. (2005). *Modernization, cultural change, and democracy*. New York, NY: Cambridge University Press.
- Kaldırım, E. (2005). İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin demokrasi algısı. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(3), ss. <http://www.gefad.gazi.edu.tr/download/article-file/77233> [erişim tarihi 7 Kasım 2018].
- Kesici, Ş. (2008). Teachers' opinions about building a democratic classroom. *Journal of instructional psychology*, 35(2), ss. 192-203.
- Kıncal, R. Y. (2002). *Vatandaşlık Bilgisi*, Ankara, Mikro Basım Yayın Dağıtım
- Köse, E. (2009). Okul öncesi öğretmenlerinin demokrasi anlayışlarının değerlendirilmesi (Erzurum ili örneği). *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 17(3), ss. 871-880. http://www.kefdergi.com/pdf/17_3/17_3-10.pdf [erişim tarihi 9 Aralık 2018]
- Kuzu, B. (1997). Demokrasi ve Gereklere. *Yeni Türkiye Dergisi*, 3(17), ss. 103-110.
- Magendzo, A. (1994). Tensions and dilemmas about education in human rights in democracy. *Journal of Moral Education*, 23(3), pp. 251–259.
- MEB. (2018a, Aralık). *İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4. Sınıf)*. Millî Eğitim Bakanlığı. <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=328> [erişim tarihi 13 Ocak 2019]
- MEB. (2018b, Aralık). *Öğretim Programları / İlköğretim*. Millî Eğitim Bakanlığı. <http://mufredat.meb.gov.tr/Programlar.aspx> [erişim tarihi 27 Ekim 2019]

- MEB, TTKB (2010). *8.Sınıf öğretim programı - İlköğretim vatandaşlık ve demokrasi eğitimi dersi*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- Metin, T. (2006). Demokrasi eğitimi ve okul meclisleri projesine öğretmen ve okul yöneticilerinin katılım düzeyi. *Yüksek Lisans Tezi*. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Millei, Z. (2011). Thinking differently about guidance: Power, children's autonomy and democratic environments. *Journal of Early Childhood Research*, 10(1), ss. 88–99.
<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.1028.2505&rep=rep1&type=pdf> [erişim tarihi 11 Aralık 2018]
- Millî Eğitim Temel Kanunu. (1973). İkinci Bölüm: Türk Millî Eğitiminin Temel İlkeleri. VIII – Demokrasi eğitimi: Madde 11 – (Değişik: 16/6/1983 - 2842/3 md.). <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1739.pdf> [erişim tarihi 4 Kasım 2018].
- Mintrom, M. (2001). Educational governance and democratic practice. *Educational Policy*, 15(5), ss. 615–643.
- Moustakas, C. (1994). *Phenomenological Research Methods*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
- NCSS. (1993). *The social studies professional*. National Council for the Social Studies. Washington DC: NCSS.
- Özbek, R. (2017). The Evaluation of the opinions of prospective teachers about the objectives of Human Rights education. *International Education Studies*, 10(10), 64–70. <http://doi.org/10.5539/ies.v10n10p64> [erişim tarihi 13 Ocak 2019]
- Özdemir, H. (2009). İlköğretim 8. Sınıf Öğrencilerine Demokrasi Kültürü Kazandırmada Demokrasi Eğitimi ve Okul Meclisleri Projesinin Katkısı (Kütahya İli Örneği). *Yüksek Lisans Tezi*. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Öztürk, C. (2012). *Sosyal bilgiler öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Öztürk, M. (2015). Ortaokul Öğrencilerinin Dijital Vatandaşlık Düzeyleri. *Yüksek Lisans Tezi*. Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Padilla-Díaz, M. (2015). Phenomenology in Educational Qualitative Research: Philosophy as Science or Philosophical Science? *International Journal of Educational Excellence*, 1(2), pp. 101-110.
- Rainer, J. ve Guyton, E. (1999). Democratic practices in teacher education and the elementary classroom. *Teaching and Teacher Education*, 15(1), ss. 121–132.
- Russel, B. (2001). *Eğitim üzerine*. N. Bezal (Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Salili, F. ve Hoosain, R. (2001). *Multicultural Education: Issues, Policies, and Practices*. Greenwich, CT: Information Age Publishing.
- Sarioğlu, B. (2013). A Globally Competent Teacher As A Citizen: A Study of Primary School Teachers' Competences Related to Global Citizenship. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Soydaş, S. (2010). Öğrencilerin hayat bilgisi dersinde edindikleri demokrasi ve demokratik yaşamla ilgili kavramlara ilişkin oluşturdukları metaforların hermeneutic yaklaşımla incelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şahin, O. (2016). Perceptions of democracy in the world: Do different understandings held by the people shape political systems? *Doktora Tezi*. İstanbul: Sabancı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şanlı, Ö. & Altun, M. (2015). The Significance of Establishing Democratic Education Environment at Schools. *Journal of Educational and Instructional Studies in the World*, 5(2), pp. 1-8.
- Şentürk, İ. ve Oyman, N. (2014). Democratic Classroom Management in Higher Education: A Qualitative Study. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 14(3), 940–945. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1034123.pdf> [erişim tarihi 8 Aralık 2018].

- Tanırlı, H. (2007). Demokrasi ve İnsan Hakları ile İlgili Konuların İlköğretim Kurumlarında Okutulmakta Olan Ders Kitapları İçerisindeki Yerinin İncelenmesi. *Yüksek Lisans Bitirme Projesi*. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tanilli, S. (1996). *Nasıl Bir Eğitim İstiyoruz?* İstanbul: Cem Yayınevi.
- TDK. (2018). Yurttaşlık. Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&view=gts [erişim tarihi 13 Aralık 2018].
- Tezcan, N. (1994). *Atatürk'ün Yazdığı Yurttaşlık Bilgileri*. İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Tezel-Şahin, F. & Özyürek, A. (2008). 5-6 yaş grubu çocuğa sahip ebeveynlerin demografik özelliklerinin çocuk yetiştirme tutumlarına etkisinin incelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(3), ss. 395-414.
- Uslu, M. (2003). İlköğretim 2.kademede Demokrasi Eğitimi Öğretmen ve Öğrencilerin Demokratik Davranışlar Sergileme Düzeyleri. Yayımlanmamış *Yüksek Lisans Tezi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uyanık-Ceylan, S. (2009). Ortaöğretim kurumlarında demokrasi eğitimi ve okul meclisleri uygulamalarına ilişkin öğrenci görüşleri. *Yüksek Lisans Tezi*. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Üstün, A. ve Yılmaz, M. (2008). Üniversite öğrencilerinin aile içi demokrasi ile ilgili görüşlerinin cinsiyet ve anne-baba eğitim düzeyine göre değerlendirilmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(2), ss.77-90. http://kefad.ahievran.edu.tr/InstitutionArchiveFiles/f44778c7-ad4a-e711-80ef-00224d68272d/d1a3a581-af4a-e711-80ef-00224d68272d/Cilt9Sayi2/JKEF_9_2_2008_77_90.pdf [erişim tarihi 6 Kasım 2018].
- Welzel, C. (2007). Are levels of democracy affected by mass attitudes? Testing attainment and sustainment effects on democracy. *International Political Science Review*, 28(4), ss. 397-424.

- Yağan-Güder, S. ve Yıldırım, A. (2014). Okulöncesi öğretmeni adaylarının demokrasiye ilişkin metaforları. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(16), ss. 151-170.
- Yanık, B., Taş, I., Keleş, O. ve Ördek, S. (2013). Pre-School Teachers' Views Regarding Democracy Education. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, (14a), ss. 333–336.
- Yeşil, R. (2002). *Okul ve Ailede İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, K. (2011). İlköğretim okulu öğretmenlerinin sınıf yönetimi tarzları ile demokratik değerlere ilişkin görüşleri arasındaki ilişki. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 9(21), ss. 147-170. <http://ded.dem.org.tr/gorsel/pdf/ded-21-makale-6.pdf> [erişim tarihi 13 Aralık 2018]
- Zimmermann, K. A. (2012, June 12). *What is Democracy? Definition, Types & History*. <http://www.livescience.com/20919-democracy.html> [erişim tarihi 5 Aralık 2018].

EKLER

A. Öğrencilerde Demokrasi Anlayışının Geliştirilmesine Müfredatın Rolü Üzerine Öğretmen Görüşme Formu

Değerli Meslektaşım,

Bu araştırmada ilkokul öğrencilerinde demokrasi anlayışının geliştirilmesinde müfredatın rolünün öğretmen görüşlerine başvurularak incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla görüşme sorularına vereceğiniz yanıtlar tamamen bu araştırma kapsamında değerlendirilecek olup kesinlikle başka kişi ve/veya kurumlarla paylaşılmayacaktır. Araştırmada kimliğinizi ifşa edebilecek ad-soyad, okul vb. herhangi bir bilgi istenmeyecek ve çalışmanın herhangi bir kısmında bu tür bilgilere yer verilmeyecektir. Görüşme sorularının yanıtlanması yaklaşık olarak 25-30 dakikanızı alacaktır. Bu araştırmanın demokrasi eğitime yönelik mevcut müfredatın daha iyi hale getirilmesinde faydalı olabilmesi, siz değerli meslektaşlarımdan sorulara vereceği içten yanıtlara bağlıdır. Bu nedenle her ne olursa olsun sorulara müfredatı daha iyi hale getirebilecek eleştirel yanıtlar vermekten kaçınmayacağınızı umuyorum.

Araştırmaya katılımınız ve katkılarınızdan dolayı şimdiden teşekkürü bir borç bilirim.

Saygılarımla

Öğretmen Buşra ŞENTÜRK

Bahçeşehir Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Yüksek Lisans Öğrencisi

- 1) Kendinizi kısaca tanıtır mısınız? (Yaş, kıdem, branş, cinsiyet, eğitim durumu, mezun olunan fakülte, İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi konulu hizmetiçi bir eğitim veya seminere katılmış olma durumu, ...)
- 2) Demokrasi anlayışı ya da bilinci size ne ifade ediyor? Nasıl tanımlarsınız?
- 3) Sizce öğrencilerinizin demokrasi kavramına ilişkin tutumlarını nasıl değerlendirirsiniz? Demokrasi bilincinin yerleştiğinden bahsetmek mümkün mü? Evet ya da hayırsa örneklerle açıklayabilir misiniz?
- 4) Öğrencilerde demokrasi bilincinin geliştirilmesi önemli midir? Sebepleriyle açıklar mısınız? Öğrencilerde böyle bir demokrasi bilinci olmazsa neler olabilir, olursa neler olabilir?
- 5) Okullarda verilen demokrasi eğitimini değerlendirmenizi istesek neler söylersiniz?
- 6) Öğrencilerde demokrasi bilincini geliştirmeye çalışırken sorunlarla karşı karşıya kalıyor musunuz? Evetse karşılaştığınız sorunlar nelerdir?
- 7) Demokrasi bilincinin gelişmesinde müfredat nasıl bir etkiye sahiptir? Örneklerle açıklar mısınız?
- 8) İlköğretim kademesini düşündüğünüzde müfredatın yeterliliği hakkında ne düşünüyorsunuz? 4. Sınıfa gelince müfredatta 2 ders saati olarak eklenmesi değişikliğini nasıl değerlendiriyorsunuz açıklar mısınız?
- 9) Müfredatta yer alan, öğrencilerde demokrasi bilincini geliştirmeye yönelik olarak insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi konularını içeren ünitelerde;
 - a) Neler işleniyor?
 - b) Kazanımlar nasıl işliyor?
 - c) Bu kazanımları uygularken hangi oyun ve etkinlikleri kullanıyorsunuz?
 - d) Bu oyun ve etkinlikler öğrencilerin seviyelerine uygun mudur?

- e) Mevcut kazanımları, öğrencilerde demokrasi bilinci geliştirmek açısından etkili ve yeterli buluyor musunuz, eksik olduğu yanlar varsa nelerdir?
- f) Hangi kazanımların olmasını istersiniz veya ek olarak neler yapılabilir?
- g) Öğrencilerde demokrasi bilinci geliştirme açısından ilkökul müfredatında yapılması gereken değişiklikler var mı? Varsa nelerdir? Örneklerle açıklar mısınız? Bu konudaki önerileriniz nelerdir?

10) Sizce öğrencilerde demokrasi anlayışının geliştirilmesinde ailelere, okullara, öğretmenlere ne gibi görev ve sorumluluklar düşer?

B. ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Soyad, Ad: Şentürk, Buşra

Uyruk: Türk (T.C.)

Doğum Tarihi: 26 Nisan 1990 Trabzon

Medeni Durum: Evli

Telefon: 5072739847

Email: busra.akkaya@bahcesehir.k12.tr

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lisans	Marmara Üniversitesi	2013
Lise	Tevfik Serdar Anadolu Lisesi	2008

İŞ DENEYİMİ

Yıl	Kurum	Görev
2013-2014	Doğa Koleji	Sınıf Öğretmeni
2014-	Bahçeşehir Koleji	Sınıf Öğretmeni

YABANCI DİL

İngilizce (Orta)